

REPORTS AND STUDIES IN
**EDUCATION,
HUMANITIES,
AND THEOLOGY**

JOHANNA LINTUNEN

Taide ja hoiva rajapinnoille

*Selvitys taide- ja kulttuurisisältöisten
hyvinvointipalvelujen kysynnästä, tarjonnasta ja
yhteistyöverkostoista Pohjois-Karjalassa*

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology No 3

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

Johanna Lintunen

Taide ja hoiva rajapinnoille

*Selvitys taide- ja kulttuurisisältöisten
hyvinvointipalvelujen kysynnästä,
tarjonnasta ja yhteistyöverkostoista
Pohjois-Karjalassa*

Publications of the University of Eastern Finland
Reports and Studies in Education, Humanities and Theology

3

University of Eastern Finland
Joensuu
2011

Kopijyvä Oy

Joensuu 2011

Sarjan vastaava toimittaja: Jopi Nyman

Myynti: Itä-Suomen yliopiston kirjasto

ISBN: 978-952-61-0517-8

ISBN: 978-952-61-0518-5 (PDF)

ISSNL: 1798-5641

ISSN: 1798-5641

ISSN: 1798-565X (PDF)

Abstrakti

Lintunen, Johanna

Taide ja hoiva rajapinnoille: Selvitys taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen kysynnästä, tarjonnasta ja yhteistyöverkostoista Pohjois-Karjalassa. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto, 2011. 90 sivua. Publications of the University of Eastern Finland. Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology 3.

ISBN: 978-952-61-0517-8

ISBN: 978-952-61-0518-5 (PDF)

ISSNL: 1798-5641

ISSN: 1798-5641

ISSN: 1798-565X (PDF)

TIIVISTELMÄ

Taide ja hoiva rajapinnoille on selvitys Pohjois-Karjalan taide- ja kulttuurisisältöisistä hyvinvointipalveluista. Selvitys liittyy osana laajempaan Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuriin hyvinvointivaikutuksia edistävään toimintaohjelmaan. Selvitys on toteutettu Pohjois-Karjalan taidetoimikunnan ja Itä-Suomen yliopiston humanistisen osaston yhteistyönä. Selvitys perustuu pääasiassa kyselytutkimukselle, jota on täydennetty haastattelulla. Kyselyn kohteena ovat olleet pohjoiskarjalaisten kuntien sosiaali- ja terveyslautakunnan, perusturvalautakunnan tai sosiaalilautakunnan jäsenet, kuntien sosiaali- ja terveystoimen työntekijät, pohjoiskarjalaiset taiteilijat sekä taide ja kulttuuriyhdistykset.

Tutkimuksen keskeisenä tuloksena on se, että taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkitys niin hoiva- kuin sosiaalityössä koetaan vastaajien joukossa merkitykselliseksi. Tehokkaan kestävän rahoituspohjan ja alueellisen toimijaverkoston luominen on tällaisen toiminnan edellytys. Esteenä näiden edellytysten toteutumiselle näyttäisi olevan kentän toimijoiden tapa rajata omat työnsä ja tehtävänsä kapeasti tiettyyn toimintasektoriin. Selkeät yhteistoiminnan mallit puuttuvat.

Avainsanat:

kulttuuri, taide, hyvinvointi, hyvinvointipalvelut, terveys, sosiaalityö, työhyvinvointi, rajapinta

Abstract

To the Interface of Art and Care: A report on demand, supply and co-operative networks concerning the art and cultural content of welfare services in North Karelia

To the Interface of Art and Care is a report on the art and cultural content of welfare services in North Karelia. It is a part of the broader action program of the Ministry of Education and Culture promoting the cultural effects of welfare. The report has been written as a co-operative project by the Arts Council of North Karelia and the School of Humanities of the University of Eastern Finland. It is based chiefly on a questionnaire study which has been supplemented by interviews. The questionnaire was directed to members of municipal social welfare and health boards, basic social security or social welfare boards, employees of social welfare and health agencies of the municipalities in North Karelia, North Karelian artists as well as art and cultural organizations.

The most significant result of the study indicated that the art and cultural content of welfare services both as care and social work was seen by the respondents to be of great importance. The creation of an efficient funding base and a network of regional actors is a prerequisite for such activity. An obstacle to implementing these conditions would appear to be the tendency of actors in the field to limit their own work and tasks to a narrowly defined activity sector. Clear co-operative models are lacking.

Keywords

culture, art, welfare, welfare services, health, social work, wellbeing at work, interface

Sisällys

Esipuhe

Risto Turunen – Simo Häyrynen iv

SELVITYKSEN TOIMEKSIANTO JA TEHTÄVÄ 1

Taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut 2

Selvityksen toteutus 4

TAIDE- JA KULTTUURI OSANA SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUJA 6

Kyselyyn vastanneet sosiaali- ja terveysalan toimijat 6

Taiteen ja kulttuurin merkitys sosiaali- ja terveyspalveluissa 8

Taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen kysyntä 13

Tärkeimmät yhteistyökumppanit 18

TAIDE- JA KULTTUURISISÄLTÖISET HYVINVOINTIPALVELUT OSANA

TYÖVOIMAPALVELUJA 21

Työvoiman palvelukeskuksien vastaajat 22

Asenteet taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalveluja kohtaan 23

Palveluiden saavuttamattomissa olevat asiakkaat 26

Keskeiset yhteistyökumppanit 30

HAHMOTTUNEET YHTEISTYÖVERKOSTOT 33

Pohjois-Karjalan kansalaisopistot 33

Musiikkiopistot, Joensuun Konservatorio ja Joensuun kaupunginorkesteri 37

Joensuun kaupunginteatteri 39

Pohjois-Karjalan museot 40

Pohjois-Karjalan kirjastot osana yhteistyöverkosta 41

Kotikartanoyhdistys ja Honkalampisäätiö 45

TAITEILIJAT JA YHDISTYKSET TAIDE- JA KULTTUURISISÄLTÖISTEN

HYVINVOINTIPALVELUJEN TUOTTAJINA POHJOIS-KARJALASSA 47

Taiteilijat ja kulttuuritoimijat taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tuottajina 48

Taide- ja kulttuuriyhdistykset taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tuottajina 55

Haastattelu kuvataiteilijan kanssa 59

TAIDE- JA KULTTUURISISÄLTÖISTEN HYVINVOINTIPALVELUJEN

TULEVAISUUS POHJOIS-KARJALASSA 68

LOPUKSI 74

LÄHTEET 76

LIITTEET 78

Esipuhe:

Taide rajapinnoilla

Taiteen paikka suhteessa yhteiskuntaan ja sen muihin sosiaalisen toiminnan osa-alueisiin on historiallisesti vaihdellut. Siinä mielessä kuin me taiteen tänä päivänä länsimaisessa maailmassa pääosin ymmärrämme, on oikeastaan suhteellisen nuori, 1600-1700 –luvulta peräisin oleva ilmiö. Vasta tuolloin taide alettiin länsimaisessa ajattelussa ymmärtää toimintana ja teoksina, joilla on itsessään arvokas olemassaolon oikeutus. Uuden ajan ja valistuksen aikakauden myötä taide vähitellen vapautui muiden sosiaalisen toiminnan ja instituutioiden, erityisesti uskonnon ja kirkon, holhouksesta ja vaateista ja saavutti suhteellisen itsenäisyytensä.

Näinhän se yleensä taiteen sosiaalishistoriassa ajatellaan ja opetetaan. Kuitenkin kolmen neljän sadan vuoden aikana taiteen autonomian puolestapuhujat ovat saaneet käydä jatkuvaa kamppailua taidemaailman arvovapauden eteen. Ympäröivä yhteiskunta ei ole sietänyt taidetta ”vapaa matkustajana”, vaan se on haastanut vuosisadasta toiseen taidemaailman perustelevaan olemassaolonsa ja merkityksellisyytensä. Tämä on normaalia, yhteiskunnassa käytävälle keskustelulle luonteenomaista; asiat ja ilmiöt, teot ja tapahtumat saatetaan tässä keskustelussa rationaalisten selitysten piiriin.

Modernin aikakaudella taide on legitimoitunut paikkansa korkeakulttuurisin arvoin ja argumentein. Se on vedonnut sivistyksellisiin, henkeä jalostaviin sisältöihinsä, arvoihin, jotka eivät välttämättä arkipäivän elämässä realisoidu, mutta on koettu ihmisyyden kannalta perustavina. Tällaisten perusteiden varassa taide kehittyi oman professionaalien tuottaja- ja vastaanottajaliitin eriytyneeksi sfääriksi. Mutta yhtälailla taiteen yhteiskunnallista paikkaa on samanaikaisesti perusteltu käytännöllisimmillään väittämällä. Sillä on nähty olevan positiivista viihdearvoa ihmisten vapaa-ajan toiminnassa. Koulutuksessa taiteen on nähty omassa muodossaan tarjoavan tietoa ihmisestä ja maailmasta, jolloin korostuu sen tietoa välittävä ja lisäävä tehtävä. Erityistä lisäarvoa taiteella on nähty sen liittoutumisessa kansallisvaltioiden tavoitteisiin. Tällöin taiteen tehtävä on ensisijaisesti ollut kansallisten identiteettien rakentaminen, ylläpitäminen ja muotoileminen. Tällöin se on kohdannut rajapinnoillaan politiikan, sillä kansakunnan rakentaminen taiteen edustamalla symbolisella tasolla on ennen muuta kollektiivista identiteettipolitiikkaa. Kuten historia sen näyttää, äärimmilleen vietyä ja poliittisen vallan palvelukseen alistettuna taide muuttui propagandaksi. Näin esimerkiksi diktatuurisissa yhteiskunnissa, mutta myös vapaissa demokratioissa, joissa taide on osaltaan toiminut ja toimii edelleen puoluepolitiikan välineenä. Viime vuosikymmeninä katse on kohdistunut erityisesti taiteen ja laajemminkin kulttuurituotannon taloudellisiin potentiaaleihin. Taide- ja kulttuurituotanto ovat yhä merkityksellisempi tekijöitä talouden koko kasvussa. Yhtälailla luovan talouden periaatteisiin kuuluvana taiteen vaikutusten, esim. esteettisen johtamisen ja metafysisen markkinoinnin kautta, on nähty piristävän myös muita tuotannonalueita silloin, kun taiteen periaatteet on tietoisesti näille alueille ulotettu.

Ajatus taiteellisen toiminnan ja muiden sosiaalisen toiminnan osa-alueiden kohtaamisesta rajapinnoillaan ei siis ole uusi ajatus. Uutta ei ole sekään, että taiteella on nähty merkitystä hyvinvoinnin kannalta silloin, kun se kohtaa terveydenhuollon tai sosiaalityön. Muun muassa erilaiset taideterapiat tai vaikkapa taidetyöpajat nuorisotyössä ovat siitä konkreettisia esimerkkejä. Nyt, kun taas kerran elämme utilitarismin aikakautta, ja hyödyn merkittävyys mitataan ylikuumennun talouden arvokriteerein, korostuu ennen muuta talouden ja taiteen liitto. Hyvinvointinäkökohdat, siinä merkityksessä kuin ne tässä selvityksessä on ymmärretty, ovat jääneet taka-alalle. Näin siitähän huolimatta, että kulttuurisessa toiminnassa muodostuvat arvoketjut voisivat olla muilla kriteereillä kuin taloudellisella lisäarvolla mitattavissa.

Käsillä oleva selvitys tarkastelee niitä mahdollisuuksia, joita taiteellisen ja laajemmin kulttuurisen toiminnan sekä terveyden- ja sosiaalihuollon kohtaaminen voisi synnyttää. Selvityksessä on kartoitettu yhtäältä niitä toimia, joita mainittujen osa-alueiden välillä Pohjois-Karjalan maakunnassa on toteutettu, toisaalta hankkeessa on selvitetty kentän toimijoiden näkemyksiä ja käsityksiä tällaisten rajapintatoimintojen mahdollisuuksista, hyödystä ja toteutettavuudesta. Olennaisimpina haasteina selvityksessä paljastuu, eikä ehkä niin yllättäen, selkeän systemaattisen rahoitusjärjestelmän puute tällaisen toiminnan toteuttamiseksi. Toinen merkittävä este tehokkaalle toiminnalle on järjestäytyneen tai edes epämuodollisesti kyseistä toimintaa ylläpitävän, koko maakunnan kattavan toimijaverkon puuttuminen. Ja vielä on kolmantena mainittava toimijakentällä puolin ja toisin vallitseva epäluulo historiallisesti varsin harvinaiselta näyttävään yhteistyöhön. Tämä selvitys ei esitä ratkaisuja, eikä se myöskään väitä, että kulttuuritoiminnan sekä terveys- ja sosiaalihuollon yhteistyö tuottaisi automaattisesti hyvinvointia, mutta se tarjoaa mahdollisuuksia ja uusia ajattelutapoja, joiden seurauksena hyvinvointia voi syntyä.

Selvitys on toteutettu Pohjois-Karjalan taidetoimikunnan ja Itä-Suomen yliopiston yhteishankkeena. Sen käytännön tutkimustyöstä ja raportoinnista on vastannut FM Johanna Lintunen.

Joensuussa kesällä 2011

Professori Risto Turunen
Humanistisen osaston johtaja,
Itä-Suomen yliopisto

Yliopistotutkija, dosentti Simo Häyrynen
Pohjois-Karjalan taidetoimikunnan puheenjohtaja

Selvityksen toimeksianto ja tehtävä

Tämän Pohjois-Karjalan taidetoimikunnalle tehtävän selvityksen tavoitteena on kartoittaa taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen kysyntää ja tarjontaa Pohjois-Karjalassa sekä jo olemassa olevia yhteistyöverkostoja ja toimijoita tällä alueella. Selvitys on osa Opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuurin hyvinvointivaikutuksia edistävää toimintaohjelmaa, jonka on ministeriölle valmistellut kulttuuri- ja urheiluministeri Stefan Wallinin toimeksiannosta VTT Hanna-Liisa Liikanen. Liikasen *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014* (Opetusministeriön julkaisuja 2010: 1) on osa terveyden edistämisen politiikkaohjelmaa, ja se sisältää 18 toimenpide-ehdotusta, joiden avulla taide ja kulttuuri saataisiin edistämään terveyttä ja hyvinvointia. Toimenpide-ehdotukset keskittyvät kolmeen painopistealueeseen: kulttuuri osallisuuden, yhteisöllisyyden, arjen toimintojen ja ympäristöjen edistäjänä; taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa sekä työhyvinvoinnin tukeminen taiteen ja kulttuurin keinoin.

Käsillä oleva selvitys on tehty erityisesti silmällä pitäen kahta ensimmäistä painopistealuetta. Toimenpide-ehdotusten 4, 10 ja 15 mukaisesti selvitys pyrkii antamaan panoksensa alueellisten yhteistyömallien kehittämiseksi ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi, taide- ja kulttuurilaitosten ja muiden kulttuurialan toimijoiden sekä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja palveluyksiköiden sekä muiden laitosten pitkäjänteisen ja järjestelmällisen yhteistyön kannustamiseksi sekä viimeisenä kulttuuritoiminnan ja taidelähtöisten menetelmien integroimiseksi osaksi sosiaali- ja terveyshuollon tehtäväkenttää. Mitään kokonaisratkaisua en tässä selvityksessä pyri saamaan aikaan, mutta ehkä pienen nyrjähdysajattelutavoissa.

Hyvinvointi - niin kuin taide ja kulttuurikin - kuuluvat kaikille. Selvityksen tehtävänä on toimenpide-ehdotusten tavoitteiden mukaisesti arvioida mahdollisuuksia tuoda taide- ja kulttuuri osaksi sosiaali- ja terveyspalveluja, jolloin katse kohdistuu erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasryhmiin. Heihin, jotka usein jäävät paitsi sekä hyvinvoinnista että taiteesta ja kulttuurista. Vaikka tarve löytää uusia sosiaali- ja hoitotyön menetelmiä sekä kulttuurin uusia sovellusmahdollisuuksia on tunnustettu, kulttuuritoiminnan kytkeminen osaksi tavoitteellista hyvinvointi- ja terveystyötä on Liikasen (OPM 2010: 1; 38) mukaan onnistunut vain osittain. Kulttuuri- ja taidelähtöisiä menetelmiä on kehitetty ja sovellettu hänen (OPM 2010: 1; 39–40) mukaansa lasten ja nuorten kasvatuksessa, geriatrisessa hoitotyössä ja muistisairaiden kanssa työskennellessä. Taideteosten tuominen sairaalojen odotustiloihin, sairaanhoitoyksiköiden käytäville ja potilashuoneiden seinille sekä sairaalagalleriat ovat yksi Pohjois-Karjalassakin nähty tapa lähestyä taiteen ja terveyden välisiä yhteistä rajapintaa. Taiteellisten menetelmien sovellusala on kuitenkin paljon laajempi kuin tämä, ja niiden tarve kasvaa paitsi väestön ikääntyessä myös sosiaali- ja terveystyön toimintamahdollisuuksien ja koko yhteiskunnan muuttuessa.

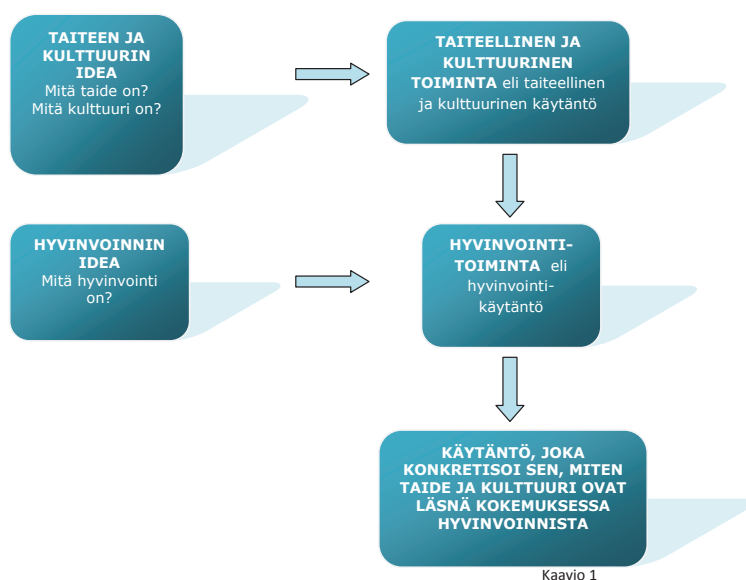
TAIDE- JA KULTTUURISISÄLTÖISET HYVINVOINTIPALVELUT

Taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut voidaan ymmärtää ensinnäkin perinteisenä kulttuuripalveluina, kuten kirjastoina, teattereina, konsertteina ja taidenäyttelyinä. Painotus kulttuurin demokratisointiin eli painotus kulttuurin saavutettavuuteen toivat taide- ja kulttuurin näyttelyt sairaaloihin, teatterin ikäihmisten palvelukeskuksiin, konsertit päiväkeskuksiin ja lukijan potilassänkyjen viereen jo 1990-luvun alkupuolella. Tällaisesta taide- ja kulttuuritoiminnasta muodostui viriketoimintaa erityisesti niille, joilla on esimerkiksi sairaudesta johtuvia erityistarpeita tai jotka ovat syystä tai toisesta haasteellisessa elämäntilanteessa. Taide ja kulttuuri viriketoimintana ovat edelleen sairaaloiden, muiden hoitolaitosten, palvelu- ja päiväkeskusten keskeinen kulttuuritoiminnan muoto eikä tätä pidä millään muotoa väheksyä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana, ja erityisesti sinä aikana, kun taiteen ja kulttuurin sekä terveyden ja hyvinvoinnin terveysvaikutuksia on alettu ottaa huomioon myös tutkimuksellisesti ja poliittisissa strategioissa, on kuitenkin syntynyt uudenlaisia taide- ja kulttuuritoiminnan muotoja, jotka ovat saaneet alkunsa muun muassa erilaisista yhteisötaiteen menetelmistä sekä ITE -taiteen noususta.

Taide- ja hyvinvointisisältöiset hyvinvointipalvelut on käsite, joka pyrkii sulkemaan sisäänsä paitsi perinteiset kulttuuripalvelut ja kulttuuritoiminnan muodot myös uudenlaiset, yhteisötaiteesta ammentavat yhteisölliset taideprojektit. Toiseksi taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelut ovat siis sosiaalista ja soveltavaa taidetoimintaa hoitolaitosten, palvelu- ja turvakotien, päiväkeskusten ja sairaaloiden sisällä. Perinteisiä ja uusia käsityksiä yhdistävä näkökulma on taide ja kulttuuri hyvinvointiin myönteisesti vaikuttavana toimintana. Yhteisötaiteesta ammentava taidetoiminta on muodoltaan yleensä ryhmämuotoisia työpajoja, joissa kuuntelijan, katselijan tai kokijan rooli taiteen ja kulttuurin passiivisena vastaanottajana rikotaan ja tehdään hänestä itsestään taiteen ja kulttuurin tuottaja - yhdenvertainen taiteilijan rinnalle. Sosiaali- ja terveystyöhön sovellettuna tällainen taidetoiminta voi olla sosiaali- ja terveyspalvelujen aktiivinen hyvinvointipoliittinen väliintulo, jossa taiteen ja kulttuurin avulla ennaltaehkäistään tiettyjä sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia tai etsitään ihmisestä itsestä voimavaroja jaksaa sairauden keskellä eteenpäin. Tällöin taidetoiminta on suunniteltu jonkin sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakasryhmän erityisiin tarpeisiin ja niiden tavoitteena on lisätä heidän hyvinvointiaan rohkaisemalla heitä taiteen ja kulttuurin vastaanottamisen sijaan tuottamaan sitä myös itse. Ne voivat olla ikäihmisille, päihdekuntoutujille, kehitysvammaisille ja vammaisille, työttömille, maahanmuuttajille, omaishoitajille, muistisairaille tai mielenterveyskuntoutujille. Käytännössä lista on loputon niin kuin ihmiselämän kirjokin.

Paitsi passiivisen kokijan roolin vaihtuminen aktiiviseksi tekijäksi myös asiakkaiden erityisyyden ja erityistarpeiden huomioiminen erottaa perinteisten kulttuuripalveluiden hyvinvointinäkökulman osallistavan taiteen ja yhteisötaiteen erilaisista hyvinvointisoveluksista. Tällaisessa taidetoiminnassa taiteilijan osaaminen joutuu koetukselle, sillä hänen ei ainoastaan tule olla taiteen ammattilainen ja hallita taiteelliset työskentelymenetelmät sekä ennen kaikkea niiden soveltaminen, vaan hänen tulee myös pystyä ohjaamaan erityisryhmiä, ottamaan huomioon osallistujien erityistarpeet ja pyrkiä vaikuttamaan myönteisesti heidän hyvinvoinnin kokemuksiin. Tämä on erityisen tärkeää, sillä yhden hyvinvointi ei ole sama kuin toisen eikä esimerkiksi kehitysvammaisen tarpeet ole samanlaisia kuin päihdekuntoutujan tai ikäihmisen.

Taide ja kulttuuri on tässä selvityksessä ymmärretty toiminnallisesta näkökulmasta. Taide ja kulttuuri tulevat näkyväksi, konkretisoituvat, taiteellisessa tai kulttuurisessa toiminnassa. Toisin sanoen taiteellinen ja kulttuurinen toiminta tuo näkyväksi sen, mitä taide tai kulttuuri on kussakin ohikiitävässä hetkessä. Näin ollen taide ja kulttuuri on itsessään jonkinlainen yhteiskunnallinen käytäntö; idea, joka konkretisoituu tietynlaisessa toiminnassa. Taide- ja kulttuuritoiminta on väline ja työkalu jonkin sellaisen hetkelliseksi pysäyttämiseksi, mikä muuten leijuu ilmassa. Jos taide ja kulttuuri ymmärretään tietynlaisiksi käytännöiksi, toiminnan muodoiksi, myös hyvinvointi tulee tulkita sellaiseksi. Hyvinvointi on tällöin mahdollisuus tehdä tietynlaisia elämänvalintoja ja mahdollisuus elää elämäänsä niin, että voi fyysisesti, psyykkisesti, sosiaalisesti ja emotionaalisesti hyvin. Kun taiteellinen tai kulttuurinen toiminta yhdistetään tietynlaisiin hyvinvointikäytäntöihin, saadaan aikaan uudenlainen käsitys sekä taiteesta, kulttuurista että hyvinvoinnista (ks. kaavio 1).

Kaavio 1

Liikasen (OPM 2010: 1; 37) mukaan 2000-luvun aikana on omaksuttu kulttuurinen käsitys terveydestä, jossa terveyteen liitetään olennaisena osana kokemus hyvinvoinnista, elämän mielekkyydestä ja elämänlaadusta. Terveys on siis paitsi sairauden poissaoloa myös kokemus hyvinvoinnista; kokemus hyvästä elämästä ja oman elämän tärkeydestä ja arvokkuudesta. Kulttuurinen käsitys hyvinvoinnista ja terveydestä on erilaisten taiteellisten, kulttuuristen ja hyvinvointikäytäntöjen toisiinsa kietoutuma, jossa kokemus hyvinvoinnista on mahdollisuus tehdä tiettyjä valintoja elämässä, ja osa näistä valinnoista liittyy mahdollisuuteen harjoittaa tiettyjä taiteellisia tai kulttuurisia toimintoja. Hyvinvoinnissa ei siis ole kyse ainoastaan aineellisista elinoloista vaan myös mahdollisuudesta toteuttaa itseään, luoda, ilmaista tunteita, ja käsitys taide- ja kulttuurisisältöisistä hyvinvointipalveluista perustuu tälle ajatukselle.

SELVITYKSEN TOTEUTUS

Selvityksen tehtävänä oli siis saada tietoa siitä, minkälaista tarjontaa taide- ja kulttuurisältöisistä hyvinvointipalveluista on jo olemassa Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalveluissa sekä minkälaisille taide- ja kulttuurisältöisille hyvinvointipalveluille Pohjois-Karjalassa sosiaali- ja terveysalalla olisi vielä kysyntää. Ketkä jäävät näiden palvelujen ulkopuolelle? Minkälaisia taide- ja kulttuuripalveluja ei ole vielä tarjottu? Samalla haluttiin saada tietoa siitä, kuinka tärkeänä taide ja kulttuuri ylipäänsä nähdään osana sosiaalipalveluja sekä kenen vastuulla – jos kenenkään – on järjestää näitä palveluja. Viimeisenä tavoitteena oli kerätä tietoa jo olemassa olevista yhteistyöverkostoista tai epävirallisista kontakteista taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen järjestämiseksi.

Selvityksen toteutus koostui useasta vaiheesta. Ensimmäisessä vaiheessa keräsin sähköisten kyselyjen avulla tietoa Pohjois-Karjalan kuntien sosiaali- ja terveystoimen työntekijöiltä, Pohjois-Karjalan kuntien sosiaali- ja terveystalvelautakuntien, sosiaalitalvelautakuntien ja perusturvalautakuntien jäseniltä sekä Pohjois-Karjalan kolmen Työvoiman palvelukeskuksen yhteistyöorganisaation työntekijöiltä siitä, minkälaisia taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointipalveluita he ovat asiakkailleen tarjonneet, minkälaisena he näkevät niiden kysynnän ja tärkeyden, kenelle vastuu niiden järjestämisestä kuuluu ja minkä tahojen kanssa he ovat tehneet yhteistyötä näitä palveluita järjestäessään. Tavoitteena oli ottaa selvitykseen mukaan sosiaali- ja terveystalvelut laajassa merkityksessä, jolloin piti katsoa potilas- huoneita ja hoitolaitoksia kauemmaksi.

Pyysin kyselyn vastaanottajia mainitsemaan nimeltä ne yhteistyökumppanit, joiden kanssa he useimmiten tekevät yhteistyötä taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointipalveluita tuottaessaan, ja selvityksen toisessa vaiheessa otin yhteyttä näihin keskeisiin yhteistyökumppaneihin sen mukaan, kuinka usein heidät oli yhteistyökumppanina mainittu. Keskityin lähinnä sellaisiin toimijoihin, joiden pääasiallinen toiminta-ala on kulttuuri, ja haastattelin useimmiten puhelimitse, mutta muutaman kerran myös sähköpostitse ja kasvokkain, 32 henkilöä, joiden edustama taide-, kulttuuri-, sivistys- tai oppilaitos oli mainittu sähköisen kyselyn vastauksissa. Mielestäni oli tärkeää, että toimijoiden pääasiallinen toiminta-ala on taide ja kulttuuri muodossa tai toisessa, koska näissä yhdistyksissä, instituutioissa ja ihmisissä piilee yhteiskuntamme kulttuurinen ja taiteellinen ammattitaito. Haastattelut kestivät 10 minuutista pariin tuntiin, ja lyhyimpiä haastatteluja tulisikin kutsua pikemmin tiedusteluiksi. Joka tapauksessa näissä haastatteluissa tai lyhyissä tiedusteluissa kartoitin tarkemmin sitä, minkälaista yhteistyö on ollut muodoiltaan ja sisällöiltään. Kartoitin myös laajemmin näiden tahojen toiminnan alaa sekä mielenkiintoa ja resursseja olla mukana tällaisessa yhteistyössä.

Sähköisissä kyselyissä nousi esiin myös pohjoiskarjalaiset taiteilijat sekä taide- ja kulttuuriyhdistykset osana tätä jo muodostunutta yhteistyöverkostoa, joten selvityksen kolmannessa vaiheessa myös heille lähetettiin sähköinen kysely. Taiteilijoille, kulttuuritoimijoille sekä taide- ja kulttuuriyhdistyksille lähetetyssä kyselyssä kartoitettiin sitä, kuinka moni taide- ja kulttuuriyhdistys sekä taiteilija ja kulttuuritoimija oli jo tuottanut taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointipalveluita sosiaali- ja terveystalvelujen erityisryhmille tai kuinka moni oli jo tuottanut sellaisina sovellettavissa olevia osallistavia taideprojekteja tai taidetyöpajoja. Samalla kyselyllä pyrittiin selvittämään lisäksi sitä, ketkä ovat olleet tai voisivat olla näiden projektien kohderyhmänä, onko taiteilijoilla kiinnostusta tuottaa taide- ja

kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita vielä tulevaisuudessa ja minkälaista tukea, apua, koulutusta tai tietoa he mahdollisesti tarvitsevat näiden palvelujen tuottamiseen.

Taiteilijoille, kulttuuritoimijoille, taide- ja kulttuuriyhdistyksille suunnattu kysely tuotti paljon tietoa, mutta taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tuottamisen käytännön prosessi, eli se, miten taiteen ja kulttuurin avulla on käytännössä pyritty lisäämään ihmisten hyvinvointia ja mitkä sen käytännön edellytykset ovat, jäi edelleen mysteeriksi. Näin ollen selvityksenteon neljännessä ja viimeisessä vaiheessa tein puolistrukturoidun teemahaastattelun yhden taiteilijan kanssa. Tässä haastattelussa teemoina olivat taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalveluiden toimintaympäristö, taiteilijan rooli, taide- ja kulttuuritoiminnan sisältö ja sen vaikutus hyvinvointiin sekä asiakkaan rooli. Yhden haastattelun perusteella ei tietenkään voi kovin syvällisiä johtopäätöksiä tehdä eikä selvityksenteon aikataulut mahdollistanut useamman haastattelun tekoa, mutta haastattelu selvensi ja vahvisti monia sellaisia asioita, jotka nousivat esiin sähköisissä kyselyissä.

Taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveystalveluja

Selvityksenteossa lähdin liikkeelle kahdella sähköisellä kyselyllä. Ensimmäinen niistä lähetettiin 152:lle Pohjois-Karjalan kuntien sosiaali- ja terveystalvutakunnan, perusturvalautakunnan tai sosiaalityalvutakunnan jäsenelle sekä kuntien sosiaali- ja terveystoimen työntekijälle. Sosiaali- ja terveystalvutakuntien jäsenille kysely lähetettiin, koska talvutakunnat johtavat sosiaali- ja terveystoimea kaupungin- tai kunnanvaltuuston asettamien tavoitteiden mukaisesti, vastaa lain mukaan kaupungille tai kunnalle kuuluvien sosiaali- ja terveystalvutalvujen tuottamisesta ja sosiaalitysten ongelmien ja niiden haittavaikutusten ehkäisemisestä ja vähentämisestä. Sosiaali- ja terveystoimen työntekijät puolestaan toteuttavat työtä käytännössä ja kohtaavat päivittäin ihmisen, joka on lääketieteellisten termien ja yhteiskunnallisten määrittelyiden takana.

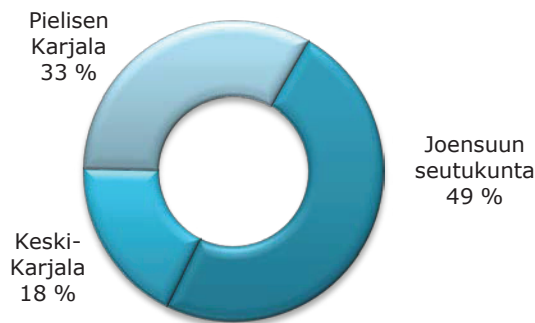
Sosiaali- ja terveystalvan kyselyyn vastasi kaikkiaan 56 vastaajaa. Kaikki vastaajat eivät kuitenkaan vastanneet kaikkiin kysymyksiin, ja kysymyskohtainen vastaajamäärä onkin ilmoitettu aina kunkin kysymyksen kohdalla, ellei kysymyksiä ole jollakin tavalla yhdistetty. Tekstissä ja kaavioissa ilmoitetut prosentuaalityset luvut viittaavat siis aina kyseessä olevan kysymyksen absoluuttiseen vastaajamäärään, joka on ilmoitettu suluissa muodossa N=. Prosenttiluvut on tekstissä ja kaavioissa ilmoitettu selvyyden vuoksi ilman desimaaleja, jolloin luvut ovat tietenkin pyöristetty lähimpään kokonaislukuun. Mikäli lukujen pyöristäminen lähimpään kokonaislukuun aiheutti sen, että lukujen summasta muodostui suurempi kuin 100 %, nuo kiistanalaisyset desimaalityt jaettiin suurimman desimaalityn mukaan, jos sellainen oli, tai jätettiin vallan jakamatta. Selvyyden vuoksi kaikista kyselyiden kysymyksen vastauksista on selvityksen loppuun lisätty erilliset kaavioity, joissa on ilmoitettu myös kysymyskohtainen vastaajamäärä sekä prosentuaalitynen osuus desimaalityneen. Ne löytyvät liitteistä 1, 2, 3 ja 4.

KYSELYYN VASTANNEET SOSIAALI- JA TERVEYSTALVAN TOIMIJAT

Sosiaali- ja terveystalvan kyselyssä vastausprosentiksi muodostui lopulta 56 vastauksella 37 %. Kaikista vastauksista 46 % tuli talvutakuntien jäseniltä ja 39 % sosiaali- ja terveystalvutalvuiden työntekijöiltä (tähän luetaan mukaan myös Helli -liikelaitoksen työntekijät). 14 % vastaajista oli sekä talvutakunnan jäsen että kunnallisten sosiaali- ja terveystalvutalvuiden työntekijä (N=56). Valtaosa kyselyistä lähetettiin sähköisesti, mutta muutaman talvutakunnan jäsenen sähköpostiosoitetta ei ollut saatavilla, joten kysely lähetettiin heille postitse, jos sellainen oli kunnan verkkotalvutalvussa saatavilla. Kaiken kaikkiaan postitse lähetettiin 12 kyselyä.

Sosiaali- ja terveystalalan työntekijöihin pyrittiin sisällyttämään sekä työtä johtava että työtä toteuttava taso, mutta käytännössä oli mahdoton ottaa suhteellista otantaa kummas-takin, sillä esimerkiksi johtavan sosiaalityöntekijän työtehtävät, vastuun määrä ja myös asema saattavat vaihdella voimakkaastikin riippuen kunnasta ja työyhteisöstä eikä ole var-maa, kokeeko työntekijä kuuluvansa työtä johtavaan vai työtä toteuttavaan tasoon. Toisaal-ta kyselyyn vastaaminen edellytti jonkinlaista kokonaiskuvaa kunnan sosiaali- ja terveys-palvelujen tilasta ja sen resurssista, mitä työtä toteuttavalla työntekijätasolla ei välttämättä voida olettaa olevan, joten kysely pyrittiin suuntaamaan työnimikkeen ja sen toimenkuvan perusteella kokonaisvaltaisen käsityksen hallitsevalle hyvinvointiorganisaation osalle. Kyselyssä kartoitettiin kuitenkin kaikesta huolimatta sitä, kumpaan ryhmään työntekijä kokee kuuluvansa. Tässä kohtaa 74 % vastasi kuuluvansa työtä johtavaan tasoon ja 26 % työtä toteuttavaan tasoon (N=31). Kysely lähetettiin kaikkiin Pohjois-Karjalan kuntiin, ja vastaajat jakautuivat seuraavan kaavion (kaavio 2) mukaisesti. Vastaukset kartoitettiin ai-noastaan seutukuntakohtaisesti vastaajien anonymiteetin suojaamiseksi.

Vastaukset seutukuntakohtaisesti (N=55)

Kaavio 2

Pohjois-Karjalan kunnat jakautuvat Joensuun seudun, Pielisen Karjalan ja Keski-Karjalan seutukuntiin niin, että Joensuu, Kontiolahti, Iloantsi, Liperi ja Outokumpu kuuluvat ensimmäisenä mainittuun, Lieksa, Nurmes, Valtimo ja Polvijärvi toisena mainittuun sekä Tohmajärvi, Kitee, Kesälahti ja Rääkkylä viimeisenä mainittuun. Kaaviosta 2 näkee, että vastauksia tuli yhtä paljon suhteessa siihen, mitä mihinkin seutukuntaan oli alun perin kyselyjä lähetetty. Joensuun seudulle lähetettiin kaikista kyselyistä 48 %, Pielisen Karjalaan 32 % ja Keski-Karjalaan 20 % (N=152). Lähetettyjen kyselyiden suhteellinen seutukuntakohtainen osuus vaihteli ensinnäkin kunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen organisaatorakenteesta johtuvan henkilökunnan ja toiseksi kunnan sosiaali- ja terveys-lautakunnan jäsenten määrän mukaan. Näin ollen esimerkiksi Keski-Karjalaan lähetettyjen kyselyiden osuus kaikista kyselyistä on pienin, koska Kiteen, Kesälähden, Tohmajärven ja Rääkkylän kunnilla on yksi yhteinen sosiaali- ja terveyslautakunta, jossa on 12 jäsen-

tä, ja yksi yhteinen sosiaali- ja terveystalveluja tuottava taho, Helli-liikelaitos. Toisaalta esimerkiksi Pielisen Karjalan seutukunnassa jokaisella kunnalla on oma sosiaali- ja terveystalvutakunta, jossa jokaisessa on keskimäärin 9 lautakunnan jäsentä, ja oma sosiaali- ja terveystalvutalvuiden työntekijänsä (vaikka yhteistyötä lähikuntien kanssa tehdäänkin), jolloin suhteellisesti näihin kuntiin lähetettiin enemmän kyselyjä. Saapuneiden vastausten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että kustakin seutukunnasta vastattiin kyselyyn yhtä ahkerasti, sillä vastauksia saapui seutukunnittain samassa suhteessa kuin niitä oli eri seutukuntiin lähetettykin.

TAITEEN JA KULTTUURIN MERKITYS SOSIAALI- JA TERVEYSTALVUTALVUISSA

Kyselyssä kartoitettiin laajasti lautakuntien jäsenten sekä sosiaali- ja terveystalvan työntekijöiden asenteita taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointitalvutalvuja kohtaan. Asenteita mitattiin kysymyksillä, joissa vastausvaihtoehdoiksi annettiin hyvin tärkeää, jokseenkin tärkeää, ei kovin tärkeää tai ei ollenkaan tärkeää. Näillä kysymyksillä kartoitettiin paitsi sitä, minkälaiden sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien ennaltaehkäisyssä ja hoidossa taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointitalvutalvuita voitaisiin hyödyntää, myös sitä, kenen vastuulla niiden järjestäminen on.

Yleisesti ottaen taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointitalvutalvuita pidettiin tärkeänä osana erilaisten sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien hoitoa tulevaisuudessa. 62 % vastaajista piti sitä ainakin jokseenkin tärkeänä ja 33 % hyvin tärkeänä, ja vain 5 % vastaajista piti taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointitalvutalvujen merkitystä ei kovin tärkeänä (N=55). Kaikki ne, jotka vastasivat "en kovin tärkeänä", olivat lautakuntien jäseniä, joiden mielipiteet taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointitalvutalvujen merkitystä kohtaan olivat tässä kyselyssä muutenkin hieman jyrkemmät kuin kuntien sosiaali- ja terveystalvutalvujen työntekijöiden.

Seuraavassa neljässä kysymyksessä selvitettiin sitä, kenen vastuulla taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointitalvutalvujen järjestäminen nähdään. Kysymykset muotoiltiin seuraavasti: "Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointitalvutalvujen merkityksen osana sosiaali- ja terveystalvutalvujen asiakkaiden omaehtoista toimintaa; osana kuntien tarjoamaa sosiaali- ja terveystalvutalvujen palvelukokonaisuutta; osana kolmannen sektorin (yhdistyksien, säätiöiden, seurojen yms.) tarjoamaa sosiaali- ja terveystalvutalvujen palvelukokonaisuutta ja osana yksityisten palvelutuottajien tarjoamaa sosiaali- ja terveystalvutalvujen palvelukokonaisuutta". Vastausvaihtoehdot olivat näissä kysymyksissä samat kuin edellisessä.

53 % vastaajista piti taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointitalvutalvujen merkitystä osana sosiaali- ja terveystalvutalvujen asiakkaiden omaehtoista toimintaa jokseenkin tärkeänä ja n. 43 % hyvin tärkeänä, kun taas n. 3 % vastaajista ei pitänyt tätä kovin tärkeänä (N=55). Jyrkimmän kannan esittivät jälleen kerran lautakunnan jäsenet. Kun selvitettiin kunnan sosiaali- ja terveystalvutalvujen roolia tällaiden talvutalvujen tuottamisessa, mielipiteet vaihtuivat voimakkaasti ja vastausten hajonta lisääntyi runsaasti verrattuna esimerkiksi edelliseen kysymykseen. 57 % vastaajista näki taide- ja kulttuurisältöiset hyvinvointitalvutalvut edelleen jokseenkin tärkeänä ja 17 % hyvin tärkeänä, kun oli kyse taide- ja kulttuu-

ripalveluista osana kuntien tarjoamaa sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisuutta, mutta toisaalta 24 % vastaajista piti sitä ei kovin tärkeänä ja 2 % vastaajista piti taide- ja kulttuuripalveluita osana kuntien sosiaali- ja terveyspalveluja jopa ei ollenkaan tärkeänä (N=53). Kielteisimmät kannat jakautuivat tässä kohdin tasaisesti sekä lautakuntien jäsenien että kunnan työntekijöiden kesken.

Kysymys vastuusta jakaa selvästi mielipiteitä. Kyselyn avoimista vastauksista kävi selvästi ilmi, että monet kunnan työntekijät kokevat olonsa riittämättömiksi resurssien ollessa hyvin rajalliset, jolloin vaatimukset taide- ja kulttuuripalveluiden sisällyttämisestä osaksi jo takkuilevaa sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelutarjontaa saa nihkeän vastaanoton. Asia ilmaistiin muun muassa näin:

Sosiaali- ja terveyspalvelut kamppailee osittain myös hoitoon, hoivaan, ns. perustehtävänsä, resurssien riittävydestä. Vaikka kulttuurilla olisi ennaltaehkäisevä vaikutus, aikaa ja raha vain eivät riitä. Ko alue jää kulttuuritoimen ja muiden toimijoiden harteille... (Kunnan työntekijä, työtä johtava taso, Joensuun seutu)

ja mistä otetaan rahat (kunnan työntekijä, lautakunnan jäsen, Joensuun seutu)

On selvää, että lakisääteiset sosiaali- ja terveyspalvelut menevät kaiken muun edelle, ja mikäli jo niiden tuottamisessa on kunnalla ongelmia, taide ja kulttuuri eivät ole tärkeysjärjestyksessä ensimmäisiä, vaikka niiden myönteinen vaikutus hyvinvointiin ja terveyteen olisikin tiedossa.

Jos henkilökuntaa on liian vähän, niin se asettaa varmasti rajoitteitaärkevän toiminnan toteuttamiselle. Esimerkiksi ennaltaehkäisevään ja kuntouttavaan toimintaan on liian niukat resurssit lähes kaikilla sosiaali- ja terveydenhuollon toimialueilla. (Lautakunnan jäsen, Joensuun seutu)

Keski-Karjalassa Helli-liikelaitos ei ole pystynyt tuottamaan kansalaisille edes lakisääteisiä palveluja. Ensinnä pitäisi saada toimimaan. (Lautakunnan jäsen, Keski-Karjala)

Periaatteessa taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut nähdään siis tärkeänä osana ihmisten hyvinvointia ja sen ylläpitämistä, mutta käytännössä sitä ei välttämättä nähdä osana kuntien tarjoamia julkisia palveluita resurssien ollessa jo nyt rajalliset. Sen sijaan vastuu annetaan mielellään ihmisille itselleen ja lisäksi kolmannen sektorin toimijoille. 54 % vastaajista nimittäin piti taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkitystä osana kolmannen sektorin tarjoamaa sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelukokonaisuutta hyvin tärkeänä, 39 % jokseenkin tärkeänä ja vain 7 % ei kovin tärkeänä (N=54).

Suomalaisessa yhteiskunnassa kolmannen sektorin merkitys erilaisten hyvinvointipalvelujen tuottajana on viimeisen kymmenen vuoden aikana voimakkaasti kasvanut. Lisäksi muutamien viime vuosien aikana poliittisessa retoriikassa on alettu viljelemään sellaista sanastoa kuin "hyvinvointivastuu" ja "hyvinvointitalkoot". Esimerkiksi tämän selvityksen pohjana oleva Hanna-Liisa Liikasen tekemässä Opetusministeriön Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimenpideohjelman (2010–2014) visiossa ja manifestissa vuodelle 2015 todetaan, että "kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia on edistetty saumattomassa

yhteistyössä kolmannen sektorin ja yksityisten toimijoiden sekä elinkeinoelämän kanssa osana hyvinvointivastuuta” (OPM 2010: 1, 11). Kolmas sektori, niin kuin elinkeinoelämä ja yksityiset toimijatkin, ovat siis vastuussa ihmisten hyvinvoinnista, sen edistämisestä ja ylläpitämisestä, ja tämän kannan jakavaa myös merkittävä osa kuntien sosiaali- ja terveyspalvelun työntekijöistä ja lautakuntien jäsenistä.

Tämä heijastui myös vastauksissa kysymykseen yksityisten palveluntuottajien asemasta taide- ja kulttuurisisältöisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajina. 56 % vastaajista pitää nimittäin taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkitystä osana yksityisten palveluntuottajien tarjoamaa sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelukonaisuutta jokseenkin tärkeänä ja 26 % hyvin tärkeänä. Toisaalta 18 % vastaajista koki tämän ei kovin tärkeänä (N=55). Vastuu näiden palvelujen järjestämisestä kuuluu siis selkeästi jollekulle muulle kuin kunnalle, mutta mitä ilmeisimmin on vielä epäselvää, kenelle.

Toisessa asenteita kartoittavassa kyselyyn osassa listattiin erilaisia sairauksia sekä sosiaalisia ja yhteiskunnallisia ongelmia, ja pyydettiin vastaajaa kertomaan kuinka tärkeänä hän näkee taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen osana näiden ongelmien, yhteiskunnallisten tehtävien ja sairauksien hoitoa. Listassa oli tarkoituksellisesti sekaisin sairauksia (muistisairaudet), sosiaalisia ongelmia (mielenterveys, syrjäytyminen ja yksinäisyys), tämän päivän yhteiskunnallisia haasteita (päihderiippuvuus, työttömyys, kotouttaminen) sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen keskeisiä asiakasryhmiä (perheet sekä lapset ja nuoret). Sekavan, ja ehkä hieman epämääräisenkin, listan tarkoituksena oli saada vastaaja miettimään, mitä hyvinvointi merkitsee kussakin kohtaa ja miten taide- ja kulttuuri voisi siihen liittyä.

Vastauksien hajonnasta voi vetää ainakin sen johtopäätöksen, että mitä lähempänä ollaan ihmisen tunteita, henkistä hyvinvointia ja psyykettä, kuten yksinäisyyden ja syrjäytymisen tunteita tai mielenterveyttä, sitä selkeämpänä ja tärkeämpänä taiteen ja kulttuurin merkitys nähtiin. Molemmissa, mielenterveyttä sekä yksinäisyyttä ja syrjäytymistä koskevissa kysymyksissä, hajontaa oli vähän, ja molemmissa 64 % vastaajista piti taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita näiden kannalta hyvin tärkeinä (N=56). Mielenterveyteen myönteisesti vaikuttavana taiteen ja kulttuurin näki jokseenkin tärkeänä ensimmäisessä 32 % ja ei kovin tärkeänä 4 %, kun taas syrjäytymisen ja yksinäisyyden kohdalla taidetta ja kulttuuria pitivät jokseenkin tärkeänä n. 30 % sekä ei kovin tärkeänä n. 5 % (N=56). Taiteen ja mielenterveyden välisessä vahvassa kytköksessä saattaa olla kyse myös siitä, että ennen lääketieteen kehitystä mielenterveydellisten ongelmien hoitoon ei ollut mitään tehokasta menetelmää, jolloin vaihtoehtoiset menetelmät, kuten taiteesta ammentavat sovellukset sekä taideterapia saivat enemmän jalansijaa mielenterveyden hoidossa kuin minkään muusa sairauden tai ongelman hoidossa koskaan. Mielenterveyspotilaiden tekemästä taiteesta tuli jopa oma taiteen alalajinsa, jota tänä päivänä kutsutaan *Outsider*-taiteeksi tai sen puhdasoppisemmaksi muodoksi *Art Brutiksi* (Rhodes 2004: 7-15, 23).

Kun siirrytään sairauksiin, kuten tässä tapauksessa muistisairauksiin, taiteen ja kulttuurin merkitys tunnustetaan, mutta sitä ei aivan selkeästi nähdä osana hoitoa. Vastauksien hajonta lisääntyy eikä sellaista konsensusta, joka vallitsi vielä edellisten kysymysten vastauksissa, enää löydy. 50 % vastaajista pitää taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkitystä osana muistisairauksien hoitoa jokseenkin tärkeänä, 43 % hyvin

tärkeänä ja 7 % ei kovin tärkeänä (N=56). Näin huolimatta siitä, että nimenomaan muistelu-työssä taiteesta ammentavilla menetelmillä on saatu aikaan merkittäviä hyvinvointivaikutuksia (ks. esim. Mäki 1998 ja Hohenthal-Antin 2009). Mäen (1998: 103) mukaan muistelu on dementoituvien hoidossa eräs monimuotoisimmista ja hedelmällisimmistä toimintamuodoista, joka paitsi vahvistaa omaa mielikuvaa siitä, kuka minä olen ja minkälainen merkitys omalla elämällä on, myös antaa hyvien muistojen avulla voimavaroja sairauden keskellä. Monesti dementiaapotilaan kyky käsitellä muistoja on Mäen (mts. 103–104) mukaan kuitenkin sairaudesta johtuen huono ja hän tarvitsee apua niiden työstämiseen, jolloin erilaiset muistivirikkeet, kuten taide ja kulttuuri, käsityöt ja musiikki, teatteri ja elokuvat, saavat tärkeän merkityksen. Hohenthal-Antin (2009: 39, 57) on osoittanut esimerkiksi muistorasiatyöskentelyllä, jossa tehdään oman eletyn elämän pienoisenäyttämö tai visuaalinen omaelämäkerta, sekä muistojen teatterilla, jossa eletty elämä herätetään eloon käsikirjoittamalla muistot ja näyttelemällä ne uudelleen, olevan merkittävä vaikutus kokemuksiin vahvasta ja terveestä minäkuvasta, itsetunnosta ja itsearvostuksesta sekä kokemuksiin kokonaisvaltaisesta hyvästä olost ja hyvinvoinnista.

Jos mielipiteissä taiteen ja kulttuurin merkityksestä muistisairauksien hoidossa on hieman ristiriitoja, nuo ristiriidat vain lisääntyvät lähempänä yhteiskunnallisiksi määriteltäviä haasteita tai ongelmia. Kun nimittäin siirrytään yhteiskunnallisiin ongelmiin, yhteys taiteeseen ja kulttuuriin näyttää käyvän yhä epäselvemmäksi. Näin käy erityisesti työttömyyden ja päihteidenkäytön kohdalla, sillä vastausten hajonta kasvaa niiden kohdalla entisestään. 57 % vastaajista näkee taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen osana työttömyyden hoitoa jokseenkin tärkeänä, 29 % hyvin tärkeänä ja 14 % ei kovin tärkeänä (N=56). Päihteidenkäytön kohdalla taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkitystä pitää jokseenkin tärkeänä n. 53 %, hyvin tärkeänä n. 28 %, ei kovin tärkeänä 14 % ja ei ollenkaan tärkeänä n. 3 % (N=56). Kotouttamisen kohdalla tilanne on hieman erilainen ja vastausten hajonta hieman vähäisempää kuin edellisissä. 49 % vastaajista pitää taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkitystä kotouttamisessa jokseenkin tärkeänä, 40 % hyvin tärkeänä, 9 % ei kovin tärkeänä ja 2 % ei ollenkaan tärkeänä (N=55).

On tärkeää huomata, että huolimatta vastauksien hajonnasta, selkeä enemmistö kaikista vastaajista suhtautuu myönteisesti taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin ja terveysvaikutuksiin, ja tässä mielessä taiteelle ja kulttuurille on tilausta sosiaali- ja terveyspalvelujen piirissä. Vastusten hajonnan tarkasteleminen on kuitenkin joskus hedelmällisempää kuin yksittäisen vastauksen saaman prosentiosuuden tarkasteleminen. Vastusten hajontaa tarkastelemalla on nimittäin melko helppoa havaita sellaisia vastausten suuntavirtoja, joita ei yksittäisiä vastauksia tarkastelemalla voi havaita, kuten tässä yhteydessä, minkälaisen asioiden, sairauksien tai ongelmien kohdalla on olemassa kytkös taiteeseen, kulttuuriin ja niiden terveys- ja hyvinvointivaikutuksiin. Vastausten hajonnan perusteella onkin havaittavissa, että taide ja kulttuuri ovat myönteisesti kytköksissä ihmiselämän laadullisiin ja henkisiin asioihin, kuten kokemukseen osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä sekä mielen voimavaroihin ja tunteisiin ylipäänsä. Toisaalta on havaittavissa, että taiteen ja kulttuurin sekä tiettyjen yhteiskunnallisten ongelmien, kuten työttömyyden ja päihteidenkäytön, välillä tällaista kytköstä ei selkeästi ole olemassa. Kotouttamisen kohdalla tilanne on siinä mielessä mielenkiintoinen, että toisin kuin muut selkeästi yhteiskunnallisiksi haasteiksi luokitellut asiat, kotouttamisella sekä taiteella ja kulttuurilla nähdään

olevan jonkinlainen kytkös huolimatta vastausten lievistä hajonnasta, joka voidaan tulkita liittyvän yhteiskunnassa laajemmin käytävään maahanmuutto- tai maahanmuuttajakeskusteluun. Melkein 90 % vastaajista piti taidetta ja kulttuuria hyvin tai ainakin jokseenkin tärkeänä, mikä ilmentää voimakasta tahtoa integroida maahanmuuttajat suomalaiseen kulttuuriin.

Kyselyssä kartoitettiin tässä yhteydessä myös käsityksiä taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksestä osana nuorisotyötä, vammaistyötä sekä lapsien ja perheiden hyvinvointia. Näissä vastaukset hajaantuvat enemmän tai vähemmän laajemmin yhteiskunnassa vallalla olevien kytkösten mukaisesti, mikä näkyy erityisesti kysymyksissä, jotka koskevat vammaistyötä ja nuorisotyötä. Vammaisten kohdalla taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen näkee hyvin tärkeänä 51 %, jokseenkin tärkeänä 40 % ja ei kovin tärkeänä 9 % (N=55). Nuorten kohdalla luvut ovat melkein vastaavat, sillä 49 % vastaajista näkee taiteen ja kulttuurin merkityksen hyvin tärkeänä, 44 % jokseenkin tärkeänä ja 7 % ei kovin tärkeänä (N=55). Lasten ja perheiden kohdalla vastaukset ajoavat hieman muita enemmän, sillä 46 % vastaajista näkee taiteen ja kulttuurin hyvin tärkeäksi osaksi lasten ja perheiden hyvinvointia, 44 % jokseenkin tärkeänä ja 9 % ei kovin tärkeänä (N=56). Vammaisten ja nuorten kohdalla onkin kolmas selkeä kytkös taiteen ja kulttuurin terveys- ja hyvinvointivaikutuksiin. Jos aikaisemmin mielisairaiden potilaiden kanssa kommunikointiin ei ollut muuta keinoa kuin taide, nykyään taidetta ja kulttuuria käytetään paljon vammaisten ja nuorien kanssa kommunikointiin. Myöskään vammaisuutta ei osattu aikaisemmin hoitaa millään tavalla, ja monesti vammaiset ja mielisairaat kärsivät sijoitettiinkin samoihin "hoitolaitoksiin" (ks. esim. Kortelainen 2007: 17). Toisaalta nykypäivänä niin vammaisuus kuin nuoruus, ja erityisesti nuorten tekemiset tai tekemättä jättämiset sekä erilaiset nuorisokulttuurien ilmiöt, näyttäytyvät monesti jonkinlaisen kieroutuneen "normaaliuden" näkökulmasta uhkaavana tai jopa pelottavana.

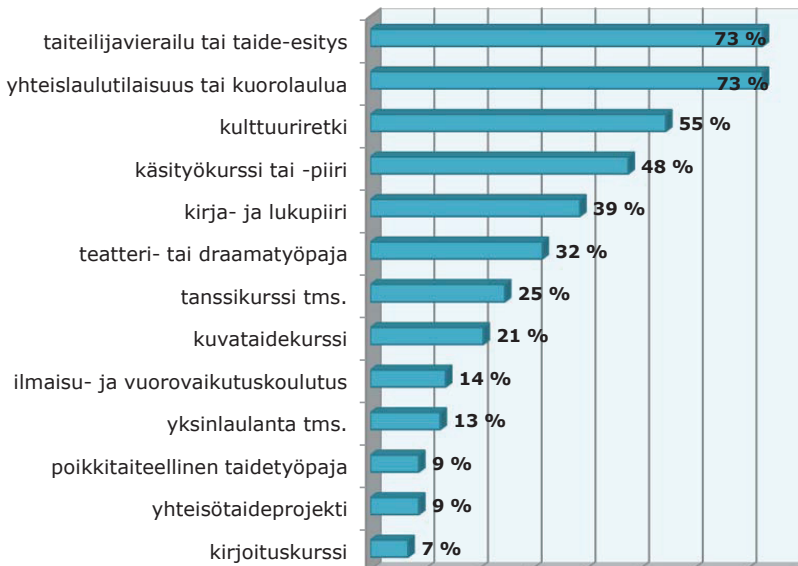
Nuorten syrjäytymistä koskeva retoriikka esimerkiksi keskittyy nuorten aktivoimisen ympärille. Pohjolan (2001: 188) mukaan aktivoimisen retoriikka on kuitenkin uusvanha vallan puhemuoto, joka sisään rakennetun epäluottamuksen avulla määrittää nuoret epäkansalaisiksi. Pohjola (mts. 198) jatkaa, että samalla oikeanlaisen aktiivisuuden kriteerit määritetään ylhäältä päin, vallan keskuksista, ja että vasta aktivoituneet nuoret ovat käyttökelpoisia yhteiskunnalle. Eri aikakausina nuoria on pidetty aina tavalla tai toisella oman yhteiskuntansa ongelmaryhmänä ja jokainen sukupolvi näkee nuorisossa ongelmien kantajan, jota arvioidaan moralisoivasti erityisesti osaamisen, taitojen ja työhön suhtautumisen perusteella (mts. 190–191). Näin ollen nuorille on järjestetty kaikenalaista oikeaan suuntaan ohjaavaa, aktivoivaa ja kasvattavaa ajankulua erityisesti taide- ja kulttuuritoiminnan puitteissa, joka on jälleen kerran toiminut hoitokeinona sellaiselle, mitä ei muuten osata parantaa. Nuorille suunnatulla taide- ja kulttuuritoiminnalla on näin vakiintunut asema, joka tulee varmasti tarpeeseen ja on nuorten hyvinvoinninkin kannalta tärkeää, mutta ei silti poista sitä, että sen lähtökohdat liittyvät liian usein ongelmalähtöiseen ajattelutapaan.

TAIDE- JA KULTTUURISISÄLTÖISTEN HYVINVOINTIPALVELUJEN KYSYNTÄ

Kaikki ne ongelmat ja sairaudet, joilla on kyselyssä havaittu olevan myönteinen kytkös taiteen ja kulttuurin hyvinvointi- ja terveysvaikutuksiin, ovat alueita, joilla Pohjois-Karjalassa on yleisimmin ollut tarjolla taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita. Kyselyssä nimittäin kartoitettiin aikaisempien taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tarjontaa sekä sitä, ketkä olivat näiden palvelujen kohderyhmänä. Selkeästi suurin ryhmä, jolle taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita on järjestetty, oli ikäihmiset. Näin vastasi 79 % vastaajista (N=56). Vastusten perusteella toiseksi suurin ryhmä, jolle kunnan sosiaali- ja terveyspalvelut järjestävät taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluja, on lapset ja nuoret, sillä 55 % kaikista vastaajista ilmoitti kunnan järjestäneen lapsille ja nuorille taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluja (N=56). Nuorten ja lasten jälkeen eniten vastauksia saivat kehitysvammaiset ja vammaiset 39 %, mielen-terveyskuntoutujat 38 %, perheet 34 %, pitkäaikaissairaat 27 %, maahanmuuttajat 23 % ja työttömät 18 % (N=56). Vähiten taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluja on Pohjois-Karjalassa järjestetty kyselyn mukaan fyysisestä vammasta kuntoutujille (11 %) ja päihdekuntoutujille (9 %) (N=56).

Järjestetyt taide- ja kulttuuripalvelut ovat noudattaneet hyvin perinteistä linjaa (ks. kaavio 3). Eniten kuntien sosiaali- ja terveyspalveluissa on järjestetty taiteilijavierailuja tai taide-esityksiä, yhteislaulutilaisuuksia tai kuorolaulantaa, kulttuuriretkiä ja käsityökurseja. Myös kirja- ja lukupiirejä on järjestetty suhteellisen paljon sekä teatteri ja draamatyöpajoja.

Minkälaisia taide- ja kulttuuripalveluita olette järjestäneet sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaille 2000-luvun aikana (N=56)

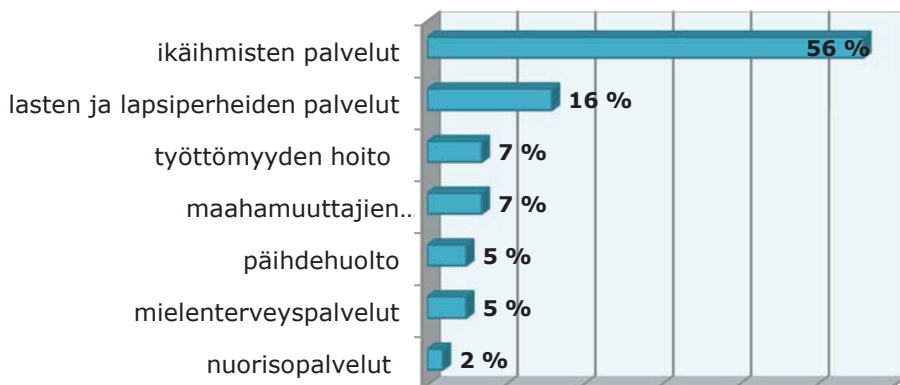

Toistaiseksi sosiaali- ja terveyspalveluissa on järjestetty vain vähän sellaisia taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointipalveluita, joissa taiteen kokijasta tulisikin itsestään taiteen tekijä ja tuottaja. Periaatteessa se voisi olla mahdollista monissa taide- ja kulttuuritoiminnan muodoissa, mutta käytännössä niissä on vielä vallalla esittäjä – katsoja, opettaja – opetettava, toiminnan tuottaja – toimintaan osallistuva tai aktiivinen – passiivinen roolijako. Siksi sosiaali- ja terveyspalvelujen taide- ja kulttuuripalvelut ovat vielä perinteisiä virkistystoimintoja eikä taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen merkitystä osana itse hoitoa ja hyvinvoinnin edistämistä nähdä vielä itsestään selvänä. Tämä käy ilmi sekä järjestetyistä taide- ja kulttuuripalveluista että muutamissa avoimissa vastauksissa kysymykseen, minkälaiset tarpeet jäävät sosiaali- ja terveyspalvelujen ulottumattomiin tällä hetkellä. Näitä käsitellään seuraavaksi.

Kyselyssä kartoitettiin myös kunnallisten sosiaali- ja terveyspalvelujen henkilökunnan sekä lautakuntien jäsenten mielipiteitä liittyen sosiaali- ja terveyspalvelujen resursseihin ja niiden tarpeeseen. Kyselyssä kysyttiin, minkälaisen sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamiseen kunta tarvitsee lisäresursseja. Vastajia pyydettiin valitsemaan kolme mielestään tärkeintä ja listaamaan ne tärkeysjärjestykseen numeroin 1-3 niin, että numero 1 on tärkein niistä. Kaikki vastaukset, joissa jokin, jotkut tai kaikki numeroista oli annettu useammalle palvelumuodolle, hylättiin, koska käytössä ollut tilastotieteellinen tietokoneohjelma ei osannut lukea niitä.

Vastajista 56 % listasi tärkeysjärjestyksessä ensimmäiseksi ikäihmisten palvelut ja 16 % lasten ja lapsiperheiden palvelut. Muut vaihtoehdot eivät saaneet läheskään yhtä suurta konsensusta taakseen, sillä kaikki muut vastauksen hajosivat melko tasaisesti kaikkien jäljelle jääneiden vaihtoehtojen kesken (ks. kaavio 4). Toiseksi tärkeimmäksi 31 % vastaajista listasi mielenterveyspalvelut, 18 % lasten ja lapsiperheiden palvelut ja 13 % päihdehuollon ja ikäihmisten palvelut. Kolmanneksi tärkeimmäksi 21 % vastaajista listasi maahanmuuttajien kotouttamispalvelut, 17 % mielenterveyspalvelut ja 15 % työttömyyden hoito (ks. kaaviot 5 ja 6).

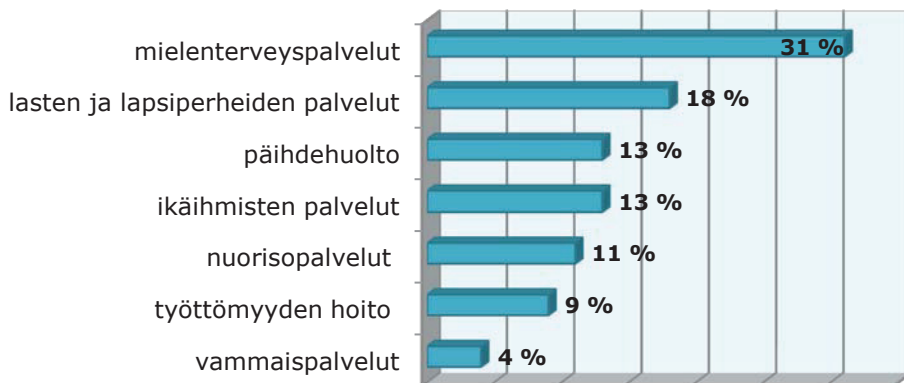
Mikä on mielestänne tärkein sosiaali- ja terveyspalvelu, joka tarvitsee lisäresursseja? (N=43)

Kaavio 4

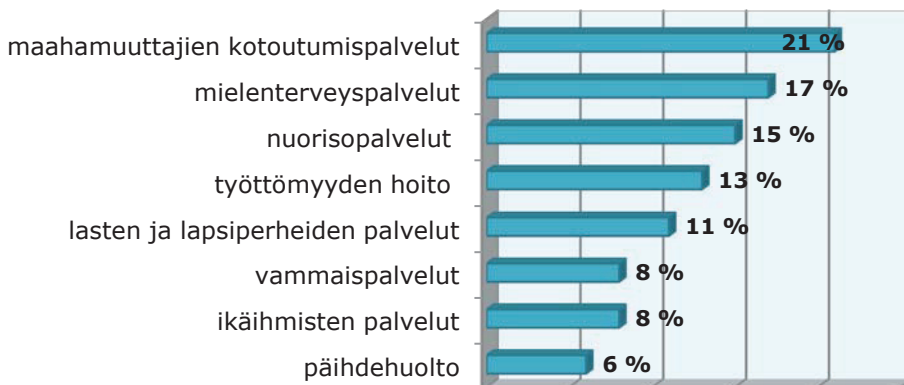
Kaikissa kolmessa kysymyksessä eniten mainintoja saivat ikäihmisten palvelut, jotka mainittiin kolmen tärkeimmän joukossa kaikkiaan 34 kertaa. Ikäihmisten palveluiden merkitys on noussut yhä tärkeämmäksi sen mukaan, kun väestö ikääntyy ja kunnallisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden resurssit vastata kasvavaan tarpeeseen hupenevat. Tämä tulee selkeästi esille myös tässä kyselyssä. Jyrki Jyrkämä (2003: 19) on tarkastellut suomalaisia vanhushpalveluja ja niiden kehityssuuntia. Hänen (mp.) mukaansa valitun päälinjan – laitoksista kotiin – mukaisesti pitkäaikaisen laitoshoidon osuus on selkeästi supistunut, mutta samalla ovat supistuneet myös muut vanhushpalvelut palveluasumista lukuun ottamatta, erityisesti kodinhoitoapu. Samalla, kun palveluja on karsittu, käsitys vanhusten hoivatarpeista on laajentunut ja monipuolistunut niin, että erityisesti ikäihmisten kohdalla puhutaan yhä enemmän mielekkään elämän kokemuksista. On siis selvää, että sellaisten palvelujen, jotka pystyvät tuottamaan mielekkään elämän kokemuksia, kuten taide- ja kulttuuripalvelujen, tarve on suuri, ja voidaankin puhua suoranaisesta palveluaukosta ja ikäihmisistä palveluiden väliinputoajina.

Mikä on mielestänne toiseksi tärkein sosiaali- ja terveyspalvelu, joka tarvitsee lisäresursseja? (N=45)

Kaavio 5

Mikä on mielestänne kolmanneksi tärkein sosiaali- ja terveyspalvelu, joka tarvitsee lisäresursseja? (N=47)

Kaavio 6

Toiseksi eniten mainintoja sai kaikissa kysymyksissä mielenterveyspalvelut, jotka listattiin kolmen parhaan joukkoon 24 kertaa, ja kolmanneksi eniten lapsien ja lapsiperheiden palvelut, jotka mainittiin kaikkiaan 20 kertaa. Nuorten palvelut mainittiin listoilla 14 kertaa, ja työttömien palvelut sekä maahanmuuttajien kotoutumispalvelut saivat molemmat 13 mainintaa kolmen tärkeimmän joukossa, jolloin tärkeysjärjestyksessä vähäisimpänä nähtiin päihdehuolto 11 maininnalla sekä vammaispalvelut 6 maininnalla. Ero eniten mainintoja ja vähiten mainintoja saaneiden on niin merkittävä, että uskon sen näkyvän myös sosiaali- ja terveyspalvelujen resursseja jaettaessa ja olevan osa institutionaalistakin priorisointia.

Kyselyssä kartoitettiin edelliseen liittyen myös tarkemmin, minkälaisista lisäresurssien tarpeesta on kysymys. Vastaajia pyydettiin valitsemaan neljästä vaihtoehdosta kolme tärkeintä lisäresurssien kohdetta ja asettamaan ne tärkeysjärjestykseen luvuin 1-3 niin, että luku 1 merkitsee tärkeintä. Kaikki ne vastaukset, joissa jokin luvuista oli samassa kysymyksessä annettu useammalle kuin yhdelle, jouduttiin jättämään laskelmien ulkopuolelle. 41 % vastaajista listasi tärkeimmäksi kohteeksi rahoituksen ja 41 % henkilökunnan, kun taas puutteet asiantuntijuudessa katsoi tärkeimmäksi 13 % ja puutteet välineissä ja tiloissa 4 % (N=46). Toiseksi tärkeimmäksi 40 % vastaajista listasi henkilökunnan, 31 % rahoituksen, 16 % välineet ja tilat sekä 13 % asiantuntijuuden (N=45). Kolmanneksi tärkeimmäksi 34 % vastaajista mainitsi välineet ja tilat, n. 29 % asiantuntijuuden, n. 20 % rahoituksen ja 16 % henkilökunnan (N=44).

Kaiken kaikkiaan eniten mainintoja kolmen tärkeimmän joukossa sai henkilökunta, joka mainittiin 44 kertaa. Toiseksi eniten mainintoja sai rahoitus, joka mainittiin 42 kertaa, kolmanneksi asiantuntijuus, joka mainittiin 25 kertaa ja viimeiseksi välineet ja tilat, jotka mainittiin 24 kertaa. Kysymykset resursseista kartoittavat sitä toimintaympäristöä, johon taiteilijoiden odotetaan menevän tuottamaan taide- ja kulttuuritoimintaa. Näiden lisäksi kyselyssä pyydettiin myös omin sanoin kuvaamaan, minkälaisia sellaisia tarpeita sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkailta on, joita kuntien palvelut eivät pysty tällä hetkellä täyttämään. Vastaukset olivat hyvin samansuuntaisia:

Mielekäs elämä (Kunnan työntekijä, työtä johtava taso, Pielisen Karjala)

Vanhusten ja pitkäaikaissairaiden virkistäytymistä (Kunnan työntekijä, työtä johtava taso, Joensuun seutu)

Yksinäisyys, itsensä toteuttamisen ja ilmaiseminen mahdollisuuden puute, syrjäytyneisyys. Kulttuuripalveluja tulisi olla tarjolla myös köyhille ja huono-osaisille. (Kunnan työntekijä, työtä johtava taso, Joensuun seutu)

Kuntalaiset ikääntyvät ja heissä paljon ns. moniongelmaisia jotka eivät kohtaa palveluita oikeassa ajassa ja paikassa. (Kunnan työntekijä, työtä johtava taso, Keski-Karjala)
vanhusten viriketoiminta ja ulkoilu (Kunnan työntekijä ja lautakunnan jäsen, Joensuun seutu)

Suurin osa vastaajista ilmoitti keskeiseksi sosiaali- ja terveysalan palveluaukoksi sen, etteivät he pysty tarjoamaan asiakkailleen mielekkään elämän, onnistumisen, itsensä toteuttamisen ja yhteisöllisyyden kokemuksia. Tällaiselle taide- ja kulttuuritoiminnalle olisi sosi-

aali- ja terveystalvuuissa siis selkeä tilaus. Kyselyn vastauksista kävi kuitenkin ilmi, että lautakuntien jäsenten sekä sosiaali- ja terveystalvuuksien henkilökunnan mukaan heillä ei ole tällaiseen toimintaan rahoitusta eikä henkilökuntaa. Kestävän rahoituspohjan rakentaminen taide- ja kulttuurisältyösten hyvinvointitalvuuksien tuottamiseksi onkin ongelma, jonka ratkaiseminen tulee olla ensimmäisellä sijalla. Sosiaali- ja terveystalvuuksissa on kuitenkin myös muunlaisia talvuuksia, kuten seuraavasta käy ilmi.

Kotona asuvat huonokuntoiset, yksinäiset vanhuksat, mielenterveysongelmaiset, päihtöiden väärinkäyttäjät (Kunnan työntekijä, työtä johtava taso, Joensuun seutu)

Ikäihmisillä, mielenterveyskuntoutujilla, kehitysvammaisilla/vammaisilla, lapsiperheillä lisäresurssien tarvetta kotiin annettavilla talvuuksilla; kodin toiminnoista selviytyminen, asioinnit kodin ulkopuolella, tuki virkistystoimintaan osallistumisessa (Kunnan työntekijä, työtä johtava taso, Joensuun seutu)

Mahdollisuudet yksilöllisiin liikunta- ja kulttuuritalvuuksiin, joihin osallistumisen mahdollisuudet ovat rajalliset tai olemattomat (Lautakunnan jäsen, Pielisen Karjala)

Kyllä autottomat tai yksinäiset asukkaat eivät pysty samoin osallistumaan vaikka tarve olisi suurin. (Lautakunnan jäsen, Keski-Karjala)

Kaikenlainen osallistuminen ja itsensä toteuttaminen, yksinäisyyden vähentäminen, mahdollisuus esteettömiin tiloihin. Myös mahdollisimman hyvä terveystalvuus (jota voidaan kulttuurin avulla edistää). Tärkeää on, että talvuuksien käyttäjät voisivat osallistua ja myös tuottaa kulttuuria muiden ihmisten kanssa. Kuntien tulisi myös palkata eri yksiköihin ja kotitalvuun kulttuuria tuottavia henkilöitä. Palkkaaminen voisi myös tapahtua järjestöjä tukemalla. Toivottavasti kysely saa aikaan vipinää tällä rintamalla. (Lautakunnan jäsen, Pielisen Karjala)

On jokseenkin helppoa viedä taidetta ja kulttuuria hoitokoteihin ja talvuuksikeskuksiin, mutta miten saada myös ne ihmiset osallisiksi taide- ja kulttuuritalvuuksista, jotka asuvat kotonaan ja jotka syystä tai toisesta eivät pysty ottamaan kulttuuritalvuuksiin osaa kansalaisopistoissa, kirjastoissa tai muissa vastaavissa, julkisissa paikoissa. Kyse on taide- ja kulttuuritalvuuksien saatavuudesta yhtä lailla kuin sosiaali- ja terveystalvuuksienkin saatavuudesta. Niiden on oltava kaikille saavutettavissa, mutta ne eivät ole sitä käytännössä. Kysymys kuuluukin, miten taide- ja kulttuuritalvuus sekä sosiaali- ja terveystalvuuksit voisivat yhdistää voimansa tällaisten ihmisten tavoittamiseksi?

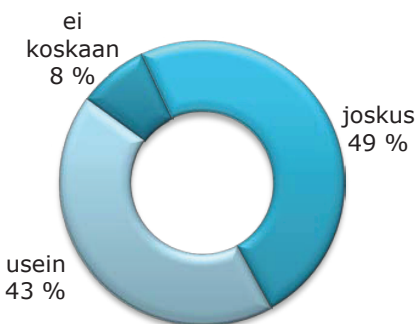
Kysyttäessä sosiaali- ja terveystalvuuksien työntekijöiltä sekä lautakuntien jäseniltä, voivatko taide- ja kulttuurisältyöiset hyvinvointitalvuuksit heidän mielestään vastata näihin talvuuksitarpeisiin, 67 % vastaajista vastasi osittain ja 31 % kyllä. Ei vastasi vain 2 % (N=52). Pääsääntöisesti sosiaali- ja terveystalvuuksien henkilökunta sekä lautakuntien jäsenet suhtautuvat siis myönteisesti taide- ja kulttuurisältyöisiin hyvinvointitalvuuksiin. Ongelmana on kuitenkin selvä tiedon puute tarjolla olevista taide- ja kulttuuritalvuuksista Pohjois-Karjalassa. Noin 88 % kaikista vastaajista vastasi nimittäin "ei" kysymykseen, onko teillä riittävästi tietoa siitä, minkälaisia taide- ja kulttuurisältyöisiä hyvinvointitalvuuksia Pohjois-Karjalassa on tarjolla (N=52).

TÄRKEIMMÄT YHTEISTYÖKUMPPANIT

Kyselyssä kartoitettiin sosiaali- ja terveysalan keskeisiä yhteistyökumppaneita taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointipalveluja järjestettäessä. Ensinnäkin kyselyssä selvitettiin, kuinka tiivis yhteistyösuhde sosiaali- ja terveysalan toimijoilla on yhteiskunnan muiden toimijoiden kanssa, kuten kolmannen sektorin, yksityisten palvelutuottajien tai muun kuntasektorin kanssa. Toiseksi kyselyssä pyydettiin mainitsemaan muutama keskeinen yhteistyökumppani nimeltä. Näiden kysymysten tavoitteena oli luoda kuvaa jo olemassa olevista yhteistyöverkostoista sekä niiden laadusta.

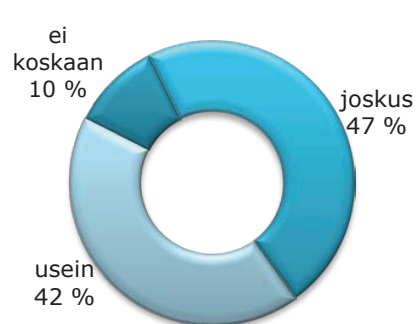
Vastaajia pyydettiin vastaamaan kysymykseen ”kunnan järjestäessä taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointipalveluja, minkä tahojen kanssa olette tehneet yhteistyötä?” Tahot oli määritelty kolmanneksi sektoriksi, kunnan muiksi tahoiksi, muuksi julkiseksi sektoriksi, yksittäisiksi toimijoiksi sekä yrityksiksi ja muuksi elinkeinoelämäksi. Vastaaminen tapahtui määrittelemällä, kuinka usein yhteistyötä näiden tahojen kanssa oli tehty; usein, joskus tai ei koskaan. Kolmanteen sektoriin on sisällytetty paitsi yhdistykset, järjestöt ja säätiöt ja muut kuin luterilaiset seurakunnat. Kunnan muut tahot voivat olla kunnan eri toimia, kuten kulttuuri- ja vapaa-aikatoimi, tai kunnallisia laitoksia, kuten koulut. Muu julkinen sektori puolestaan kattaa luterilaisen kirkon, joka valtionkirkkona on osa julkista vallankäyttöä, sekä valtion organisaatiot ja laitokset, kuten ELY-keskukset, ministeriöt ja niiden alaiset toimikunnat ja laitokset. Yksittäisillä toimijoilla sen sijaan viitataan nimensä mukaisesti yksittäisiin toimijoihin, jotka eivät toimi jostakin instituutiosta, organisaatiosta tai yrityksestä käsin vaan omana itsenään, kuten taiteilijat. Tähän kategoriaan voidaan myös lukea esimerkiksi työpaikoillaan kulttuuritoimintaa omalla ajallaan järjestävät henkilökunnan jäsenet. Yrityssektorilla ja muulla elinkeinoelämällä viitattiin puolestaan taide- ja kulttuuripalveluita tarjoavia yksittäisiä yrittäjiä ja isompia yrityksiä. Kaavioissa 7, 8, 9, 10 ja 11 on kuvattu vastausjakaumat.

Yhteistyökumppanina kolmas sektori (N=53)

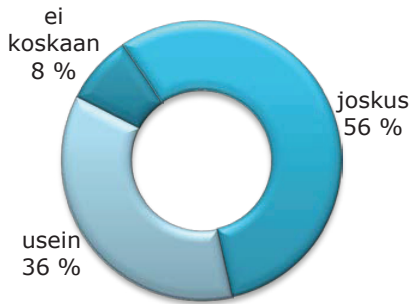
Kaavio 7

Yhteistyökumppanina kunnan muut tahot (N=47)

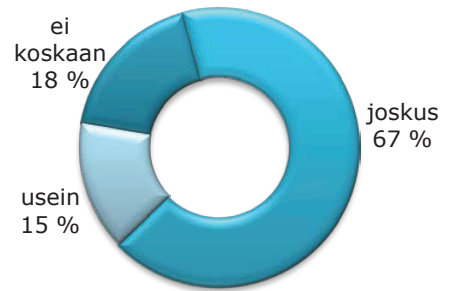
Kaavio 8

Yhteistyökumppanina muu julkinen sektori (N=48)

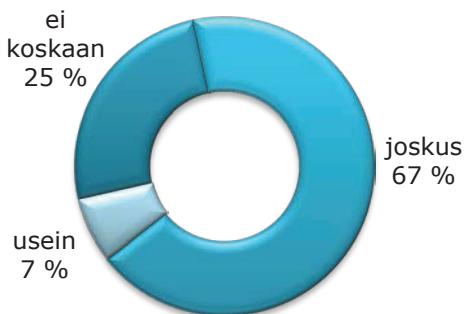
Kaavio 9

Yhteistyökumppanina yksittäiset toimijat (N=45)

Kaavio 10

Yhteistyökumppanina yritykset ja muu elinkeinoelämä (N=40)

Kaavio 11

Kaavioista nousee ensimmäiseksi esiin ”joskus” -vastausten suuri suhteellinen osuus kaikista vastauksista. Tämä kertoo siitä, että yhteistyö taide- ja kulttuuripalveluiden järjestämiseksi ei ole järjestelmällistä eikä edes kovin aktiivista. Yhteistyötä tehdään eri toimijoiden kanssa melko satunnaisesti tai ei ainakaan säännöllisesti. Eniten yhteistyötä tehdään lähinnä kolmannen sektorin ja kunnan muiden tahojen kanssa. Tämä tulee selkeästi esiin myös kysymyksessä, jossa vastaajia pyydettiin mainitsemaan nimeltä keskeisiä yhteistyökumppaneita. Myös muun julkisen sektorin kanssa yhteistyötä tehdään melko usein, vaikka tämä ei selkeästi näkynyt nimeltä mainituissa yhteistyökumppaneissa, sillä ainoa tähän kategoriaan sopiva nimeltä mainittu yhteistyökumppani on seurakunta, joka mainittiin eri vastauksissa kolme kertaa.

Yksittäisten toimijoiden kanssa yhteistyötä tehdään myös suhteellisen paljon – joskin heidänkin kanssaan epäsäännöllisesti. Kaiken kaikkiaan 82 % vastaajista tekee yksittäisten toimijoiden kanssa yhteistyötä ainakin joskus, ellei jopa usein. Keskeisinä yhteistyökump-

paneina mainittiin usein yksittäisiä taiteilijoita, ja ajattelenkin tämän luvun kuvaavan erityisesti taiteilijoita ja muita kulttuuritoimijoita, sillä vaikka ”yksittäiset toimijat” teoriassa voisi sisältääkin henkilökunnan jäsenet, jotka tuottavat kulttuuripalveluita omalla ajallaan, epäilen, että heidän työpanostaan ei ole osattu ottaa huomioon tässä. Oman henkilökunnan kulttuuriaktiiveja ei nimittäin mainittu kertaakaan keskeisenä yhteistyökumppanina. Kaikista vähiten yhteistyökumppanina ovat yritykset, sillä 25 % vastaajista vastasi, että ei ole tehnyt koskaan yhteistyötä yrityssektorin kanssa taide- ja kulttuuripalveluita järjestääkseen, ja usein yrityssektorin kanssa yhteistyötä tekeviäkin oli vain 7 %. Tämä näkyi myös nimeltä mainituissa yhteistyökumppaneissa, joissa on kaksi mainintaa yrityksistä, ja joista vain toisen, Valoparta Oy:n, voi katsoa kuuluvan ns. luovan alan palvelutuottajiin.

Keskeiseksi yhteistyökumppanikseen taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita järjestettäessä sosiaali- ja terveystalvelujen työntekijät ja lautakunnan jäsenet nimesivät lukuisia toimijoita, joista suurin osa on kunnan muita toimijoita. Eniten yksittäisiä mainintoja saivat kansalaisopistot. Se mainittiin 8 erillistä kertaa. Saman verran mainintoja saivat erilaiset taide- ja kulttuuriyhdistykset, jotka mainittiin nimeltä tai ilman nimeä 8 erillistä kertaa. Kolmannen sijan jakavat kumpikin neljällä erillisellä maininnalla taiteilijat ja kunnan kulttuurisihteeri, kulttuuritoimi tai vapaa-aikatoimi, joiden alle kuuluvat sellaiset kulttuuri- ja sivistysinstituutiot kuin kirjastot, kansalaisopistot, musiikkiopistot, museot ja Joensuussa Joensuun taidemuseo, Pohjois-Karjalan museo, kaupunginorkesteri ja konservatorio. Musiikkiopistot ja konservatorio mainittiin erikseenkin kolme kertaa ja kirjastot kaksi kertaa. Lisäksi tässä kohtaa mainittiin seuraavat tahot: ”Kehitysvammaisten tukipiiri”, ”Myllyprojektityhdistys ry”, ”yksityiset palvelujen tuottajat”, ”seurakunta”, ”Sote -alan opiskelijat”, ”Hoitoyksiköt”, ”Koulut”, ”omaisyhdistykset”, ”Mannerheimin lastensuojeluliitto”, ”4H”, ”yhdistykset”, ”järjestöt”, ”eläkeläisjärjestöt”, ”vammaisten ja vanhusten järjestöt”, ”LC” ja ”potilasjärjestöt (dementiayhdistys)”.

Taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut osana työvoimapalveluja

Toinen kyselyistä lähetettiin 71:lle työvoiman palvelukeskuksen työntekijälle. Työvoiman palvelukeskus on TE -keskusten, kuntien sosiaali- ja terveystoimen sekä Kansaneläkelaitoksen yhteistyöorganisaatio, joka tarjoaa muun muassa työnvälityspalveluita, ammatinvalinta- ja uraohjauspalveluita, erilaisia koulutuspalveluita sekä työkykyä ylläpitäviä ja palauttavia palveluita. Pohjois-Karjalassa on kolme seutukuntakohtaista työvoiman palvelukeskusta, joiden palvelut on ensisijaisesti suunnattu pitkäaikaistyöttömille sekä työttömille nuorille. Työvoiman palvelukeskuksien toiminnan tarkoituksena on tarjota määräraikaista ja asiakkaan tarpeisiin perustuvaa palvelua työnhakijoille, joiden työttömyys on pitkittynyt. Työvoiman palvelukeskuksen eri alojen työntekijöiden tehtävänä on tukea työllistymistä ja lisätä elämänhallintaa kuntouttavien ja aktivoivien palvelujen avulla. Palvelukeskukset ovat siis eri alojen ammattilaisten yhteistyöorganisaatioita, ja sähköinen kysely lähetettiin heille, koska taiteellisten menetelmien sovellukset pystyvät tarjoamaan monenlaista apua yksilön elämänhallintaan ja työllistymiseen liittyviin ongelmiin ja koska pidän tästä syystä tärkeänä, että myös taiteilijat voisivat olla osa tuota monialaista ja poik-kihallinnollista yhteistyöverkostoa.

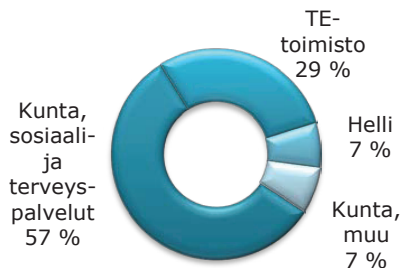
Kysely, joka toteutettiin Pohjois-Karjalan työvoimapalvelukeskuksissa, oli sisällöltään samanlainen kuin kysely, joka toteutettiin Pohjois-Karjalan kuntien sosiaali- ja terveystoimissa sekä sosiaali- ja terveys, sosiaali- tai perusturvalautakunnissa, vaikka kyselyt painottuivatkin hieman eri tavalla. Ennako-oletuksena oli, että työvoimapalvelujen puolella aikaisemmat kokemukset taide- ja kulttuurisisältöisistä hyvinvointipalveluista ovat vähäisempiä kuin sosiaali- ja terveystoimien puolella ja siksi myös tietyt kysymykset muotoiltiin toisin eikä aikaisempia kokemuksia kartoitettu yhtä monipuolisesti kuin sosiaali- ja terveystoimien kyselyssä. Taide- ja kulttuurisisältöisillä hyvinvointipalvelut ovat kuitenkin sovellettavissa myös osaksi työvoimapalveluja ja erityisesti osaksi pitkäaikaistyöttömyyden ja nuorisotyöttömyyden ennaltaehkäisyä ja hoitoa. Tämä sovellettavuus perustuu pitkälti taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen taidelähtöisiin menetelmiin, jossa asiakkaasta itsestään tulee oman hyvinvointinsa ja elämänsä vastuunkantaja eikä vain passiivinen työvoimapolitiikan kohde. Asiantuntevasti ja ammattimaisesti suunniteltuina ja ohjattuina taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut auttavat saamaan uuden otteen omaan elämään ja innostumaan siitä sekä oman tulevaisuuden suunnittelusta.

TYÖVOIMAN PALVELUKESKUKSIEN VASTAAJAT

Kysely lähetettiin siis Pohjois-Karjalan työvoimapalvelukeskuksissa työskenteleville TE-keskuksien työntekijöille, kuntien työllisyystyöntekijöille sekä Kansaneläkelaitosten työntekijöille. Kaiken kaikkiaan kyselyllä tavoitettiin 71 henkilöä, joista 31 henkilöä oli kuntien sosiaalityöntekijöitä tai työllisyysuunnittelijoita, 37 henkilöä TE-keskuksien henkilökuntaa ja 3 henkilöä Kelan työntekijöitä. Kuntien henkilökunnaksi on tässä yhteydessä laskettu myös Helli -liikelaitoksen henkilökunta, vaikka ne kyselyssä onkin eroteltu. Seutukunnittain henkilökunta jakautuu niin, että Joensuun seudun työvoiman palvelukeskukseen heistä kuuluu 33, Pielisen Karjalan työvoiman palvelukeskukseen 23 henkilöä ja Keski-Karjalan työvoiman palvelukeskukseen 16 henkilöä. Vastausprosentti jäi lukuisten pyyntöjen jälkeen 20 %:iin (N=14), minkä tulkitseen johtuvan osaksi siitä, että taide- ja kulttuurisäveltöiset hyvinvointipalvelut todella olivat ennako-oletuksien mukaisesti hieman tuntematon aihealue työvoimapalvelujen puolella. Osaksi alhaiseen vastausprosenttiin vaikutti mielestäni yksi toinenkin syy, joihin palaan hieman myöhemmin.

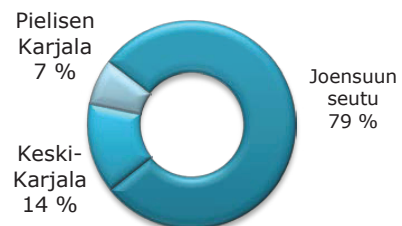
Alla olevista kaavioista (kaaviot 12 ja 13) näkee vastausten toimialakohtaisen ja seutukuntakohtaisen jakautumisen. Yksikään kansaneläkelaitoksen työntekijä ei osallistunut kyselyyn. Suhteutettuna lähetettyjen kyselyjen määrään toimialoittain kunnan työntekijöistä (ml Helli -liikelaitoksen työntekijöistä) 32 % vastasi kyselyyn ja TE -toimiston työntekijöistä 11 %. Vastaavasti suhteutettuna lähetettyjen kyselyjen määrään seutukunnittain, ahkerimmin kyselyyn vastasivat Joensuun seutukunnan työvoiman palvelukeskuksen henkilökunta, joista 33 % vastasi kyselyyn. Keski-Karjalan palvelukeskuksen henkilökunnan vastausprosentti on 13 % ja Pielisen Karjalan 4 %. Koska kyselyyn vastasi kaikkiaan vain noin viidennes vastaajista, kyselyn tuloksista ei voi vetää kovin pitkälle vietyjä johtopäätöksiä eikä seutukuntien välistä sen enempää kuin toimialojen välistäkään vertailua pysty tekemään. Vastausten perusteella voidaan kuitenkin tehdä joitakin yleisiä huomioita ja niitä voidaan tulkita tiettyjen kysymyksen kohdalla rinnakkain sosiaali- ja terveystyövoiman vastausten kanssa.

Vastaajien toimiala (N=14)

Kaavio 12

Vastaajien toimipaikka seutukunnittain (N=14)

Kaavio 13

ASENTEET TAIDE- JA KULTTUURISISÄLTÖISTEN HYVINVOINTI-PALVELUJA KOHTAAN

Kuten jo todettu, ennako-oletus siitä, että taide- ja hyvinvointisisältöiset palvelut eivät ole kovin yleisessä käytössä työvoimapalveluissa, osoittautui hyvin pian aiheelliseksi, mikä on varmasti ollut osaltaan vaikuttamassa lopulliseen vastausprosenttiin. Taide- ja kulttuurisisältöisiksi hyvinvointipalveluiksi vastauksissa oli ymmärretty esimerkiksi palkkatuettu työ taide-instituutioissa, gallerioissa ja muissa taidekeskuksissa sekä taidealan työvoimapolitiittinen koulutus. Toisaalta taide- ja kulttuuri nähtiin vastauksissa myös paitsi virkistystoimintana myös itsetuntoon, mielentilaan ja kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin myönteisesti vaikuttavana toimintana:

Uskoisin niiden tuottavan mielihyvää ja lisäävän itsetuntoa, joka on melkollailla menetetty pitkäaikaistyöttömällä. (Helli -liikelaitoksen työntekijä, Keski-Karjalan seutu)

Asiakkaiden luottamus omaan työkykyyn ja omiin taitoihin voi lisääntyä (Kunnan sosiaalityöntekijä, Joensuun seutu)

Vastauksissa tuotiin jopa esille toteuttamiskelpoisia ideoita taide- ja kulttuuritoiminnan käytännön toteuttamiseen:

Ehdottaisin esim. vanhusten palvelutaloihin, päiväkoteihin suunniteltavaksi teematilaisuuksia, joita valmistelemaan tarvitaan ammattilainen, mutta osallistujat voisivat olla vaikkapa pitkään työttömänä olleita. Yllättävää osaamista löytyy! (TE -toimiston työntekijä, Joensuun seutu)

Yleisesti ottaen asenteet taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita kohtaan ovat positiiviset. Asenteita kartoitettiin ensinnäkin sarjalla kysymyksiä, joissa vastaajia pyydettiin arvioimaan taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen vaikutusta itseluottamukseen ja itsearvostukseen, vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoihin, psyykkiseen toimintakykyyn ja vireystilaan, fyysiseen kuntoon ja vireystilaan, sosiaaliseen toimintakykyyn ja sosiaaliseen pääomaan, yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen, päihderiippuvuuteen, mielenterveyteen, syrjäytymisen tai syrjäyttämisen ehkäisyyn sekä työkykyyn. Psykkisellä toimintakyvyllä ja vireystilalla tarkoitettiin kykyä käsitellä stressiä, epäonnistumisia, menetyksiä ja epävarmuutta. Toisin sanoen kyse on mielen voimavaroista sekä niiden tuomasta kyvystä toimia vaikeassakin elämäntilanteessa. Sosiaalinen toimintakyky ja vireystila viittaavat puolestaan sosiaaliseen pääomaan eli kykyyn luottaa toisiin ihmisiin ja luoda heidän kanssaan erilaisia suhteita sosiaalisen kanssakäymisen kautta. Osittain sekä sosiaalinen että psyykinen toimintakyky ja vireystila ovat päällekkäisiä itsetunnon ja itsearvostuksen sekä vuorovaikutustaitojen kanssa, mutta itsetunnon ja itsearvostuksen sekä vuorovaikutus- ja ilmaisutaitojen lisäksi ne sisältävät monia muitakin asioita. Vaikutusta arvioitiin asteikolla positiivinen vaikutus, negatiivinen vaikutus ja ei vaikutusta.

Taide- ja kulttuurisisältöisillä hyvinvointipalveluilla katsottiin olevan pelkästään positiivinen vaikutus itsetuntoon ja itsearvostukseen, vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoihin sekä mielenterveyteen (N=14). Vastaavasti 93 % vastaajista ajatteli taiteella ja kulttuurilla olevan

myönteinen vaikutus psyykkiseen toimintakykyyn ja vireystilaan, ja vain yksi vastaaja eli 7 % vastaajista katsoi, että taiteella ja kulttuurilla ei ole siihen mitään vaikutusta (N=14). Pääsääntöisesti taiteella ja kulttuurilla ajateltiin olevan myönteinen vaikutus myös sosiaaliseen toimintakykyyn ja vireystilaan, sillä 86 % vastaajista merkkasi kohdan positiivinen vaikutus tässä kysymyksessä, mutta vastaukset hajosivat hieman edellistä enemmän, sillä 14 % vastaajista vastasi, että taide- ja kulttuurisisältöisillä hyvinvointipalveluilla ei ole vaikutusta sosiaaliseen toimintakykyyn ja sosiaaliseen pääomaan (N=14). Vastausten hajonta lisääntyy tultaessa kysymykseen taiteen ja kulttuurin merkityksestä fyysiselle kunnolle ja toimintakyvyille, sillä 71 % vastaajista katsoi taiteella ja kulttuurilla olevan positiivinen vaikutus fyysiseen toimintakykyyn ja 29 % ajatteli, että sillä ei ole tähän vaikutusta (N=14).

Enemmän hajontaa on vastauksissa, jotka koskevat taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen vaikutusta yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen, päihderiippuvuuteen, syrjäytymisen tai syrjäyttämisen ehkäisyyn tai työkykyyn, vaikka näissäkin vastauksissa suurin osa vastaajista katsoo vaikutuksen olevan positiivinen. Esimerkiksi 86 % vastaajista katsoo taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen vaikuttavan myönteisesti yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen, 7 % vastaajista katsoi vaikutuksen olevan negatiivinen ja 7 % ei nähnyt vaikutusta olevan (N=14). Myös päihderiippuvuuteen liittyen vastaukset hajautuivat hieman, sillä 71 % katsoi taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalveluiden vaikuttavan päihderiippuvuuteen positiivisesti, 7 % negatiivisesti ja 22 % katsoi, ettei näiden kahden välillä ole mitään vaikutusta (N=14). Tässä yhteydessä vastaajille on saattanut olla epäselvää, mitä positiivinen ja negatiivinen vaikutus päihderiippuvuuteen tarkoittaa, ja siksi yksi vastaajista on ehkä vastannut sillä olevan negatiivinen vaikutus. Tämä yksi vastaus ei kuitenkaan poista sitä, että 22 % vastaajista ei nähnyt näiden välillä olevan mitään yhteyttä. Hajonta esiintyy edelleen kysymyksessä syrjäytymisen tai syrjäyttämisen ennaltaehkäisyssä, johon 84 % vastaajista katsoi taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalveluiden vaikuttavan positiivisesti, 8 % negatiivisesti ja 8 % vastaajista vastasi, että asioiden välillä ei ole mitään vaikutusta (N=13). Työkykyyn liittyen vastaukset noudattivat samaa kaavaa niin, että 86 % vastasi vaikutuksen olevan positiivinen, 7 % negatiivinen ja 7 % ei nähnyt asioilla olevan mitään vaikutusta (N=14).

Yhteenvedona näistä voi todeta, että taide- ja kulttuurisisältöisillä hyvinvointipalveluilla ei nähdä olevan niin voimakasta yhteyttä fyysiseen kuntoon tai toimintakykyyn eikä päihderiippuvuuteen kuin muihin ongelmiin. Taide- ja kulttuuri kytkeytyy siis vahvemmin omakuvaan, itsetuntoon, mielenterveyteen ja ylipäänsä kaikkeen mielensisäiseen ja henkiseen kuin konkreettisiin sairauksiin tai yhteiskunnallisiin ongelmiin. Näin ollen sosiaali- ja terveystaloudessa sekä työvoimataloudessa toteutetut kyselyt näyttävät toistavan samaa ja molemmissa havaitut vastauksien hajonnat kertovat samaa. Työvoiman palvelukeskusten vastauksia on kuitenkin sen verran vähän, että yksin niistä tällaista johtopäätöstä ei voi vetää, mutta koska kyselyt olivat sisällöltään osittain samat, voidaan niiden tuloksia tulkita osittain yhdessä ja näin ollen nähdä työvoiman palvelukeskuksien vastauksienkin noudattavan jonkinlaista logiikkaa.

Asenteita kartoitettiin myös kysymyksillä, jotka oli tarkemmin kohdennettu työvoimataloudellisten erilaisten palvelukokonaisuuksiin. Vastaajia pyydettiin näissä kysymyksissä vastaamaan, kuinka tärkeänä he näkevät taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalveluiden merkityksen osana työttömyyden hoitoa tulevaisuudessa, osana työllistymistä lisäävää toimintaa, osana työttömien omaehtoista työkykyä ylläpitävää ja parantavaa

toimintaa, osana kuntien tarjoamaa työttömille suunnattua työkykyä ylläpitävää ja parantavaa toimintaa, osana kolmannen sektorin työttömille suunnattua työkykyä ylläpitävää ja parantavaa toimintaa sekä osana yksityisten palveluntarjoajien työttömille suunnattua työkykyä ylläpitävää ja parantavaa toimintaa. Vastausvaihtoehtoina olivat hyvin tärkeänä, jokseenkin tärkeänä, ei kovin tärkeänä sekä ei ollenkaan tärkeänä, ja kaikki vastaajat vastasivat näihin kysymyksiin (ks. kaavio 14, ks. myös tarkempi kaavio liitteistä).

Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen

Kaavio 14

Taidetta ja kulttuuria ei nähdä selkeästi hyvin tärkeäksi osaksi minkään tahon toimintaa. Hajonta niissä kysymyksissä, joissa kartoitetaan sitä, kenen vastuulle taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen järjestäminen kuuluu, on suurta. Lisäksi vastausvaihtoehto "hyvin tärkeänä" on saanut taakseen suurimman osuuden vastaajista vain yhdessä kysymyksessä, jossa taide- ja kulttuuripalvelut nähdään osana työttömien omaehtoista työkykyä ylläpitävää ja parantavaa toimintaa. Vastuuta koskevissa kysymyksissä eniten merkintöjä sai kohta "jokseenkin tärkeänä", joka vastattiin kaikkiaan näissä kysymyksissä kohdalla 27 kertaa. "Hyvin tärkeänä" vastattiin näissä kysymyksissä 21 kertaa ja "ei kovin tärkeänä" 8 kertaa. On selvää, ettei vastuu kuulu yksimielisesti kenellekään, sillä vaikka prosentuaalisesti eroja onkin, 14 vastaajan perusteella ei pysty kovin pitkälle vietyjä johtopäätöksiä tekemään. Lähes samanlainen kysymys oli kuitenkin myös kuntien sosiaali- ja terveystoimen työntekijöille sekä lautakuntien jäsenille lähetetyssä kyselyssä, jolloin on mahdollista tulkita näitä vastauksia osittain yhdessä.

Kaiken kaikkiaan kaaviossa 14 olevista kysymyksistä ainoastaan yhdessä vallitsee jonkinlainen konsensus. Taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut nähdään osana työllistymistä lisäävää toimintaa selkeästi ”jokseenkin tärkeänä”, sillä 79 % vastaajista vastasi näin. Toisin sanoen taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen nähdään lisäävän työpaikkojen määrää ja sitä kautta lisäävän työllistymistä, mikä on mielenkiintoista varsinkin, kun vastuu tällaisten palveluiden tuottamisesta ei näytä kuuluvan kenellekään. ”Luovien alojen” noususta on puhuttu jo pitkään, ja tällöin on tarkoitettu luovan alan yrityksiä (ks. esim. Liiri 2011), mutta ainakin tämän selvityksen tarpeisiin toteutettujen kyselyiden vastauksissa taide- ja kulttuuripalvelujen tuottaminen on nähty yrityssektoria useammin osana kolmannen sektorin toimintaa. Tässä on mielestäni selkeä logiikka.

Kulttuurin ja luovien alojen palvelujen kysynnän ajatellaan yleisesti kasvaneen. Toisaalta taiteella ja kulttuurilla on aina ollut kysyntää, mutta kysymys kuuluu, ollaanko siitä valmiita maksamaan. Se, että taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tuottaminen nähdään useammin kolmannen sektorin kuin yrityssektorin vastuulla, on mielestäni vastaus tähän kysymykseen. Sama tulos toistui niin sosiaali- ja terveystoimen työntekijöiden ja lautakuntien jäsenten kuin työvoiman palvelukeskuksen yhteistyöorganisaation vastauksissa. Taide ja kulttuuri nähdään tärkeäksi, mutta siitä ei ainakaan Pohjois-Karjalassa vielä olla valmiita maksamaan täyttä hintaa, sillä kolmannen sektorin toiminta perustuu kansalaisten vapaaehtoiseen toimintaan yhdistysten ja järjestöjen piirissä, jolloin myös toiminnassa tuotettujen palvelujen oletetaan olevan joko täysin ilmaisia tai joka tapauksessa edullisia. Yhdistyksien ja järjestöjen tarkoituksenahan ei ole tuottaa voittoa yrityksen tavoin vaan kattaa toiminnallaan kulut ja jatkaa toimintaa vapaaehtoisuuden puitteissa.

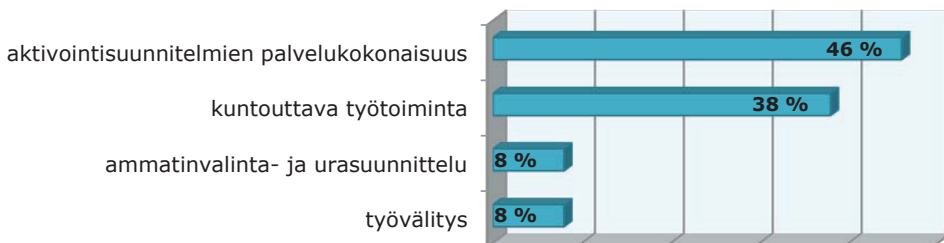
Myös kunnan muut tahot nähdään useammin yhteistyökumppaneina kuin yritykset. Kunnan kulttuuritoimet eivät kuitenkaan enää nykyisellään juurikaan tuota kulttuuripalveluita eikä kaikissa Pohjois-Karjalan kunnissa enää ole kulttuuritoimintaa tai edes kulttuurisihteeriä. Toisissa kunnissa taas kulttuuritoiminta on yhdistetty joko kirjastojen tai kansalaisopistojen piiriin, jolloin sama ihminen saattaa tehdä kahden ihmisen työtä samaan aikaan. Haastattelukierros Pohjois-Karjalan kirjastoihin kertoo kuitenkin karua tarinaa kirjastojen resursseista järjestää kulttuuripalveluista (ks. luku ”Hahmottuneet yhteistyöverkostot” tässä selvityksessä) ja kansalaisopistotkin ovat pikemmin kulttuurin välittäjiä kuin tuottajia. Joensuu maakunnan keskuksena on tietenkin tässä suhteessa paremmassa asemassa kuin muut kaupungit ja kunnat ympärillä.

PALVELUIDEN SAAVUTTAMATOMISSA OLEVAT ASIAKKAAT

Myös työvoiman palvelukeskuksille lähetetyssä kyselyssä kartoitettiin vastaajien mielipiteitä siitä, minkälaisen palvelujen järjestämiseen he tarvitsisivat lisäresursseja ja minkälaiset asiakkaiden tarpeet heiltä jää tällä hetkellä täyttämättä puuttuvien resurssien vuoksi. Samalla kartoitettiin sitä, mihin lisäresurssien tarve käytännössä kohdistuu. Ensiksi vastaajia pyydettiin valitsemaan kolme työvoimapalvelua tai niiden osa-aluetta ja asettamaan ne tärkeysjärjestykseen luvuin 1-3 niin, että luku 1 merkitsee tärkeintä. Näin nousi esiin kaksi selkeää palvelukokonaisuutta, joiden lisäresurssien tarpeesta vastaajat olivat hyvin pitkälti yksimielisiä. Tärkeimmäksi 46 % vastaajista listasi aktivointisuunnitelmien palve-

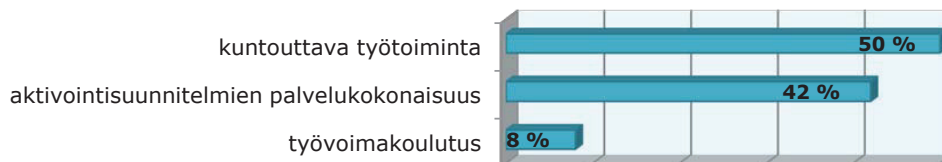
lukokokonaisuuden ja 39 % kuntouttavan työtoiminnan. Toiseksi tärkeimmäksi 50 % vastaajista listasi kuntouttavan työtoiminnan ja 42 % aktivointisuunnitelmien palvelukokonaisuuden. Kolmanneksi tärkeimmäksi 30 % vastaajista listasi puolestaan työvälityksen, 23 % ammatinvalinta- ja urasuunnittelun sekä 23 % työvoimakoulutuksen.

Tärkein työvoimapalvelu, joka tarvitsee lisäresursseja (N=13)

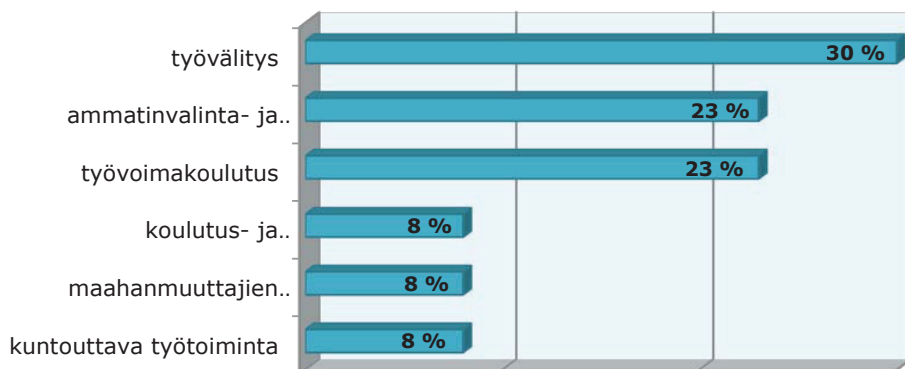
Kaavio 15

Toiseksi tärkein työvoimapalvelu, joka tarvitsee lisäresursseja (N=12)

Kaavio 16

Kolmanneksi tärkein työvoimapalvelu, joka tarvitsee lisäresursseja (N=13)

Kaavio 17

Selkeästi muita enemmän kolmen tärkeimmän työvoimapalvelun joukkoon listattiin kuntouttava työsuunnitelma, joka sai kaiken kaikkiaan 12 erillistä mainintaa, sekä aktivointisuunnitelmien palvelukokonaisuus, joka sai kaikkiaan 11 erillistä mainintaa eri kohdissa. Työnvälitys mainittiin 5 erillistä kertaa, ammatinvalinta- ja urasuunnittelupalvelut sekä työvoimakoulutus molemmat 4 kertaa ja viimeisenä koulutus- ja ammattitietopalvelut sekä maahanmuuttajien kotoutuspalvelut molemmat kerran.

Aktivointisuunnitelmien teko on sekä kuntien että työvoimaviranomaisten vastuulla. Viranomaiset laativat aktivointisuunnitelman yhdessä pitkään työttömänä olleen, työmarkkinatukea tai toimeentulotukea saaneen henkilön kanssa. Aktivointisuunnitelman palvelukokonaisuuden piiriin pääsevät asiakkaat tulevat joko työvoimatoimiston tai kunnan sosiaalitoimen kautta riippuen siitä saavatko he työmarkkinatukea vai toimeentulotukea. Erityisesti aktivointisuunnitelmien laadinta on nuorille työttömille suunnattua palvelua, sillä syrjäytymiskehityksen estäminen erityisesti nuorten osalta edellyttää riittävän aikaista puuttumista. Näin ollen alle 25-vuotias pääsee aktivointisuunnitelman palveluiden piiriin lyhyemmän työttömyysjakson jälkeen kuin vanhempi työtön. (Sosiaali- ja terveysministeriön kuntatiedote 22.3.2001.)

Aktivointisuunnitelmaan voidaan sisällyttää erilaisia työllistymistä edistäviä toimenpiteitä sekä erilaisia sosiaali-, terveys-, koulutus- ja kuntoutuspalveluita, joista on tarkemmin määritelty työllisyyslaissa. Yhtenä sosiaalipalvelun muotona suunnitelmaan voidaan sisällyttää kuntouttava työtoiminta, joita voi tarjota niin yhdistykset, säätiöt, uskonnolliset yhdyskunnat kuin valtion virastotkin ja joka räätälöidään asiakkaalle sopivaksi työtoiminnaksi jossakin edellä mainituista tahoista. Jos kuitenkin henkilön toimintakyvystä johtuen kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen ei kunnan sosiaalitoimen arvion mukaan vielä ole mahdollista, tarjotaan hänelle muita sosiaalipalveluita tai terveyspalveluita, kuten terapeutista työtoimintaa yms. Näiden palveluiden tarkoitus on parantaa henkilön toimintakykyä niin, että hän voi myöhemmin osallistua kuntouttavaan työtoimintaan. (Sosiaali- ja terveysministeriön kuntatiedote 22.3.2001.)

Taidetta ja kulttuuria on Pohjois-Karjalassa jo pienessä mittakaavassa sovellettu sekä kuntouttavassa työtoiminnassa että muutenkin aktivointisuunnitelmien piirissä oleviin henkilöihin, jolloin taide- ja kulttuuritoiminta on voinut jopa olla kirjattuna suunnitelmaan. Kuntouttava työtoiminta ja koko aktivointisuunnitelman palvelukokonaisuus ovatkin sellaisia palveluja, joissa näen taiteella ja kulttuurilla olevan sellaisia sovellusmahdollisuuksia, joita ei vielä ole hyödynnetty. Näin ollen taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen kysynnän kannalta voidaan nähdä tärkeänä, että juuri kuntouttava työtoiminta sekä aktivointisuunnitelmien palvelukokonaisuus tarvitsevat Pohjois-Karjalassa lisäresursseja, sillä sellaisenaan taide- ja kulttuuri tulisi nähdä; voimavarana.

Työvoimapalveluissa taidetta ja kulttuuria on muuten sovellettu ja sovelletaan edelleen pienessä mittakaavassa Pohjois-Karjalassa. Hyvä esimerkki tästä on nyt jo päättynyt työllistymis- ja koulutushanke Pohjois-Karjalan Työpooli 2000–2007 sisälsi myös taidetta ja kulttuuria – joskin kuvataideterapeuttisesta näkökulmasta. Hankkeen päävastuuviranomainen oli TE-keskus, mutta Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän Aikuisopisto hallinnoi sitä, ja sen välittömänä tavoitteena oli, että vähintään puolella projektiin osallistuvista oli työpoolin jälkeen jokin muu kuin kokopäiväisen työttömän status. Lisäksi projektin tavoitteena oli myös voimistaa osallistujien omaehtoista aktivoitumista sekä tukea heidän elämänhallintaansa ja itsetuntemuksen vahvistumista.

Työpoolin toiminta alkoi muutaman viikon pituisilla aloitusjaksoilla, joiden sisältöjä olivat yhteiskunnan ja työelämän muuttuminen, ammatilliset ja työelämätaidot sekä itsearviointi. Itsearviointissa tarkoituksena oli muun muassa kartoittaa omia vahvuuksia ja osaamisen puutteita, lisätä itsetuntemusta, suunnitella omaa tulevaisuuden uraa ja henkilökohtaisen kehittymisen suuntaa, hankkia tietoa, parantaa viestintätaitoja sekä harjoitella tietotekniikkaa. Itsearviointivaiheessa Joensuun seudun Työpooli-ryhmässä kehitettiin ja käytettiin ns. luovia menetelmiä, ja hankkeeseen osallistuneita koulutti luoviin menetelmiin perehtynyt taideterapeutti. Näissä menetelmissä käytettiin erityisesti ryhmätyöskentelyä mm. yhteishengen luojana sekä vuorovaikutus- ja yhteistyötaitojen kehittämisessä. Erilaisten luovien työskentelytapojen avulla pyrittiin myös avaamaan uusia näkökulmia omaan elämään ja toiveisiin sekä vahvistaa itsetuntemusta ja rohkeutta. Luovien menetelmien avulla pyrittiin myös parantamaan osallistujien valmiuksia käsitellä yhteiskunnan ja työelämän epävarmuutta ja kykyä tehdä aikaisempiin valintoihin nähden poikkeavia ratkaisuja. (Kurvinen & Sihvonen 2007: 16)

Kukin osallistujista laati itselleen henkilökohtaisen kehittämis- ja urasuunnitelman, jonka tekeminen edellytti paitsi asiantietoa myös syvää itsetuntemusta ja jonka tekemiseen käytettiin luovia menetelmiä. Ryhmää kouluttaneen taideterapeutin näkökulmasta luovien menetelmien tarkoituksena oli saada aikaan voimakkaita tunteita, jotta ne käynnistäisivät tekijässään omaan oivaltamiseen pohjautuvia ajatus- ja tunneprosesseja ja auttaisivat löytämään voimavaroja itsetuntemuksesta, itsearvostuksesta, unelmista ja tulevaisuuden haaveista. Luovat menetelmät perustuivat pitkälti ajatukselle, jonka mukaan mitä vahvempi ihmisen luottamus omiin mahdollisuuksiin on, sitä päättäväisemmin hän pyrkii niitä kohti. Tämän jälkeen osallistujat pääsivät pikku hiljaa aloittamaan myös taiteellisen työskentelyn tekemällä ryhmämaalauksia, yksilömaalauksia, kuvakollaaseja ja naamioita. Ne ovat kaikki luovia menetelmiä sen ymmärtämiseksi, mikä on sosiaalisessa kanssakäymisessä sallittua ja mikä ei, mikä on kenenkin intiimi tila, miten siihen voi sallitulla tavalla tulla ja miten se voi tuottaa aivan uudenlaisen työn tuloksen, kuka minä olen ja mitkä ovat unelmani ja pelkoni, miten voin nähdä tulevaisuuden valoisana ja mitkä ovat voimavarani. (Martsola 2004: 99–101, 105–108.)

Kun kyselyssä kysyttiin tarkemmin, mihin lisäresurssien tarve kohdistuu, vastaukset saivat paljon enemmän hajontaa kuin kysyttäessä mikä palvelu tai sen osa-alue lisäresursseita tarvitsee. Tärkeimmäksi 42 % vastaajista vastasi henkilökunnan, 33 % rahoituksen, 17 % asiantuntijuuden ja 8 % välineet ja tilat (N=12). Toiseksi tärkeimmäksi 42 % listasi henkilökunnan, 42 % rahoituksen ja 16 % välineet ja tilat (N=12). Kolmanneksi tärkeimmäksi 36 %:a vastaajista listasi välineet ja tilat, 27 % asiantuntijuuden, 27 % rahoituksen ja 7 % henkilökunnan (N=11). Useimmiten kolmen tärkeimmän joukkoon merkittiin rahoitus, joka sai 12 erillistä mainintaa eri kohdissa. Tämän jälkeen useimmiten listalle pääsi henkilökunta 11 maininnalla. Välineet ja tilat saivat 7 mainintaa ja asiantuntijuus 5.

Tähän liittyen kyselyssä kartoitettiin myös sitä, minkälaiset työttömien työnhakijoiden tarpeet jäävät tällä hetkellä työvoimapalvelujen ulottumattomiin. Avoimissa vastauksissa tuli esille monenlaisia asioita, ja kaikkiaan työvoiman palvelukeskuksen toimijoiden vastauksissa avoimiin kohtiin oli vastattu aktiivisemmin kuin sosiaali- ja terveystieteiden puoleen. Olen koonnut ne yhteen seuraavassa.

kouluttamattomat ja henkilöt joilla on jotain rajoitteita esim. terveydentilassa. (Kunnan sosiaali- ja terveyspalvelun työntekijä, Keski-Karjala)

Henkilökohtainen kontakti asiakkaaseen työvoimapalveluissa. TE-toimistoissa pitäisi välttämättä palata vastuuvirkailijasysteemiin (T&E-toimiston työntekijä, Joensuun seutu)

Tietoviidakosta oman polun esiin kaivaminen (Kunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen työntekijä, Joensuun seutu)

mielenterveyspalvelut vähäiset (Kunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen työntekijä, Joensuun seutu)

Sosiaalisten ongelmien tunnistaminen ja niiden huomioiminen työllistymisen esteenä. (Kunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen työntekijä, Joensuun seutu)

ikäntyvät, nuoret ammatitaitoisetkin, oletetaan työnhaun sujuvan ilman tukea (Kunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen työntekijä, Joensuun seutu)

terveystarkastukset (Kunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen työntekijä, Joensuun seutu) yrittäjät (T&E-toimisto Pielisen Karjala)

Vaikeasti työllistettävät työttömät. Nuoret koulunsa keskeyttäneet. Terveystieteiden / lääketieteen palvelut. Yksilölliseen palveluohjaukseen enemmän aikaa. (Helli-liikelaitoksen työntekijä, Keski-Karjala)

Sosiaali- ja terveyspalvelut (T&E-toimisto, Joensuun seutu)

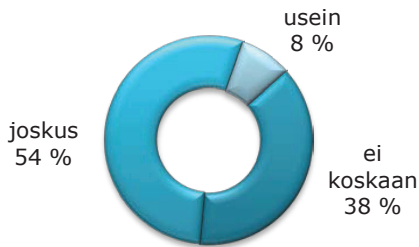
*moniongelmaiset (Kunnan sosiaali- ja terveyspalvelujen työntekijä, Joensuun seutu)
Erityisesti niiden henkilöiden, jotka eivät ole menossa suoraan työmarkkinoille. Niiden palvelut, jotka eivät ole motivoituneita oman tulevaisuutensa suunnitteluun työn ja koulutuksen osalta. (T&E-toimisto, Joensuun seutu)*

Kysyttäessä sitä, voisivatko taide- ja kulttuurisältöiset hyvinvointipalvelut vastaajien mielestä vastata näihin tarpeisiin, 62 % vastasi osittain, 23 % kyllä ja 15 % ei (N=13). Vaikka ei -vastausten osuus on suurempi kuin sosiaali- ja terveyspuolen vastauksissa, kyllä tai osittain -vastauksia on silti 85 % vastauksista, ja sikäli työvoiman palvelukeskuksissa näyttäisi olevan tilaa ja tarvetta myös muutamalle taiteilijalle tai muulle kulttuuritoimijalle.

KESKEISET YHTEISTYÖKUMPPANIT

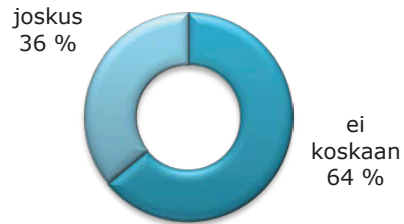
Työvoiman palvelukeskuksien henkilökunnalle osoitetussa kyselyssä kartoitettiin myös keskeisiä yhteistyökumppaneita ja yhteistyösuhteiden jatkuvuutta kuten sosiaali- ja terveyspuolenkin kyselyssä. Kaavioista 18, 19, 20 ja 21 näkee, kuinka usein työvoimapalvelujen henkilökunta on tehnyt yhteistyötä tiettyjen tahojen kanssa.

Yhteistyökumppanina kunta (N=13)

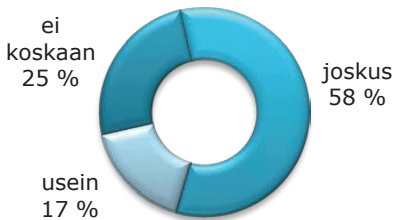
Kaavio 18

Yhteistyökumppanina valtio (N=11)

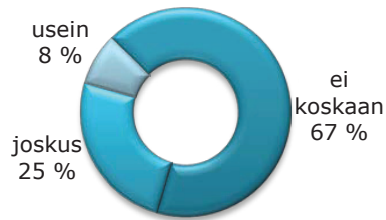
Kaavio 19

Yhteistyökumppanina kolmas sektori (N=12)

Kaavio 20

Yhteistyökumppanina yritykset (N=12)

Kaavio 21

Työvoimapalvelujen työntekijöiden vastauksissa tulee esille tietyllä tavalla sama kuin sosi-aali- ja terveystalouden kyselyssä. Yhteistyö taide- ja kulttuurisäilytysten hyvinvointipalve-lujen tuottamiseksi ei ole organisoitua eikä kestävää vaan perustuu useimmiten ”joskus” tehtävälle yhteistyölle milloin minkin tahon kanssa. Mielenkiintoisinta on kunnan ja val-tion kanssa tehtävän yhteistyön tiheys, sillä työvoiman palvelukeskukset ovat hallinnol-lisesti sekä kunnan että valtion yhteistyöorganisaatio, mutta vastaukset eivät kuitenkaan näytä tukevan tätä. TE -toimiston henkilökuntahan kuuluu hallinnollisesti Työ- ja elinkei-noministeriön alaisuuteen, kun taas sosiaali- ja terveystalouden henkilökunta sekä työl-lisyysneuvostot ja työllisyysneuvottelijat kuuluvat hallinnollisesti kuntien alaisuuteen. Jos yhteistyö sujuisi, olisi kuntaa ja valtiota koskevissa vastauksissa ollut enemmän ”usein”-vastauksia. Ristiintaulukoimalla vastauksia kävi kuitenkin ilmi, että TE -toimiston henki-lökunta ei vastannut kertaakaan tekevänsä yhteistyötä kunnan kanssa usein ja että kunnan henkilökunta ei vastannut kertaakaan tekevänsä yhteistyötä valtion kanssa. Tämä kommuni-koinnin vaikeus tuotiin esiin myös eräässä teksti -osassa, johon vastaajalla oli mahdolli-suus lisätä jokin oma lisäresurssien tarpeen kohde ja johon oli vastattu: *Yhteinen koulutus yhteiseksi ymmärrykseksi.*

Uskon tämän myös olleen yksi syy, miksi lopullinen vastausprosentti jäin niin pieneksi. Taide- ja kulttuurisäilytysten hyvinvointipalvelujen liittäminen osaksi työvoimapalvelu-ja edellyttää toimivaa yhteistyötä niiden tahojen välillä, jotka näitä palveluita järjestävät.

Kuitenkin erityisesti kuntapuolelta tuli vastauksia, joissa todettiin, että he eivät ole siinä asemassa, että voisivat järjestää näitä palveluita. Näyttääkin siltä, että hallinnolliset rajat ovat selvä este työvoimapalvelujen monipuolistumisen kannalta ja että turha byrokratia ja jäykät hallinnolliset rajat vievät järjestelmältä sen kyvyn reagoida joustavasti erilaisiin tarpeisiin.

Ainoa poikkeukseksi tulkittavissa oleva taho on kolmas sektori, jonka kanssa yhteistyö taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen järjestämiseksi vaikuttaa olevan edes kohtuullisen aktiivista. Tätä vahvistaa myös nimeltä mainitut keskeiset yhteistyökumppanit, joissa nousee selkeästi esiin kolmannen sektorin tärkeä merkitys. Tässä kohtaa eniten mainintoja saivat Honkalampisäätiön Kaski -työvalmennus sekä Kotikartanoyhdistys ry. Lisäksi yksittäisiä mainintoja saivat "kansalaisopisto", "Joensuun nuorisoversta", "Joensuun taidemuseo", "MLL:n mukulakatu", "Joensuun kaupunkikeskustayhdistys", "Työvoiman palvelukeskus", "kunnan kulttuuritoimi", "Aktiiviset työtähakevat ry", "Pohjois-Karjalan kansanterveyden yhdistys", "taideterapeutit", "teatteri", "nuorisotoimi", "seurakunta" ja "4H".

Hahmottuneet yhteistyöverkostot

Kyselyiden vastausten perusteella keskeiset yhteistyökumppanit voidaan jakaa kolmeen kategoriaan: julkiset kulttuuri- ja sivistyspalvelut, kuten kirjastot, museot, musiikkiopistot ja kansalaisopistot, taiteilijat sekä taide- ja kulttuuriyhdistykset ja muu kolmas sektori, kuten näissä vastauksissa esiin tulleet Honkalampisäätiö ja Kotikartanoyhdistys ry. Yleisemmin kunnallisissa sosiaali- ja terveystaluuissa tehdään yhteistyötä kunnan muiden tahojen kanssa, erityisesti siis kulttuuri-, sivistys- ja vapaa-aikatoimen palveluiden kanssa, mutta yhteistyö taiteilijoiden ja taide- ja kulttuuriyhdistysten kanssa ei ole harvinaista.

Hyryläisen (2002: 15) mukaan erityisesti kuntien kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen palvelut ovat olleet säästökohteina, kun julkisen sektorin toimintaa on pyritty tehostamaan ja taloudellistamaan eikä kehityssuunta ole todennäköisesti muuttumassa. Kunnat eivät siis nykyisellään juuri itse tuota palveluja taiteen alalla vaan kunnallisen kulttuuritoimen tehtävänä on esimerkiksi kulttuuritilaisuuksien järjestäminen, kunnan kulttuuritoimen koordinointi, kulttuuripalveluista tiedottaminen sekä perus- ja kohdeavustusten jakaminen. Kulttuurin ja taiteen harrastajaryhmät, kuten kuorot, orkesterit, tanssiryhmät sekä teatteri, eivät siis ole enää nykyisellään kunnallisesti järjestettyjä, vaikka kunta niitä tukisikin. (Hyryläinen 2002: 15, 17.) Erityisesti Pohjois-Karjalan harvaanasutulla maaseudulla kuntien kulttuuri ja vapaa-aikatoimet ovat tästä huolimatta kuitenkin osa yhteistyöverkostoa niissä kunnissa, joissa kulttuuritoimi tai kulttuurisihteeri vielä on.

Työvoiman palvelukeskukset ilmoittivat myös tekevänsä jonkin verran yhteistyötä kuntien kulttuuripalvelujen tuottajien ja kulttuuriyhdistyksien kanssa tehdään, mutta useimmiten taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tuottamiseksi yhteistyötä tehdään sellaisten yhdistysten kanssa, jotka ovat nimenomaan toiminnassaan erikoistuneet työttömien tukipalvelujen tuottamiseen, kuten Pohjois-Karjalassa Honkalampisäätiö ja Kotikartanoyhdistys ry. Selvitystä tehdessä olen ollut yhteydessä kaikkiin edellä mainittuihin tahoihin puhelimitse tai muutamiin sähköpostitse, ja tässä luvussa kuvataan puhelin- tai sähköpostihaastatteluuissa tai -tiedusteluissa esiin tulleita asioita. Tarkastelun lähtökohtana ovat erilaisten toimijoiden palvelutarjonta, resurssit tuottaa tällaisia palveluita jatkossa ja verkostoituminen toisiinsa.

POHJOIS-KARJALAN KANSALAIPOISTOT

Työvoiman palvelukeskuksissa sekä kuntien sosiaali- ja terveystaluuissa tehdyissä sähköisissä kyselyissä kansalaisopistot nimettiin kaikkiin muihin verrattuna useammin keskeiseksi yhteistyökummaniksi taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita jär-

jestettäessä. Toisaalta 44 % sähköiseen kyselyyn vastanneista sosiaali- ja terveyslautakuntien jäsenistä sekä sosiaali- ja terveystalouden työntekijöistä kertoi yhteistyötä kunnan muiden tahojen kanssa tehtävän usein ja 47 % joskus, mikä tukee kansalaisopistojen korostunutta merkitystä yhteistyökumppanina.

Pohjois-Karjalan kunnat ovat jakautuneet seitsemään eri kansalaisopistoon: Joensuun seudun kansalaisopisto kattaa Joensuun, Kontiolahden, Liperin, Outokummun ja Polvijärven kunnat, Ylä-Karjalan kansalaisopisto Nurmeksen ja Valtimon, Keski-Karjalan kansalaisopisto Rääkkylän ja Kiteen sekä Puruvesiopisto Pohjois-Karjalan puolelta Kesälahden sekä Etelä-Savon puolelta Kerimäen, Enonkosken ja Punkaharjun. Lisäksi Pohjois-Karjalassa toimii muutamia ns. 'yhden kunnan' kansalaisopistoja: Tohmajärven kansalaisopisto, Lieksan kansalaisopisto, Ilomantsin kansalaisopisto ja Juuan kansalaisopisto. Selvitystä tehdessä oltiin yhteydessä kaikkiin Pohjois-Karjalan alueella toimiviin kansalaisopistoihin sekä puhelimitse, sähköpostitse että kasvokkain. Tarkoituksena oli kartoittaa kansalaisopistojen taide- ja kulttuurisisältöiksi hyvinvointipalveluiksi luokiteltavia kursseja, heidän yhteistyökuvioitaan kuntien sosiaali- ja terveystalouksien kanssa sekä heidän käsityksiään kansalaisopistojen asemasta tulevaisuudessa taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tarjoajana.

Taide- ja kulttuurikursseiden osuus Pohjois-Karjalan kansalaisopistoissa kaiken kaikkiaan järjestettävistä kursseista on suuri, ja tietenkin myös näitä kursseja voidaan tarkastella hyvinvointia edistävinä taide- ja kulttuuriharrastuksina. Näille kursseille osallistuvat voivat olla myös erilaisiin erityisryhmiin kuuluvia ihmisiä, sillä kuten eräs kansalaisopiston rehtori totesi: ...”kaikki ryhmät ovat avoimia kaikille. Käytännössä ihmiset tekevät itse rajansa ketä ryhmässä voi olla ja ketä ei.” Kaiken kaikkiaan kansalaisopistojen rehtorit pitävät erittäin tärkeänä, että kurssit ovat kaikille saavutettavia, myös niille, jotka asuvat palvelukodeissa ja niille, joilla on joitakin erityistarpeita. Useisiin Pohjois-Karjalan kansalaisopistoihin onkin rantautunut pikkuhiljaa myös sellaiset taide- ja kulttuurikurssit, jotka on erityisesti suunnattu jollekin erityisryhmälle ja joissa tämän ryhmän tarpeet on otettu huomioon esimerkiksi kurssin sisältöä, välineitä tai toteutuspaikkaa suunniteltaessa. Näitä kursseja on esimerkiksi ”jalkautettu” sinne, missä nämä ihmiset ovat, kuten erilaisiin hoitolaitoksiin, tai kurssilla käytettyjen välineiden valinnassa on otettu huomioon erityisryhmän kyky käyttää välinettä.

Yleisimmin tällaisia erityisryhmille tarkoitettuja muun muassa taide- ja kulttuurikursseja järjestetään kansalaisopistoissa ikäihmisille ja kehitysvammaisille. Kehitysvammaisille järjestetään yleensä musiikkiryhmiä, taidepiirejä, kuvataideryhmiä sekä teatteripiirejä. Lisäksi kehitysvammaisille on tarjolla paljon myös erilaisia liikuntaryhmiä sekä arjen hallintaan liittyviä kursseja, kuten ruoanlaittokursseja. Ikäihmisille puolestaan järjestetään erilaisia virikeryhmiä, yhteislauluhetkiä, senioriteatteri- tai draamaryhmiä, kuvataideryhmiä ja myös esimerkiksi posliinimaalaustyhmiä ja tiffanylasiryhmiä. Verrattuna kehitysvammaisille järjestettyihin kursseihin, ikäihmisten kurssit ovat useammin käden taitoja ylläpitäviä ja harjoitettavia ryhmiä. Väestön ikääntyessä ikäihmisille suunnattujen kurssien tarpeen ajatellaan kansalaisopistoissa yleisesti kasvavan, ja moni kansalaisopiston rehtori myöntävää jo nyt tuntevansa muun muassa sosiaali- ja terveystalouden painostuksen ikäihmisten kurssien lisäämiseen. Toisaalta kansalaisopistojen omiin tietoihin perustuen ikäihmiset käyttävät kaikkiin muihin käyttäjäryhmiin verrattuna kansalaisopiston palveluja eniten hyväkseen muutenkin.

Ikäihmisten ja kehitysvammaisten lisäksi muille erityisryhmille taide- ja kulttuurikursseja järjestetään harvakseltaan. Tämän kevään kurssitarjonnassa on muutamia ryhmiä mielenterveyskuntoutujille, yksi ryhmä omaishoitajille ja lisäksi erästä musiikkiryhmää toteutetaan hoitokodissa, jossa tarjotaan palveluja psyykkisesti sairaille, alkoholi-ongelmallisille sekä perheille kriisitilanteessa. Kaikissa Pohjois-Karjalan kansalaisopistoissa erityisryhmien taide- ja kulttuurikursseja ei kuitenkaan ollut tarjolla. Tämä ei mielestäni tarkoita sitä, että kysyntää ei olisi tai kykyä vastata siihen. Pikemminkin se merkitsee sitä, että kansalaisopistoja ei ole nähty lisäresursseina tästä näkökulmasta. Tällaisissa kansalaisopistoissa yhteydenpito erilaisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin ei ole ollut aktiivista, ja kansalaisopisto vaikuttaa muutenkin heikosti verkostoituneelta.

Kansalaisopistojen rehtorien mielipiteet erityisryhmien kurssien järjestämiseen vaihtelevat voimakkaasti, sillä kansalaisopistojen roolia taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tuottajana ei aina nähdä kansalaisopiston yhteiskunnallisen sivistystehtävän kannalta ongelmattomana. Toiset rehtorit näkivät erityisryhmien kurssien olevan ristiriidassa kansalaisopiston varsinaisen tehtävän kanssa, toiset näkivät tilanteen haasteena tai asiana, jota pitää miettiä, ja toiset eivät nähneet asiassa mitään ongelmaa. Kansalaisopistot tarjoavat vapaan sivistystyön koulutuspalveluja, joiden on oltava kaikille avoimia, kuten on jo todettu. Kun kuitenkin puhutaan taide- ja kulttuurisisältöisistä hyvinvointipalveluista, joiden tässä selvityksessä oletetaan olevan suunnattu jollekin tietylle ihmisryhmälle ja vastaavan heidän erityisiin tarpeisiin, kansalaisopistojen vapaan sivistystyön ideaali joutuu koetukselle. Miten kansalaisopistot voivat samaan aikaan tarjota kursseja erityisryhmille, kuten ikäihmisille, kehitysvammaisille, mielenterveyskuntoutujille jne. ja samaan aikaan vaalia kaikille avoimien kurssien ideaa?

Toisaalta järjestäessään erityisryhmille tarkoitettuja kursseja kansalaisopistot joutuvat myös eettisen ongelman eteen: kuinka tarkoituksenmukaista on järjestää kursseja, jotka saattavat leimata negatiivisesti osallistujansa. Haluaako mielenterveyskuntoutuja osallistua mielenterveyskuntoutujalle tarkoitettulle taidekursseille? Eikö hän ole yhtä tervetullut mille tahansa taidekursseille? Muutamassa kansalaisopistossa on pyritty integroimaan erityisryhmiä ja muita ryhmiä ns. yleisryhmiksi, mutta tällainen sekoittaminen on onnistunut vain vaihtelevalla menestyksellä. Erityisryhmien kynnyksellä tulla ns. yleisryhmäkursseille saattaa olla yhtä korkea kuin muiden ihmisten osallistua ns. erityisryhmäkursseille. Lieksan kansalaisopistossa on onnistutuneesti järjestetty taide- ja kulttuurisisältöisiä kursseja, joissa on integroitu samaan ryhmään erilaisia ihmisiä, kuten posliinimaalauskurssi päiväkeskus Karpalossa. Tosin joskus on selkeästi tarkoituksenmukaista järjestää erityisryhmälle oma kurssinsa, jotta ryhmä voisi toimia, sillä tietyillä erityisryhmillä voi olla niin paljon oppimisen tai toimintakyvyn edellyttämiä erityistarpeita, että heidän ohjaaminen ja opettaminen ei onnistu sekaryhmässä.

Kansalaisopistojen tutkimien Kedon ja Takamaan (2008: 22) mukaan niiden vahvuutena ovat verkostomainen toimintakulttuuri sekä laajat yhteistyöverkostot niin julkisten kuin ei-julkisten organisaatioiden välillä. Ne pohjoiskarjalaiset kansalaisopistot, jotka toteuttavat erityisryhmien kursseja, eli suurin osa kansalaisopistoista, ovat laajasti verkostoituneita erilaisiin sosiaali- ja terveysalan toimijoihin sekä julkisella sektorilla että erityisesti yrityssektorilla. Yksityisille palveluntarjoajille yhteistyö kansalaisopiston kanssa on kilpailuetu muihin palveluntarjoajiin nähden, ja kansalaisopistokin saa yleensä jonkin varmuuden kurssin menestyksestä. Yhteistyötä tehdään kuitenkin myös muiden toimijoi-

den kanssa. Kun puhutaan hyvinvointia edistävästä taide- ja kulttuurikursseista Pohjois-Karjalassa yleisimpiä yhteistyökumppaneita ovat edellä mainittujen julkisten ja yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelujen hoitolaitosten ja palvelukeskusten lisäksi erilaiset taide- ja kulttuuriyhdistykset, muut yhdistykset sekä kunnan muut tahot, kuten kirjastot ja koulut.

Usein yhteistyö on muodoltaan yksinkertaista tilojen lainaamista kansalaisopistojen kurssien järjestämiseksi, ja erityisesti palvelukotien tapauksessa tämä tulee nähdä kansalaisopistojen taholta ”jalkautumisena” sinne, missä kansalaisopiston toimintaa tarvitaan ja missä on asiakkaita. Palvelukodit sekä toiminta- ja päiväkeskukset ovat niitä, joissa kansalaisopistojen kurssitarjonta erityisesti tavoittaa erilaisia erityisryhmiä. Yhä useammin yhteistyö koskee kuitenkin myös kurssien sisältöjä ja niiden suunnittelua. Toiset Pohjois-Karjalan kansalaisopistot ovat selkeästi aktiivisempia tässä kuin toiset. Periaatteessa kaikissa kansalaisopistoissa uusia ideoita otetaan mielellään vastaan ja kansalaisten toiveiden huomioon ottaminen nähdään kansalaisopistojen tulevaisuuden kannalta välttämättömänä, mutta toisissa laajempi verkostoituminen eri toimijoiden kanssa on tuottanut selkeästi luottamusta toinen toisiinsa toimijoina, toisin sanoen sosiaalista pääomaa, ja sitä mukaan myös avoimempaa keskusteluyhteyttä. Kolmas kansalaisopistojen harjoittama keskeinen yhteistyön muoto liittyy asiantuntijuuden mahdollisimman hyvään saatavuuteen. Kansalaisopistot ovat nimittäin merkittävä työllistäjä, ja ovat kiinnostuneita ammattitaitoisista, asiantuntevista ja osaavista opettajista, jotka ovat vapaan sivistystyön keskeinen lähtökohta.

Monet Pohjois-Karjalan kansalaisopistoista tekevät kattavaa yhteistyötä eri yhdistysten kanssa, jotka ovat voineet muodostua niiden omista kurssiryhmistä tai jotka ovat ajautuneet kansalaisopiston siipien suojaan niiden omien toimintaedellytyksen heikentyessä toimijoiden kaikotessa tai taloudellisten resurssien puuttuessa. Kedon ja Takamaan (2008: 9) valtakunnallisesti kansalaisopistoissa teettämän kyselyn mukaan keskimäärin 3,23 ryhmää opistoa kohti toimii yhdistyksenä tai ryhmän taustatahona on jokin yhdistys. Yhdistysten ja kansalaisopistojen suhde nähtiin keskusteluissa Pohjois-Karjalan kansalaisopistojen rehtoreiden kanssa kumpaakin osapuolta hyödyntävänä ja kummankin toimintaedellytyksiä tukevana suhteena. Erityisesti erilaiset taide- ja kulttuuriyhdistykset vaikuttavat olevan paitsi Pohjois-Karjalan kansalaisopistoille myös kansalaisopistoille yleensä tärkeä yhteistyökumppani.

Takamaan ja Kedon (2008: 17) mukaan erityisesti esittävän taiteen yhdistykset ovat ajellehtineet kansalaisopistojen huomaan, ja tätä kautta opistot ovat tärkeä taloudellisten resurssien antaja pienille, vapaaehtois pohjalta toimiville kulttuurialan järjestöille. Tärkein ja konkreettisin suoran taloudellisen tuen muoto on ohjaajien palkan maksu. Draamaryhmät ja muut esittävän taiteen ryhmät saavat kansalaisopiston kautta ammattitaitoisia ohjaajia ja oman alan asiantuntijoita, jolloin toiminnan merkityksellisyys ja laatu kehittyvät myönteisesti. Toimintaan tulee tätä kautta myös pitkäjänteisyyttä, kun se perustuu kestäväälle rahoitus pohjalle. Kansalaisopistojen merkitys taloudellisten resurssien tarjoajana korostuu harvaan asutulla maaseudulla, kuten monilla alueilla Pohjois-Karjalassa, jossa opisto on usein ainoa taiteen perusopetusta järjestävä taho ja jossa kansalaisopisto saattaa olla ainoa todellinen kulttuurialan toimija tai ainakin toimijuuden välittäjä. Toisaalta kansalaisopisto on yhtä lailla riippuvainen ryhmien aktiivisista vapaaehtoistoimijoista ja heidän panoksestaan. (Keto & Takamaa 2008: 17, 20, 24)

MUSIIKKIOPISTOT, JOENSUUN KONSERVATORIO JA JOENSUUN KAUPUNGINORKESTERI

Sosiaali- ja terveystoimiin ja sosiaali- ja terveyslautakunnille tehdyssä kyselyssä musiikkiopistot ja Joensuun konservatorio mainittiin kolme kertaa keskeisinä yhteistyökumppaneina taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita järjestettäessä. Pohjois-Karjalassa on kaksi musiikkiopistoa, jotka järjestävät taiteen perusopetuksesta annetun lain mukaista musiikin ja siihen liittyvien taidemuotojen opetusta. Keski-Karjalan musiikkiopisto on Tohmajärven, Kesälahden, Kiteen, Pyhäselän, Rääkkylän, Heinäveden, Liperin, Outokummun ja Polvijärven kuntien, ja Pielisen Karjalan musiikkiopisto Lieksan, Nurmeksen, Valtimon ja Juuan kuntien ylläpitämä oppilaitos. Joensuun konservatorio tarjoaa musiikin perusopetusta lapsille ja nuorille, ammattiin valmentavaa opetusta lahjakkaille musiikki-alalle aikoville nuorille sekä ammatillista koulutusta koko maakunnassa.

Käytännössä konservatorion niin kuin musiikkiopistojen vaikutus ja merkitys voidaan nähdä koko maakunnan laajuksena, sillä opiskelijaksi voidaan periaatteessa ottaa minkä tahansa kunnan asukkaita eikä musiikkiopistojen sen enempää kuin konservatorionkaan toimintaa ole erityisesti rajoitettu tietyille alueille. Selvitystä tehdessä otin yhteyttä molempiin musiikkiopistoihin sekä Joensuun konservatorioon. Otin lisäksi yhteyttä Joensuun kaupunginorkesteriin, joka ei saanut erityisiä mainintoja kyselyjen vastauksissa mutta jonka katsoin lukeutuvan Joensuussa kulttuuritoimen piiriin ja jonka toiminta on tässä yhteydessä samankaltaista konservatorion ja musiikkiopistojen kanssa. Näissä keskusteluissa selvitin, minkälaista yhteistyötä musiikkiopistot, konservatorio ja kaupunginorkesteri tekevät kuntien sosiaali- ja terveystoimen sekä erilaisten hoitolaitosten, päivä- ja palvelukeskusten kanssa. Tässä yhteydessä selvitettiin myös sitä, minkälaisena kaupunginorkesteri sekä musiikkiopistojen ja konservatorion rehtorit näkevät tällaisen taidetoiminnan kysynnän ja pystyvätkö he omalta osaltaan vastaamaan siihen.

Koska musiikkiopistot tarjoavat taiteen perusopetusta, niiden palvelujen voidaan katsoa kohdistuvan erityisesti lapsiin ja nuoriin. Musiikkiopistot opetus onkin painotuksiltaan taidekasvatuksellista, jolloin ei ole kyse taiteen soveltamisesta hyvinvoinnin edistämiseksi, vaikka tietysti taidekasvatus voidaan nähdä myös tästä näkökulmasta. Myöskään ammatillista musiikinkoulutusta tarjoavan Joensuun konservatorion toiminta ei ole sinänsä taiteen soveltamista hyvinvoinnin tukemiseksi, mutta niin kuin musiikkiopistojen taideopetus myös konservatorion toiminta edistävät taiteen hyvinvointivaikutuksia usein ikään kuin sivutuotteena. Soittokierroksen ja sähköpostihaastattelun yhteydessä kävi nimittäin ilmi, että perinteinen konsertointi ja erilaiset opiskelijoiden esitykset erilaisissa palvelukodeissa ja päiväkeskuksissa ovat aikaisemmin olleet ja ovat edelleen hyvin yleisiä ja niitä tehdään aktiivisesti ympäri maakuntaa.

Kaupunginorkesteri on myös käynyt vuosien ajan soittamassa palvelukodeissa, kouluissa ja päiväkodeissa joko pienryhminä tai vähän suurempina kokoonpanoina. Joskus päiväkodeissa, palvelukodeissa ja kouluissa pidetään jopa kokonaisia konsertteja. Kaupunginorkesterin muusikoille pyritään myös antamaan työaikaa tällaiseen toimintaan, sillä se nähdään selkeästi osana kaupunginorkesterin toimintaa. Kaupunginorkesteri on myös aktiivisesti tarjonnut pienryhmiä ja isompiakin kokoonpanoja esiintymään eri paikkoihin, sillä musiikin vieminen palvelukoteihin ja sitä kautta musiikin saatavuuden parantaminen nähdään kaupunginorkesterin keskeisenä tavoitteena.

Näissä perinteisiksi taide- ja kulttuuripalveluiksi luokiteltavissa oppilaskonserteissa ja -esityksissä yleisönä ovat olleet erityisesti ikäihmiset. He ovat osallistuneet esitykseen kuitenkin vain katselijoina ja kuuntelijoina. Konsertit ovat ohjelmallisia, ja musisointi on jätetty oppilaille ja ammattimuusikoille eivätkä vanhukset siis ole osallistuneet itse musiikin tuottamiseen. Kaupunginorkesteri on kyllä järjestänyt myös yhteislaulutilaisuuksia, mutta ilmeisesti vähemmän palvelukodeissa, päiväkodeissa ja kouluilla. Tästä huolimatta konsertit ja esitykset ovat olleen pidettyjä ja niitä järjestetään aina mahdollisuuksien mukaan, kuitenkin useamman kerran vuodessa. Musiikkiopistojen kohdalla yhteydenotot konserttien ja esitysten järjestämiseksi ovat tapahtuneet suhteellisen vilkkaasti ja avoimesti puolin ja toisin. Varsinaista markkinointia he eivät ole tehneet, mutta ovat muuten aktiivisesti yhteydessä eri hoitolaitoksiin, joista monesti otetaan yhteyttä myös musiikkiopiston suuntaan. Sen sijaan Joensuun konservatorion suhde erilaisiin hoitolaitoksiin sekä päivä- ja palvelukeskuksiin on epävirallisempi perustuen usein konservatorion henkilökunnan henkilökohtaisiin kontakteihin. Todennäköisesti tästä syystä konservatorion ja eri sosiaali- ja terveydenhuollon laitosten välillä ei ole yhtä vastavuoroinen kuin mitä musiikkiopistojen rehtorit kertoivat. Konservatorio ei myöskään markkinoi oppilaskonsertteja hoitolaitoksiin ja palvelutaloihin millään tavalla eikä aktiivisesti tarjoa esityksiä eri hoitolaitoksiin. Toisaalta Joensuun konservatorio on profiloitunut korkealaatuisen ammatillisen musiikinopetuksen oppilaitoksena, jolloin kynnys yhteyden ottamiseen hoitolaitoksien ja palvelukotien henkilökunnan taholtakin lienee korkeampi.

Musiikkiopistot ja konservatorion ovat kohtalaisen verkostoituneita alueen muiden toimijoiden kanssa. Yhteistyötä tehdään erityisesti esitysten, konserttien ja isompien tapahtumien järjestämiseksi niin kaupungin ja kunnan kuin muiden julkisen sektorin toimijoidenkin kanssa, kuten seurakunnan. Kolmannen sektorin yhteistyökumppaneissa on sen sijaan mukana sekä taide- ja kulttuuriyhdistyksiä, kuten kuoroja ja muita musiikin alan yhdistyksiä, että yhdistyksiä, jotka ovat myös sosiaali- ja terveystalujen palvelutarjoajia, kuten jotkut veteraaniryhdykset. Hyvinvointia edistävä taidetoiminta on siis enimmäkseen ns. virkistystoimintaa ja ajanvietettä, ja toimintamuotona se on musiikkiopistojen ja konservatorion kohdalla jokseenkin vakiintunutta. Oppilaskonserttien ja esitysten määrä on kuitenkin kysyntään nähden pientä, sillä kolmen musiikin oppilaitoksen voidaan tuskin olettaa pystyvän vastaamaan kaikkien kysyntään, mitä maakunnasta löytyisi, jos toimintaa markkinoitaisiin laajemmin. Osaksi tästä syystä toimintaa ei olekaan liiemmin markkinoitu, vaikka sekä musiikkiopistojen että konservatorion rehtorit pitävätkin oppilaskonsertteja ylipäänsä olennaisena osana opiston tai konservatorion toimintaa sekä tärkeänä mahdollisuutena myös esiintyjille saada esiintymiskokemusta.

Keski-Karjalan musiikkiopisto erottuu siinä mielessä Pielisen Karjalan musiikkiopistosta ja Joensuun konservatoriosta, että se tarjoaa erilaisia musiikkituokioita, musiikkiryhmiä ja musiikkileikkikouluja hoitolaitoksille, päivä- ja palvelukeskuksille, päiväkodeille, yhteisöille ja yhdistyksille ostopalveluna. Tällainen on muun muassa ns. ”Mummumuskari”, jota järjestetään Kesälahdella yli 65-vuotiaille, musiikkileikkikoulut lapsille Liperissä ja Kesälahdella sekä musiikkiryhmit kehitysvammaisille ja vammaisille Joensuussa. Palvelujen ostajina ovat paitsi Joensuun kaupungin sosiaali- ja terveystoimi myös yhdistyksiä, jotka toimivat sosiaali- ja terveystalujen kolmannen sektorin palvelutarjoajina. Ostopalvelutoimintaa on harjoitettu Keski-Karjalan musiikkiopistossa jo useamman vuoden, ja asiakassuhteet ovat luonteeltaan pitkäkestoisia huolimatta siitä, että Keski-Karjalan musiikkiopisto

ei ole juuri markkinoinut palvelujaan vaan yhteistyön muodot ovat syntyneet pikkuhiljaa ja ”itsestään”. Ostopalvelutoiminnan harjoittaminen ei kuitenkaan ole automaattisesti mahdollista, sillä esimerkiksi Pielisen Karjalan musiikkiopisto ei voi ostopalvelutoimintaa harjoittaa johtuen sen rahoituspohjasta. Mielenkiintoa sellaisen työpajatoiminnan järjestämiseksi kuitenkin löytyy, jossa esimerkiksi vanhuksat itse osallistuisivat musiikin tuottamiseen ja ylipäänsä tällaiselle toiminnalle nähdään kasvavaa kysyntää, johon vastaaminen riippuu pitkälti saaduista resursseista, opettajien määrästä ja heidän aktiivisuudestaan.

JOENSUUN KAUPUNGINTEATTERI

Joensuun kaupunginteatteri tai Pohjois-Karjalan alueteatteri mainittiin kyselyiden vastauksissa kolme kertaa keskeisenä yhteistyökumppanina: kaksi kertaa sosiaali- ja terveystalveluiden henkilökunnalle sekä lautakuntien jäsenille lähetetyn kyselyn vastauksissa ja kerran työvoiman palvelukeskuksen henkilökunnan kyselyn vastauksissa. Olinkin yhteydessä teatteriin selvitystä tehdessä. Joensuun kaupunginteatteria – Pohjois-Karjalan Alueteatteria ylläpitää tällä Pohjois-Karjalan teatteriyhdistys, jonka jäseninä ovat tietyt pohjoiskarjalaiset kunnat: Ilomantsi, Joensuu, Kesälahti, Kitee, Kontiolahti, Lieksa, Liperi, Outokumpu, Polvijärvi ja Rääkkylä. Kaupunginteatteri on virallisesti myös Pohjois-Karjalan alueteatteri, ja tiedustelut teatterin toiminnasta tehtiin tästä näkökulmasta, sillä kyselyjen vastauksia, joissa teatteri mainittiin, ei voi rajata vain Joensuun kaupungin alueelle. Teatteri on siis vahva alueellinen taidetoimija, sillä se paitsi kierrättää ohjelmistoaan laajalla alueella maakunnassa myös tekee yhteistyötä toisten maakunnan laajuisesti toimivien yhdistysten kanssa.

Teatterin yhteistyö erilaisten palvelukotien ja päiväkeskusten kanssa rajoittuu satunnaisiin näyttelijävierailuihin sekä ohjelmistossa olevien näytelmien ns. makupaloihin. Näyttelijävierailuja eri paikkoihin järjestetään silloin tällöin. Toiminta ei ole varsinaisesti mitenkään suunniteltua, ja riippuu pitkälti näyttelijöiden aikatauluista. Makupaloja näytelmistä puolestaan esitetään palvelukodeissa, kouluilla ja vastaanottokeskuksessa, ja toiminta on jatkunut jo useammat vuoden. Molempien tarkoituksena on paitsi ”jalkauttaa” teatteria sinne, missä potentiaaliset teatterinkävijät ja asiakkaat ovat, myös madaltaa monien ihmisryhmien kynnystä tulla teatteriin. Niin näyttelijävierailut kuin esitysten makupalat ovat olleet puhtaasti esityksiä eivätkä ole osallistaneet yleisöä mukaan toimintaan millään tavalla. Tällaisellekin toiminnalle on kuitenkin selvästi havaittu teatterissa kysyntää, mutta toistaiseksi siihen ei ole pystytty vastaamaan. Suunnitelmia muun muassa draamapedagogin palkkaamiseksi on ollut, mutta suunnitelmat eivät ole ainakaan vielä toteutuneet. Toistaiseksi osallistavaa teatteria toteutetaan vain Joensuun kaupunginteatterin näyttelijöistä, äänimiehestä, kosketinsoittajasta koostuvan Päästä irti – irti päästä -improryhmän muodossa. Ryhmä on toiminut teatterin piirissä ja vähän sen ulkopuolellakin jo useamman vuoden, ja se tarjoaa improvisaatioesitysten ohella muun muassa vuorovaikutuskoulutusta työyhteisöille. Improvisaation mahdollisuudet taiteen hyvinvointisovelluksissa on kuitenkin huomattu rajoittamattomiksi, ja improvisaatiota voisikin hyödyntää osana erilaisia hyvinvointisovelluksia.

Osana kynnyksen madaltamista ja uusien teatteriyleisöjen löytymistä Joensuun kaupunginteatteri on lähestynyt peruskoulun yhdeksäsluokkalaista niin, että he pääsevät teatteriin ilmaiseksi K9-kortilla. Kokeilu on tuottanut yllättäviä tuloksia, sillä nuoria on kasvavassa määrin tullut osaksi yleisiä niin koko luokan kanssa, perheidensä kanssa kuin

omassa kaveriporukassakin. Lapset ja nuoret ovat muutenkin kaupunginteatterin erityisenä kohderyhmänä, ja teatteri on muun muassa tehnyt yhteistyössä Mannerheimin lastensuojeluliiton kanssa koulukiusaamiseen liittyvän Älä sulje silmiäsi kiusaamiselta -keskustelutilaisuuden, jossa esitettiin myös lastennäytelmä Hukka-Akka. Kaiken kaikkiaan Joensuun kaupunginteatteri on toiminnallisesti verkostoitunut monipuolisesti pohjoiskarjalaisten taidetoimijoiden, taide- ja kulttuuriyhdistysten, taiteilijoiden sekä kulttuuriasiain palveluita tuottavien muiden kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.

POHJOIS-KARJALAN MUSEOT

Museot mainittiin kyselyissä kaksi kertaa keskeisinä yhteistyökumppaneina taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita järjestettäessä. Toinen maininta koski Joensuun taidemuseota ja toinen tarkemmin määrittelemätöntä museota. Pohjois-Karjalassa on lukuisia kuntien hallinnoimia sekä erilaisia yhdistysten ja säätiöiden hallinnoimia museoita. Pohjois-Karjalan museo on Pohjois-Karjalan maakuntamuseo, joka on Joensuun kaupunginvaltuuston perustama kulttuurihistoriallinen museo ja jota Joensuun kaupunki hallinnoi. Toinen Joensuussa sijaitseva museo on Joensuun taidemuseo, jota hallinnoi myös Joensuun kaupunki. Näiden lisäksi Pohjois-Karjalassa on kolme kunnan hallinnoimaa museota: Nurmeksen kaupunginmuseo, Pielisen museo Lieksassa ja Outokumun kaivosmuseo. Ilo-mantsissa sijaitseva Möhkön ruukki on puolestaan Ilo-mantsin museosäätiön hallinnoima. Lisäksi Pohjois-Karjalassa on lukuisia kyläyhdistyksien ja -seurojen ylläpitämiä kotiseutumuseoita ja pitäjänmuseoita. Jotkin niistä ovat auki ympäri vuoden, mutta useimmat vain kesä-aikaan. Selvityksen puitteissa en ehtinyt enää ottaa yhteyttä kaikkiin Pohjois-Karjalan museoihin. Ajan huvetessa ryhdyin ottamaan yhteyttä isompiin museoihin, joista lopulta Pohjois-Karjalan museosta, Joensuun taidemuseosta, Nurmeksen kaupunginmuseosta, Outokummun kaivosmuseosta sekä Möhkön ruukista sain edustajan kiinni.

Näillä museoilla on vaihtelevasti resursseja käytössään erilaisten hyvinvointinäkökulmaa soveltavien palvelujen tuottamiseen. Työntekijöiden pieni määrä koetaan monessa museossa suurimmaksi esteeksi, mutta esille tuotiin myös huoli osaamisesta. Eräässä museossa kannettiin huolta siitä, osataanko aina kohdata esimerkiksi kehitysvammainen ihminen oikealla tavalla ja osataanko museopalveluja muuntaa sellaiseen muotoon, jotta ne soveltaisivat myös hyvinvointinäkökulmaa. Museon tilat eivät välttämättä ole sopivia erityisryhmille, museo saattaa sijainniltaan olla syrjäinen tai museon aineiston esillepano saattaa olla esimerkiksi pyörätuolissa olevan kävijän tai huononäköisen vanhuksen kannalta hankala. Toisaalta epäkäytännöllisiä tiloja, epäselviä esillepanomateriaaleja tai hankalaa sijaintia ei nähty esteenä vaan pikemminkin ongelmina, jotka vain pitää ratkaista.

Sisällön puolesta museoissa katsottiin olevan paljonkin annettavaa, ja yleisesti ajateltiin, että museon aineistoja ja palveluja pystyy soveltamaan hyvin monenlaiseen muotoon. Pohjois-Karjalan museo on yhteistyössä Joensuun kaupungin kulttuuritoimen ja kirjaston kanssa esimerkiksi koonnut niin kutsuttuja muistomatkalaukkuja, jotka sisältävät valokuvia ja muita museon aineistoja muistelujen virittelijöiksi. Laukkuja on useampi ja niitä lainataan kirjaston kautta esimerkiksi kouluryhmille. Museoista on lisäksi viety aineistoja esimerkiksi kirjastoihin, kouluille ja kadunvarsille näyteikkunoihin sikäli, kuin sopivia tiloja ja aineistoja on ollut. Lisäksi museon aineistoja on mahdollisuuksien mukaan myös tuotu

esille nettinäyttelyillä. Niiden tarkoituksena on ”jalkauttaa” museota sellaisten ihmisten luo, jotka eivät yleensä käy museossa, houkuttella heitä museoiden kävijöiksi sekä tehdä museota lähestyttävämmäksi. Tosin museonjohtajat ja museon työntekijät pitävät museoita muutenkin ns. matalan kynnyksen tiloina. Verrattuna esimerkiksi taidenäyttelyihin museot nähtiin, kuten eräs museonjohtaja totesi, ”maanläheisenä”.

Erityisesti erilaisten muisteluryhmien pitämistä pidettiin museoiden puolesta mahdollisena ja jopa mielenkiintoisena. Tällaiselle toiminnalle museoissa on jopa huomattu jonkinlainen tarve, sillä erityisesti ikäihmiset haluavat usein kierrosten yhteydessä jakaa omia muistojaan. Museon yleisökierron ei kuitenkaan ole aina sopiva paikka näille kertomuksille, ja mielenkiintoinenkin kertomus joudutaan keskeyttämään. Esimerkiksi ikäihmisten muisteluryhmässä muistoja voisi herättää äänityksillä, valokuvilla tai esineillä, ja eräs museonjohtaja näki tässä myös museolle mahdollisuuden kerätä uutta aineistoa. Muistot ovat katoavaa kulttuuriperintöä, jos niitä ei kerätä talteen. Työpajatoiminta kuuluu joidenkin museoiden palveluihin, esimerkiksi Pohjois-Karjalan museon, ja niitä järjestetään useimmiten koululaisryhmille, mutta mahdollisuuksien mukaan myös muille halukkaille ryhmille. Toiminta ei kuitenkaan ole siinä mielessä jatkuvaa, että työpajoja pystytään järjestämään vain osan aikaa vuodesta silloin, kun työntekijät irtoavat muista tehtävistään. Joskus museoon on palkattu myös erillinen työntekijä pitämään työpajoja, esimerkiksi taiteilija, mikäli työntekijöillä ei ole ollut työpajan ohjaamiseen vaadittavaa osaamista.

Museot ovat usein koululaisryhmien ja päiväkotiryhmien vierailupaikka, jolloin museo toteuttaa omalta osaltaan kasvatuksellista tehtävää. Myös ikäihmiset käyvät usein läheisestä palvelukodista tai päivätoimintakeskuksesta virkistäytymisvierailulla museoissa, ja tämä on perinteisesti ollut se tapa, jolla museoiden on ajateltu toteuttavan hyvinvointinäkökulmaa. Museoita on pienessä mittakaavassa myös hyödynnetty osana työhyvinvoinnin kehittämistä, ja myös työyhteisöt ovat vierailleet museoissa, lähinnä Joensuussa. Erilaisten ryhmien lisäksi museon keskivertokävijä on sama kuin muissakin kulttuuri-palveluissa eli keski-ikäinen korkeakoulutettu nainen. Toinen selkeä kävijätyyppi on paikallishistoriasta kiinnostunut ikäihminen, usein mies, mutta monesti myös pariskunta. Vanhuspuolella kysyntää museon sovelletuille palveluille nähdään olevan laajastikin ja museoilla näyttäisi olevan ainakin jonkinlaisia resursseja myös tuottaa näitä. Myös muiden erityisryhmien hyvinvoinniksi sovelletut kulttuuripalvelut voivat olla museoiden järjestykkyvyn piirissä, mutta näistä tarpeista ei heille ole muodostunut niin selkeää kuvaa kuin esimerkiksi ikäihmisten tarpeista.

Sosiaali- ja terveysalan toimijat eivät ole olleet aktiivisesti yhteydessä museoihin eikä museoiden palveluja ole nähty tästä näkökulmasta Pohjois-Karjalassa resurssina. Toisaalta myöskään museot eivät ole aktiivisesti tarjonneet erilaisia sovellettuja palvelujaan sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasryhmille, ja tässä onkin kyse kysynnästä ja tarjonnasta, jotka eivät syystä tai toisesta ole kohdanneet.

POHJOIS-KARJALAN KIRJASTOT OSANA YHTEISTYÖVERKOSTOA

Sosiaali- ja terveyspalveluihin osoitetuissa sähköisissä kyselyissä esiin tulleiden tietojen perusteella kirjastot ovat yksi sosiaali- ja terveyspalvelujen ”kunnan muihin tahoihin” luokituttava yhteistyökumppani. Erikseen kirjastot mainittiin kyselyjen vastauksissa kaksi ker-

taa keskeiseksi yhteistyökumppaniksi. Pohjois-Karjalassa on yhdeksän kunnan ylläpitämää julkista kirjastolaitosta: Kiteen kirjasto, Juuan kirjasto, Nurmeksen kirjasto, Rääkkylän kirjasto, Ilomantsin kirjasto, Lieksan kirjasto, Valtimon kirjasto, Kesälahden kirjasto sekä Joensuun seutukirjasto, joka käsittää useita kirjastoja Joensuun, Kontiolahden, Liperin, Outokummun ja Polvijärven alueella. Taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen yhteistyöverkostoa kartoitettaessa olin yhteydessä kaikkiin Pohjois-Karjalan kirjastoihin joko kirjastotoimen johtajan kautta tai suoraan kirjastojen virkailijoihin yhteyttä ottamalla. Joissakin tapauksessa olin yhteydessä molempiin, ja kartoitin muun muassa sitä, minkälaista yhteistyötä he ovat tehneet kuntansa sosiaali- ja terveystalvelujen, hoitokotien, koulujen ja päiväkotien kanssa, kuinka paljon he tuottavat erilaisia kulttuuripalveluita ja minkälaiset resurssit kirjastoilla on tuottaa kulttuuripalveluita – hyvinvointinäkökulmalla tai ilman.

Kirjastot ovat kaupungin tai kunnan keskeisiä kulttuurikeskuksia, ja niiden merkitys yleensä lisääntyy sitä mukaan, mitä vähemmän ympärillä on isoja ja palveluiltaan monipuolisempia kaupunkeja ja mitä harvaanasutummasta kunnasta on kyse. Kirjastojen tarjoama peruspalvelu on sinänsä perinteinen kulttuuripalvelu, mutta kirjastojen piirissä ja kirjastojen henkilökunnan toimesta tuotetaan myös paljon kirjastojen peruspalveluun nähden ”ylimääräistä” taide- ja kulttuurisisältöistä toimintaa, joissa taide ja kulttuuri nähdään myös hyvinvointiin liittyvänä toimintana. Erityisesti pienimmissä kirjastoissa resurssit tällaisen toiminnan järjestämiseen voivat kuitenkin olla monella tavalla riittämättömät. Ei ole tarpeeksi henkilökuntaa tai varaa palkata sitä eikä nykyisellä henkilökunnalla välttämättä riitä voimavarat järjestää peruspalvelujen lisäksi ylimääräisiä kulttuuripalveluita, vaikka ne on huomattu kysytyksi ja tarpeelliseksi. Tilat voivat olla epäkäytännölliset tällaiseen toimintaan tai kirjasto ei ole löytänyt sopivia yhteistyökumppaneita. Kysyttäessä kirjastojen resurssista järjestää kirjaston peruspalvelun ohelle muuta kulttuuritoimintaa eräs haastateltava totesi: *Kirjastolla ei ole lainkaan määrärahaa muuhun kuin aivan ihan pakolliseen kirjastotoimintaan. Siihenkin vain nipin napin.*

Tästä huolimatta melkein kaikissa Pohjois-Karjalan kirjastoissa järjestetään taide- ja kulttuuritoimintaa, jolla voidaan tulkita olevan yhtymäkohtia myös hyvinvointityöhön. Monissa paikoissa tämä toiminta on kuitenkin keskittynyt pitkälti muutaman aktiivisen henkilökunnan jäsenen tai niiden ainoiden henkilökunnan jäsenten harteille ja osittain heidän varsinaisen työaikansa ulkopuolelle. Näin käy helposti erityisesti pienemmissä kunnissa, joissa kirjastoilla saattaa olla henkilökuntaa vain muutama virkailija ja joissa virkailijoiden aika menee pitkälti perustyön tekemiseen, mutta ilmiö ei ole vieras suuremmissakaan kirjastoissa. Näin ollen toiminta on henkilökunnan oman innostuneisuuden, aktiivisuuden, joustavuuden ja myös jonkinlaisen ”lähimmäisenrakkauden” varassa, kuten eräs kirjastovirkailija puhelinhaastattelussa totesi.

Tällainen ”lähimmäisenrakkaus” nähdään eräänlaisena osoituksena yhteisöllisyydestä ja vastuun kantamisesta, ja se voi kirjastotyössä saada erilaisia muotoja. Esimerkiksi eräs kirjaston henkilökuntaan kuuluva virkailija kertoi puhelinhaastattelussa, kuinka kirjastoautopalvelun loputtua niiden asiakkaiden, joilla ei omaa kulkuneuvoa ollut, ainoaksi vaihtoehdoksi jäi paikallisliikenteen bussikyty. Sen aikataulut eivät kuitenkaan sovi kirjaston aukioloaikoihin eikä kirjasto siis ole vielä bussin saapumisen aikaan auki. Asiakkaiden kanssa on kuitenkin sovittu, että kirjaston takaoven kautta saa tulla kirjastoon sisälle, vaikka kirjasto ei varsinaisesti olekaan vielä auki. Tällaisena yhteisön jäsenistä vastuun

kantamisena nähtiin yleisesti myös kirjastojen kotipalvelu, jota eri kunnissa toteutetaan resurssien sanelemin ehdoin.

Joissakin kunnissa kirjastojen kotipalvelua toteutettiin kirjastoauton kautta, jolloin kirjastoauto kuljettaa esimerkiksi pitkäaikaissairaille, ikäihmisille ja liikuntarajoitteisille ihmisille kirjoja kotiin heidän toiveidensa mukaisesti. Muutamassa kunnassa kirjoja kuljetetaan myös kodinhoitajien, avustajien ja hoitokodin henkilökunnan avustuksella. Kirjaston kotipalvelu olikin keskeinen alue, jolla kirjastot yleisesti tekevät yhteistyötä kunnan sosiaali- ja terveystoimen ja erityisesti kuntien kotipalvelun kanssa. Käytännössä yhteistyö tapahtuu niin, että kunnan kotipalvelutyöntekijä noutaa kirjastovirkailijoiden asiakkaiden toiveiden mukaisesti keräämät kirjat kirjastosta tai sovitusta muusta paikasta ja vie ne kotipalvelun asiakkaalle normaalikäyntinsä yhteydessä. Kirjojen palautus suoritetaan samalla tavalla eikä myöhästymisistä yleensä sakoteta asiakasta. Yleensä kuntien kotipalvelun työntekijät ovat suhtautuneet myönteisesti kirjaston kotipalveluun, mutta joissakin yksittäisissä kunnissa kunnan kotipalvelutyöntekijöillä ei yksinkertaisesti ole katsottu olevan aikaa eikä sopivaa kulkuneuvoa kuljettaa kirjakasseja asiakkaan ja kirjaston välillä.

Kirjastojen kotipalvelu ei kuitenkaan kaikilla paikkakunnilla toimi kunnan kotipalvelun kautta ja näillä paikkakunnilla, ellei kirjastolla ole siihen muuten resursseja, kirjojen kotiin vienti toteutetaan henkilökunnan toimesta joko työajalla tai usein heidän omalla ajallaan ja omalla kustannuksellaan. Eräällä paikkakunnalla kotipalvelu toimi toistaiseksi lähinnä siviilipalvelustyöntekijän työpanoksen mahdollistamana. Toisaalta Pohjois-Karjalassa on myös muutama kunta, jossa kirjastojen kotipalvelutoimintaa ei ole ollenkaan. Näissä kunnissa kirjaston kotipalvelun puuttumista on perusteltu kysynnän puutteena, mutta yhtä hyvin kyse voi olla siitä, että asiakkaat eivät osaa eivätkä tiedä vaatia sitä, sillä monessa sellaisessa kirjastossa, jossa kirjaston kotipalvelu toimii, kysyntä nähtiin suurempana kuin tarjonta. Tästä syystä kirjastojen kotipalvelutoimintaa ei erityisesti mainosteta millään paikkakunnalla. Resurssit nähtiin hyvin niukoiksi ja pelko niiden loppumisesta esti kotipalvelun asiakaskunnan laajentamisen. Etenkin aineiston kuljetus usein syrjäseudulla asuvan asiakkaan ja kirjaston välillä koettiin ongelmalliseksi. Tämän huomasi myös Jaana Saarelainen (2009: 7, 17, 22), joka teki vuonna 2008–2009 selvityksen Joensuun seutukirjaston ja Juuan kunnankirjaston kotipalvelusta osana yhteisen kotipalvelumallin kehittämishanketta.

Poikkeuksena tähän Saarelainen (2009: 15) mainitsee Outokummun kirjaston, jossa kirjastovirkailija on käynyt esittelemässä kirjaston kotipalvelutoimintaa mm. reumakerhossa, kotisairaanhoidon työkokouksessa, näkövammaisten kerhossa, toimintakeskuksella, näkövammaisten kerhossa ja näkövammaisten päiväleirillä. Kirjaston kotipalvelusta tiedottaminen miellettiin kirjaston tehtäväksi, jota voidaan tehdä mm. muun asiakaspalvelun yhteydessä, kun havaitaan, että asiakas voisi tarvita kirjaston kotipalvelua. (Saarelainen 2009: 15.)

Saarelaisen mukaan kirjaston kotipalvelun asiakkaaksi hakeutuu yleensä sellainen ihminen, joka on käyttänyt aktiivisesti kirjaston palveluja aikaisemminkin. Yhteydenottoja tulee suoraan asiakkailta, kirjaston kautta, sairaalakirjastojen kautta ja sosiaalitoimen puolesta mm. kotisairaanhoidajien ja kotiavustajien kautta sekä hoitokotien henkilökunnan tai lähiomaisen kautta. Joissakin kirjastoissa sitä on myös tarjottu sellaisille asiakkaille, jotka ovat aktiivisia kirjaston käyttäjiä ja joilla on selviä vaikeuksia käyttää kirjaston palveluja. (Saarelainen 2009: 5, 7, 9, 10, 14.) Paine kotipalvelun järjestämiseen on vain kasvanut sen jälkeen, kun laitospalveluista on vähitellen luovuttu ja siirtokokoelmienkin määrä palvelutaloissa ja muissa hoitolaitoksissa on pikku hiljaa vähentynyt.

Kotipalvelutoiminnan ohella kirjastoissa järjestetään monenlaista muuta toimintaa. Lieksan kaupunginkirjastossa toteutettiin vuonna 2010 ikäihmisten kirjastopalvelujen kehittämishanke, joka mahdollisti muun muassa sen, että kirjasto järjesti ikäihmisille ääneen luentaa hoitokodeissa ja -laitoksissa. Kirjastovirkailijat veivät samalla kirjoja mukanaan sekä kertoivat kirjaston palveluista. Useassa Pohjois-Karjalan kirjastossa järjestetään myös niin kutsuttuja satutunteja lapsille. Toisissa satutunteja järjestetään silloin tällöin, mutta esimerkiksi Joensuun seutukirjaston useissa kirjastoissa satutunnit järjestetään säännöllisesti. Lukijana voi toimia periaatteessa kuka tahansa kirjaston henkilökunnasta lukion oppilaaseen, ja joskus lukija on palkattu myös sanataideyhdistyksen kautta. Joensuun seutukirjastoon kuuluvassa Lehmon kirjastossa on lisäksi yhdistetty sanataidetta ja draamakasvatusta ns. Sanaratasryhmissä, jota toteutetaan yhteistyössä mm. kirjailijayhdistys Ukri ry:n kanssa.

Kirjastoissa järjestetään usein myös erilaisia lukupiirejä, kirjakerhoja, kirjoittajaryhmiä ja runoseuroja. Nurmeksien ja Lieksan kirjastoissa lukupiirejä järjestetään kansalaisopiston toimesta. Vastaavasti Juuan kansalaisopisto järjestää Juuan kirjaston tiloissa kirjoittajaryhmää. Yleensä tällaisen toiminnan järjestäjinä ovatkin kirjaston henkilökunnan sijasta kansalaisopistot tai jokin yhdistys. Tosin tähänkin löytyy poikkeuksia, sillä esimerkiksi Ilomantsin kirjastossa eräs henkilökunnan jäsen on ollut aktiivisesti mukana järjestämässä ns. ”surukerhoa” yhteistyössä seurakunnan kanssa. Kerhossa käsitellään suruun liittyvää kirjallisuutta ja surua.

Kirjastojen tiloja käytetään melko yleisesti näyttelytilana sekä ammattilaistaiteilijoiden töille, mutta erityisesti harrastelijataiteilijoiden teoksille. Toisissa kirjastoissa tila annettiin kaikkien halukkaiden käyttöön ja toisissa se oli tarkoitettu erityisesti harrastelijataiteilijoille tai koululaisille. Näissä kirjastoissa ajateltiin, että ammattilaistaiteilijoilla on monia muitakin paikkoja asettaa töitään esille, kun taas harrastelijataiteilijoilta, käsityöläisiltä, koululaisilta ja päiväkotilapsilta tällainen mahdollisuus monesti puuttuu. Esimerkiksi Lieksan kirjastossa on kerran kuukaudessa vaihtuvassa näyttelyssä ollut muun muassa mielenterveyskuntoutujien ja kehitysvammaisten taiteilijoiden töitä esillä. Nurmeksien kirjastossa näyttelyitä ovat pitäneet esimerkiksi päihdekuntoutajat ja työkykyä ylläpitävässä toiminnassa mukana olevat ihmiset. Tällaiset pieniltä vaikuttavat ratkaisut ovatkin luultavasti suurin syy siihen, miksi kirjastot ovat yleisesti matalan kynnyksen julkisia kulttuuritiloja asiakkaalle kuin asiakkaalle. Maksua näytteille asettamisesta ei yleensä peritä, ja monet näyttelytiloista olivatkin varattuja useaksi kuukaudeksi eteenpäin.

Yhteistyö erilaisten yhdistysten ja järjestöjen kanssa vaihteli voimakkaasti riippuen paikkakunnasta. Toisaalla tällaista yhteistyötä ei pidetty ollenkaan hedelmällisenä, sillä joidenkin kokemusten mukaan yhdistystoimijoille saa ”itse laittaa kynänkin käteen”, jos haluaa jotain valmista nähdä, kuten eräässä kirjastossa todettiin. Toisaalla kolmannen sektorin merkitystä korostettiin paljon. Esimerkiksi Outokummun kirjastossa sekä erilaisten senioriyhdistyksien, omais- ja potilasyhdistyksien, taide- ja kulttuuriyhdistysten että yksittäisten taiteilijoiden ja muiden toimijoiden aktiivisuutta kiiteltiin, vaikka palkkiota toimijat eivät ole työstään aina saaneetkaan. Moni tapahtuma ja isompikin hanke on Outokummussa järjestetty talkootyöllä, kuten tällä hetkellä meneillään oleva 3. ikä -hanke, joka perustuu joka viikko ikäihmisille järjestettävään toimintatorstaihin.

Moni paikallinen yhdistys osallistui aktiivisesti koko hankkeen ja varsinkin sen sisällön suunnitteluun ja on aktiivisesti jatkanut osallistumistaan hankkeen ohjelmaan sen lopulta alettua. Toimintatorstain sisältö vaihtelee taiteesta ja kulttuurista sekä kirjaston toiminnas-

ta tietokoneen käyttöön. Ryhmässä onkin esimerkiksi harjoiteltu runonlausuntaa ja tehty ilmaisuharjoitteita teatteri-ilmaisun ohjaajan avustuksella, harjoiteltu digikameran käyttöä ja valokuvausta sekä opeteltu sähköpostin käyttöä. Hanke onkin saanut paljon kiitosta niin ikäihmisiltä kuin kirjaston henkilökunnalta, ja sille etsitään kuumeisesti jatkorahoitusta.

Ikäihmiset nähdään yleisesti Pohjois-Karjalan kirjastoissa kasvavana asiakasryhmänä eikä ainoastaan sen vuoksi, että väestö on monissa Pohjois-Karjalan kunnissa ikääntymässä. Eläkeikään tulevat ns. suuret ikäluokat ovat olleet koko ikänsä merkittävä kirjastopalvelujen asiakasryhmä, ja he ovat tottuneet käyttämään kirjaston palveluja eikä ikääntymisen odoteta tuovan tähän minkäänlaisia muutoksia vaan päinvastoin eläköitymisen myötä kirjastopalvelujen kysynnän odotetaan jopa hieman kasvavan näissä ikäryhmissä. 3. ikä hanke on yksi tällainen ikäihmisille suunnattu taidetta ja kulttuuriakin sisältävä virikeryhmä, jolla nähdään laaja-alaisesti Pohjois-Karjalassa tarvetta. Tämä tarve kävi esille sekä järjestäjien taholta, mutta myös kuntien sosiaali- ja terveystoimen henkilökunnalle sekä sosiaali- ja terveyslautakuntien jäsenille lähetetystä sähköisestä kyselystä. Kirjastojen henkilökunta ja taloudelliset resurssit eivät kuitenkaan usein riitä tällaisten virikeryhmien järjestämiseen ellei niihin saada jotakin hanke- tai projektirahoitusta. Se, mitä kirjastoilla kuitenkin on, on erilaisia aineistoja eli sisältöjä ja osallistujia, ja näitä etuja tuli käyttää hyväksi.

KOTIKARTANOYHDISTYS JA HONKALAMPISÄÄTIÖ

Kotikartanoyhdistys ja Honkalampisäätiö toimivat molemmat työttömien ja mielenterveyskuntoutujien palvelujen tuottajina. Molemmat mainittiin kuitenkin pelkästään työvoiman palvelukeskuksen piirissä toimivien henkilöiden vastauksissa keskeisenä yhteistyökumppanina, Kotikartanoyhdistys kaksi kertaa ja Honkalampisäätiö kolme kertaa. Kotikartanoyhdistys ry on tällä hetkellä yli 40 erilaisen yhdistyksen kattojärjestö, joka järjestää muun muassa ennaltaehkäisevää ja kuntouttavaa mielenterveystyötä, työelämävalmiuksia ylläpitävää ja edistävää päivä- ja työtoimintaa, koulutuksia, kursseja, kerhoja, vertaisryhmätoimintaa sekä leirejä. Kotikartanoyhdistyksen piirissä toimii muun muassa Joensuun kriisikeskus ja se on toteuttanut erilaisia projekteja esimerkiksi pitkäaikaistyöttömien ja perheiden parissa. Kotikartanoyhdistys tarjoaa myös erilaisia kursseja, kuten ensiapukursseja, virkistys- ja askartelukursseja sekä ATK-kursseja, ja lisäksi se järjestää työttömille yksilövalmennusta sekä kuntouttavaa työtoimintaa. Honkalampisäätiö sen sijaan toteuttaa Kaski työvalmennusta koko Pohjois-Karjalassa. Hallinnollisesti se on jaettu KASKI Työvalmennus Joensuuhun, joka kattaa Joensuun ja Nurmeksen toimipisteet sekä Lieksan aikuisten työvalmennuspalvelut, sekä KASKI Työvalmennus Raja-Karjalaan, joka kattaa Kiteen, Ilomantsin ja Rääkkylän toimipisteet sekä Lieksan nuorten työpajatoiminnan. Honkalampisäätiö toteuttaa KASKI Pohjois-Karjalan puitteissa erilaisia projekteja niin työttömien kuin mielenterveyskuntoutujienkin kanssa, joissa osassa sovelletaan myös taidetta, kulttuuria sekä luovia menetelmiä.

Selvitystä tehtäessä olin yhteydessä sekä Kotikartanoyhdistykseen että Honkalampisäätiön KASKI Nurmeksen toimipaikkaan. Nurmeksen KASKI -ohjaajan mukaan jokaisella KASKI yksiköllä on omat painotusalueensa, ja Nurmeksessa ne liittyvät käsillä tekemiseen, taiteeseen ja kulttuuriin. He toteuttavat yhteistyössä Ylä-Karjalan kansalaisopiston kanssa erityisryhmien kuvataidekerhoa, joka on tarkoitettu mm. Kasken mielenterveys-

kuntoutujille ja myös muiden tahojen erityisryhmien niin kutsutuksi matalan kynnyksen taidekurssiksi. Kurssi järjestettiin ohjaajan mukaan viriketoiminnaksi, jotta mielenterveyskuntoutujan päivään tulisi mielekästä sisältöä, rytmiä ja tekemistä. Toiminta sai alkunsa Onnen seppä -nimisestä projektista, jossa taidetta ja kulttuuria sovellettiin ensimmäistä kertaa mielenterveyskuntoutujien viriketoimintaan. Lisäksi KASKI Nurmes järjestää kuntouttavaa tai terapeutista työtoimintaa pitkäaikaistyöttömille, jossa muun muassa kartutetaan arjen hallintataitoja, kuten itsestä huolehtimista, päivärytmin ylläpitämistä sekä työelämän pelisääntöjä. Lisäksi Kasken tiloissa Nurmeksessa osana terapeutista työtoimintaa harjoitetaan käsitaitoja huovuttamalla, kutomalla, puutöillä jne.

Kotikartanoyhdistyksen toimintamalli on suurin piirtein samanlainen, sillä myös Kotikartanoyhdistyksen toimintaan kuuluu keskeisellä tavalla käsillä tekeminen, jota voidaan tarkastella samanlaisena luovana toimintana kuin taidetta. Tekstiilipajassa painetaan kankaita, huovutetaan, tehdään mosaiikkitoita, helmitöitä ja silkkitoita. Pajassa on myös myynnissä erilaisia tekstiilituotteita, siellä ommellaan tilaustöitä ja korjataan vaatteita yms. Vastaavia työpajoja toteutetaan Kotikartanon piirissä useita, myös puutöihin ja kehystykseen sekä puutarhanhoitoon liittyviä. Näissä pajoissa on toteutettu myös erilaisia luovia projekteja niin taiteilijan kuin omien ohjaajienkin toimesta, ja työpajoissa tehtävä työ on osa kuntouttavaa työtoimintaa.

Sekä Honkalampisäätiö että Kotikartanoyhdistys tuottavat ostopalveluita, joiden ostajina ovat paitsi kunnat myös työvoimahallinto. Kotikartanoyhdistyksen keskeiset rahoittajat ovat Raha-automaattiyhdistys ja Ely-keskus. Työvoimahallinto ostaa muun muassa työttömien yksilövalmennustoimintaa, ja Joensuun kaupunki muita työttömille tarjottavia palveluja. Yksilövalmennus toteutetaan osallistujan tarpeiden mukaisesti valmennuksena työelämään tai työharjoitteluna. Valmennusjakso voi sisältää esimerkiksi arjen taitojen harjaannuttamista, yksilövalmennusta tai ryhmävalmennusta. Tavoitteena on muun muassa vuorovaikutustaitojen kartuttaminen, voimavarojen löytäminen sekä elämänhallintataitojen lisääminen.

Taiteilijat ja yhdistykset taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalveluiden tuottajina Pohjois-Karjalassa

Selvityksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaista kysyntää ja tarjontaa taide- ja kulttuurisisällöillä hyvinvointipalveluilla Pohjois-Karjalassa on sekä minkälaisia yhteistyöverkostoja on jo muodostettu niiden tuottamiseksi. Sosiaali- ja terveystieteiden ja työvoiman palvelukeskuksien kyselyissä selvisi, että heidän yhteistyökumppaneinaan ovat hyvin usein suoraan yksittäiset taiteilijat ja kulttuuritoimijat tai taide- ja kulttuuriyhdistykset. Pohjoiskarjalaiset taiteilijat ja kulttuuritoimijat ovatkin avainasemassa taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämisessä, ja tästä syystä lähetin myös taiteilijoille, kulttuuri-toimijoille, taideyhdistyksille sekä kulttuuriyhdistyksille lyhyen sähköisen kyselyn liittyen heidän jo tuottamiin taide- ja kulttuurisisällöisiin hyvinvointipalveluihin tai sellaisina sovellettavissa oleviin projekteihin sekä heidän tarpeellisiksi katsomiin tukimuotoihin tällaisten palvelujen tuottamiseksi.

Kysely lähetettiin kaikkiaan 98 pohjoiskarjalaiselle taiteilijalle ja kulttuuritoimijalle sekä 56 taide- ja kulttuuriyhdistykselle. Tutkittavaksi valitut taiteilijat ja kulttuuritoimijat ovat otanta Pohjois-Karjalan taidetoimikunnasta vuosina 2006–2010 apurahaa hakeneista taiteilijoista, jotka selvitystä tehtäessä asuvat taidetoimikunnan tietojen mukaan edelleen Pohjois-Karjalan alueella. Kyseessä on suhteellinen otanta taiteenaloittain ja lisäksi sekä sukupuolen että iän mukaan. Taide- ja kulttuuriyhdistykset on sen sijaan valittu Pohjois-Karjalan taidetoimikunnasta vuosina 2006–2010 valtionavustusta hakeneista yhdistyksistä. Valintakriteerinä pidettiin sitä, että yhdistys on pääasialliselta toiminnaltaan taide- tai kulttuuriyhdistys, sen kotipaikka on Pohjois-Karjalassa ja että se on edelleen selvitystä tehtäessä toiminnaltaan aktiivinen yhdistys. Sen enempää taiteilijoita kuin yhdistyksiäkään ei seuloitu seutukuntien mukaan, koska niin yhdistykset kuin taiteilijatkin ovat selkeästi keskittyneet Joensuun seudulle ja koska suurin osa niin taiteilijoista kuin yhdistyksistä toimivat kuitenkin laajasti Pohjois-Karjalan eri alueilla.

TAITEILIJAT JA KULTTUURITOIMIJAT TAIDE- JA KULTTUURISISÄLTÖISTEN HYVINVOINTIPALVELUJEN TUOTTAJINA

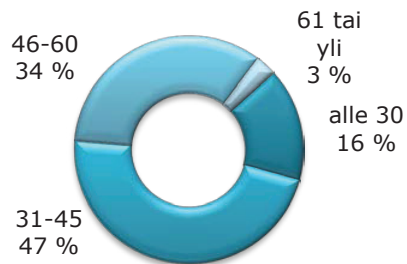
Taiteilijoille sekä kulttuuritoimijoille lähetetyn kyselyn vastausprosentiksi muodostui lopulta 39 %. Toisin sanoen kaiken kaikkiaan 38 taiteilijaa tai kulttuuritoimijaa vastasi kyselyyn. Taiteilijoille ja kulttuuritoimijoille lähetettyjen kyselyiden vastauksien seutukunta-kohtainen jakautuminen muotoutui niin, että 87 % vastauksista tuli Joensuun seutukunnan alueelta, 10 % Pielisen Karjalan alueelta sekä 3 % Keski-Karjalan seutukunnasta. Taiteilijoille ja kulttuuritoimijoille lähetetyn kyselyn vastaajien sukupuolen ja iän mukainen jakauma on esitetty seuraavissa kaaviossa 22 ja 23.

Vastausten sukupuolijakauma (N=37)

Kaavio 22

Vastausten ikäjakauma (N=38)

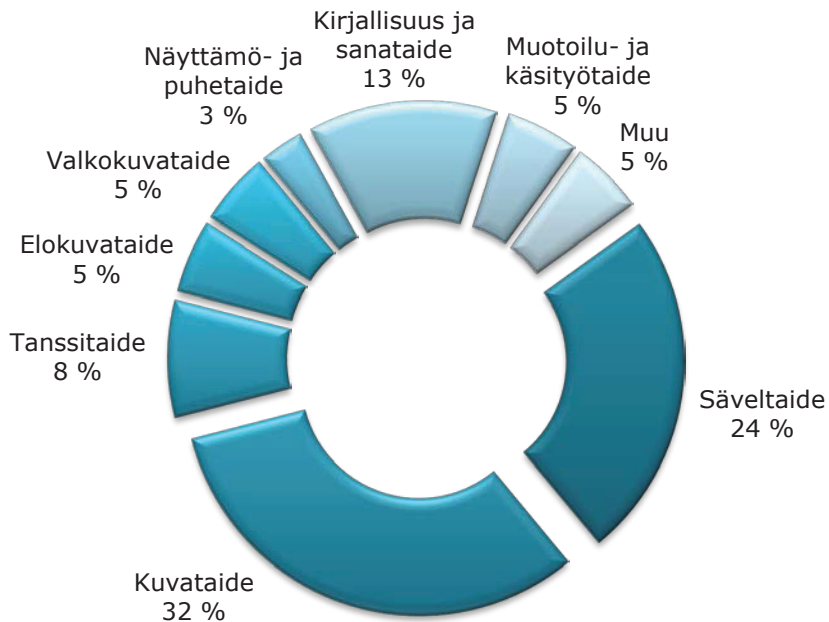

Kaavio 23

Otanta suoritettiin siis suhteellisesti taiteenalakohtaisesti sekä sukupuolen mukaan. Kyselyitä lähetettiin neljälle elokuvataiteen edustajalle, joista 1 oli nainen ja 3 miehiä, 10:lle kirjallisuuden ja sanataiteen edustajalle, joista 4 oli naisia ja 6 miehiä, 31:lle kuvataiteen edustajalle, joista 21 oli naisia ja 10 miehiä, 8:lle muotoilun ja käsityötaiteen edustajalle, joista 6 oli naisia ja 2 miehiä, 7:lle näyttämö- ja puhetaiteen edustajalle, joista 4 oli naisia ja 3 miehiä, 22:lle säveltaiteen edustajalle, joista 8 oli naisia ja 14 miehiä, 6:lle tanssitaiteen edustajalle, joista kaikki 6 olivat naisia, 6:lle valokuvataiteen edustajalle, joista 3 oli naisia ja 3 miehiä sekä 4:lle muiden ja poikkitaiteellisten taiteenalojen edustajalle, joista 2 oli naisia ja 2 miehiä. Kyselyistä 55 % lähetettiin siis naisille ja 45 % miehille, mikä vastaa myös vastauksien sukupuolijakaumaa.

Prosentuaalisesti lähetetyt kyselyt jakoutuivat siis taiteenalakohtaisesti seuraavasti: kuvataide 32 % lähetetyistä kyselyistä, säveltaide 23 % lähetetyistä kyselyistä, kirjallisuus ja sanataide 10 % lähetetyistä kyselyistä, muotoilu ja käsityötaide 8 % lähetetyistä kyselyistä, näyttämö- ja puhetaide 7 % lähetetyistä kyselyistä, tanssitaide 6 % lähetetyistä kyselyistä, valokuvataide 6 % lähetetyistä kyselyistä, elokuvataide 4 % lähetetyistä kyselyistä sekä muut / poikkitaiteelliset 4 % lähetetyistä kyselyistä. Vastausten taiteenalakohtainen jakautuminen on esitetty kaaviossa 24, josta nähdään, että suhteessa lähetettyihin kysymyksiin innokkaimpia vastaajia olivat säveltaiteen, kirjallisuuden- ja sanataiteen, tanssitaiteen, elokuvataiteen, muiden / poikkitaiteellisten taiteenalan edustajat. Sen sijaan lähetettyihin kyselyihin nähden vähemmän vastasivat muotoilu- ja käsityötaiteen ja erityisesti näyttämö- ja puhetaiteen taiteenalan edustajat. Erot eivät kuitenkaan ole suuntaan eivätkä toiseen suuria, ja voidaan todeta, että vastauksia tuli niiltä taiteenaloilta, minne niitä oli lähetettykin.

Vastaukset taiteenaloittain (N=38)

Kaavio 24

Kyselyssä kartoitettiin ensinnäkin sitä, kuinka paljon pohjoiskarjalaiset taiteilijat ja kulttuuritoimijat ovat jo tuottaneet sellaisia projekteja tai työpajoja, joita he ovat soveltaneet tai joita voisi soveltaa sosiaali- ja terveysalalla taide- ja kulttuurisisältöisinä hyvinvointipalveluina. Vastaajista 69 % sanoi jo tuottaneensa tällaisia projekteja tai työpajoja, kun taas 31 %:lla vastaajista ei ollut tällaisesta kokemuksesta (n=36).

Merkillepantavaa vastauksissa oli se, että näistä 25 taiteilijasta, jotka vastasivat kyllä edelliseen kysymykseen, 23 taiteilijaa vastasi myös kysymykseen: jos olette jo tuottaneet taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita, jatkuuko projektinne edelleen. Tämä tarkoittaa sitä, että 92 % niistä taiteilijoista, jotka vastasivat edelliseen kysymykseen kyllä, ovat myös tuottaneet taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaille mutta myös työyhteisöille työhyvinvoinnin näkökulmasta. Voidaan siis todeta, että Pohjois-Karjalassa taiteilijat ovat suhteellisen hyvin jo ottaneet taiteen ja kulttuurin hyvinvointinäkökulman osaksi taiteellisia ryhmämuotoisia tuotantojaan. Valitettavaa on kuitenkin se, että yli puolet näistä projekteista ei enää jatku, sillä 52 % vastasi kysymykseen, jatkuuko projektinne edelleen, ei. 39 % vastasi projektin jatkuvan osittain ja 9 % kertoi projektin jatkuvan edelleen (N=23). Nämä luvut eivät kuitenkaan kerro kaikkea, kuten eräissä avoimissa vastauksissa tuotiin esille.

ps. vastasin yllä olevaan kyselyyn jatkuuko projekti Ei, koska en saa siitä enää rahaa, mutta teen sitä hyvätunteijän ominaisuudessa edelleen. (Kuvataiteilija, Joensuun seutu, nainen)

Eräänlainen hyväntekeväisyys sekä lähimmäisenrakkaus kuvailevat taide- ja kulttuuri-toimintaa laajasti toimijoista riippumatta. Samanlaisia vastauksia tuli nimittäin myös kirjastoista, joissa taide- ja kulttuuri-toiminta näyttää olevan samalla tavalla henkilökunnan talkoohenkisyiden ja hyväntekeväisyyden varassa. Ongelmaksi nähdään taiteilijoiden ja kulttuuri-toimijoiden vastauksissa paitsi asenteet myös hanke pohjaiset rahoitukset. Hanke-pohjainen rahoitus saakin paljon kritiikkiä erityisesti taiteilijoilta, vaikka monet muutkin sähköisiin kyselyihin vastanneet ja tähän selvitykseen haastatellut ovat kritisoineet sitä myös. Eräs taiteilija kirjoitti sähköisen kyselyn avoimeen osaan näin:

Projektit kestävät sen hetken kun valtio/lääni tms vastaava rahoittaa sitä tietyn hetken, eli puuttuu jatkuvuus. On tosi työlästä tehdä projekteja ja ne kestävät vain sen hetken, eli ei ole jatkuvuutta, jota minun mielestä pitäisi olla. (Kuvataiteilija, Joensuun seutu, nainen)

Toisaalta vallitsevista asenteista sama taiteilija kommentoi seuraavaa.

Yleensä kulttuuripalveluista ei haluta maksaa, se on läänimme ja koko suomen ongelma, halutaan kulttuuria, mutta niin että taiteilija tekee sen ilmaiseksi. Tällä hetkellä on trendinä se että kaikki muut hyötyvät saavat palkkaa kulttuuripalveluista eli taiteilija maksaa mutta taiteilijalle ei makseta. (Kuvataiteilija, Joensuun seutu, nainen)

Taide ja taiteilijuus on epäilemättä mielletty yleisesti yhteiskunnassamme kutsumusamatiksi, ja varmasti se sitä osittain onkin. Tällä on kuitenkin helppo oikeuttaa taiteilijoiden huonoa tai jopa olematonta palkkausta, ja jossain vaiheessa hyväntekeväisyys, talkoohenki ja lähimmäisenrakkaus tuntuvat kiroukselta.

Ihmiset/tekijät jaksavat tehdä ilmaistyötä jonkin aikaa, mutta kynnyksellä tipahtaa sosiaalipuolen toiselle puolelle on pieni. On pakko tehdä jotain muuta kannattavampaa/rahallisesti että elää tällä alueella, asia on ikävä kyllä näin. (Kuvataiteilija, Joensuun seutu, nainen)

Vaikka kuvan nälkätaiteilijasta ei pitäisi kenellekään olla tuntematon, näyttävät jotkin taiteilijat silti tuntevan, ettei tätä asiaa ole tarpeeksi nostettu esille.

Tahtoa ihmisillä on mutta tekijöidenkin on jollain elettävä. Se on yleensä se asia, joka näistä tutkimuksista unohtuu. (Kuvataiteilija, Joensuun seutu, nainen)

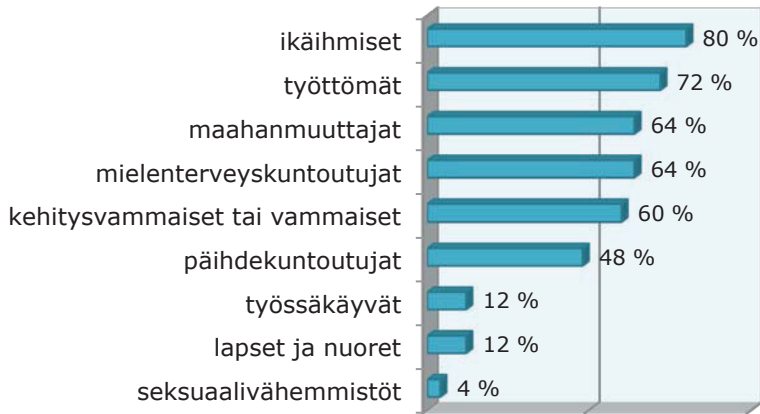
Turhautuminen tilanteeseen saa helposti tunteet kuumenemaan, jolloin myös tutkija nähdään osaksi ongelmaa:

Saavatko sosiaalialalla ja terveydehoitoalalla työskentelevät palkkaa? Saavat. Entäs taiteilijat? Eivätkään, vaan rahoitus pitää itse hankkia. Jalkautukaa hyötyä tutkijat kentälle ja tulkaa naamakain kyselemään. Tämmöiset nettikyselyt ovat pinnallisia ja ärsyttäviä, mutta teille tutkijoille tietenkin vaivattomia. (Kuvataiteilija, Joensuun seutu, mies)

Kaikesta huolimatta 92 % vastaajista kertoi olevansa kiinnostunut tuottamaan taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita tulevaisuudessa ja vain 8 % vastaajista ei ollut kiinnostunut taiteen soveltamismahdollisuuksista hyvinvointialalla (N=36).

Kyselyssä kartoitettiin myös sitä, kenelle näitä taide- ja kulttuurisisältöisinä hyvinvointipalveluina sovellettavissa olevia ja jo sovellettuja työpajoja ja projekteja voisi tai on jo kohdistettu. Näin jälkikäteen mietittynä kysymys on epäonnistuneesti muotoiltu, sillä se asettaa jo valmiiksi eri ihmiset ja ihmisryhmät passiiviseen asemaan. Sen sijaan, että heidät nähtäisiin taiteen ja kulttuurin kohteina, heidät tulisi nähdä taiteen ja kulttuurin tuottajina, aktiivisina toimijoina, taiteen ja kulttuurin mahdollistajina. Vaihtoehtoina oli kyselyssä annettu ikäihmiset, mielenterveyskuntoutujat, kehitysvammaiset tai vammaiset, päihdekuntoutujat, työttömät ja päihdekuntoutujat. Näiden lisäksi oli mahdollista kuvailla työpajan toimijat myös itse. Tässä kohdassa useamman maininnan olivat saaneet lapset ja nuoret sekä työssäkäyvät (työhyvinvointi), ja ne on lisätty myös alla olevaan kaavioon 25 muiden vaihtoehtojen joukkoon. Lisäksi yhden maininnan saivat seksuaalivähemmistöt.

Kenelle tuottamanne taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut tai sellaisina sovellettavissa olevat taidetyöpajat, -projektit yms. on suunnattu? (N=25)

Kaavio 25

Ikäihmistien kanssa toteutettavien työpajojen, projektien ym. kulttuuripalvelujen määrä ei ole yllättävä. Sen sijaan on yllättävää, että työttömät on mainittu toimijoiksi suhteellisen usein, sillä Työvoiman palvelukeskuksen yhteistyöorganisaatiosta tulleet vastaukset eivät juuri tue tätä. Selityksiä on useita. Saattaa olla, että työttömät nähdään potentiaalisena kohderyhmänä lähes kaikille kulttuuripalveluille, jolloin vastaukset kuvaavat sitä, kenelle taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut olisivat sovellettavissa pikemminkin kuin jo sovellettuja. Saattaa myös olla, että taiteilijat ovat tavoittaneet työttömät jotakin muuta kautta kuin työvoimapalvelujen välityksellä. Työttömien yhdistyksiä on Pohjois-Karjalassakin

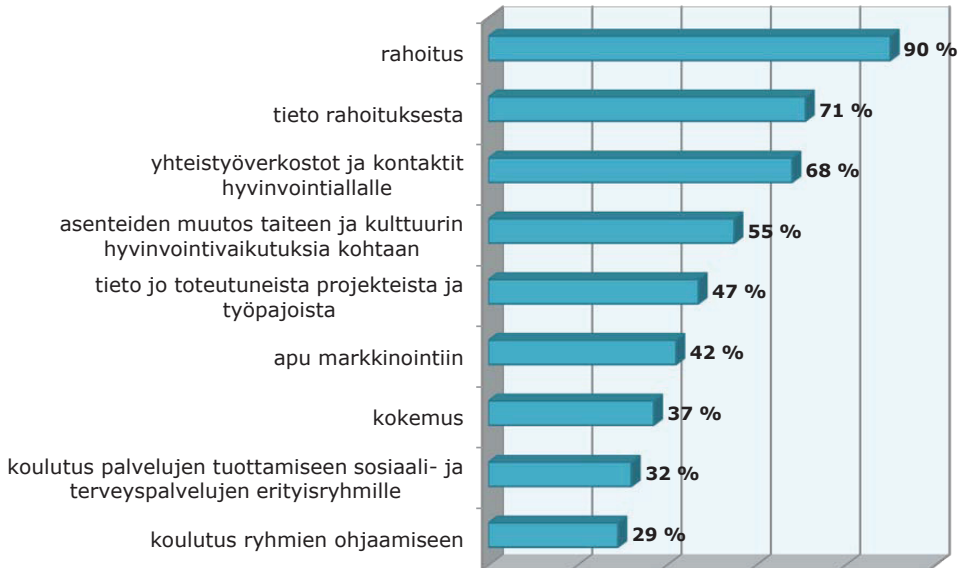
useita, ja osa niistä on hyvin aktiivisia. Tästä huolimatta pidän selvänä, että erityisesti pitkäaikaistyöttömien ja nuorien, kouluttamattomien työttömien kanssa toteutettuja, heidän hyvinvointiinsa myönteisesti vaikuttavia, taide- ja kulttuuripalveluita on tarjolla liian vähän. Tämä perustuu siihen, että julkiset työvoimapalvelut järjestävät niitä suhteellisen vähän, ja vaikka esimerkiksi työttömien yhdistykset niitä järjestäisivätkin, eivät nämä yhdistykset useinkaan tavoita niitä, jotka ovat eniten avun tarpeessa. Yhdistystoimintaan osallistuminen on itsessään haaste sellaiselle ihmiselle, jolla työttömyyden lisäksi monet muutkin ongelmat ovat alkaneet kasautua. Lisäksi, kuten aikaisemmin olen todennut, yhteys taiteen sekä työttömien hyvinvoinnin välillä ei ole niin selvä kuin esimerkiksi taiteen ja mielenterveyskuntoutujan hyvinvoinnin välillä. Työttömien ongelmien ajatellaan ratkeavan työllistymisellä, niin kuin ne joskus ratkeavatkin, mutta on myös selvää, että harvoin työttömyydessä ja työllistymisessä on enää kyse ainoastaan työn puutteesta ja työn saannista.

Sama koskee myös päihderiippuvaisia, sillä myös päihderiippuvuuden kohdalla taide nähdään harvoin hyvin tärkeänä. Huumeidenkäyttö, reseptilääkkeiden väärinkäyttö ja alkoholismi ovatkin yhteiskunnassamme sairauksia, joita ei varsinaisesti edes nähdä sairauksina. Niihin liittyy tiettyjä kulttuurisia merkityksiä, joita ylläpidetään käytännössä aivan huomaamattakin. Kun esimerkiksi alkoholin vaikutuksen alainen ihminen rikkoo lakia, alkoholi nähdään selittävänä tai jopa lieventävänä tekijänä. Teosta tulee näin ymmärrettävä. Toisaalta esimerkiksi nurmella makaavasta humalaiselta vaikuttavasta ihmisestä soiteetaan hätäkeskukseen ja pyydetään poliisia noutamaan ”häiritsevä” ihminen pois. Tällöin ”häiriö” on tuon ihmisen olemassaolo. Taiteen erilaisilla hyvinvointisovelluksilla onkin mielestäni suuri tilaus, sillä niissä ihminen on aina enemmän kuin hänen ongelmansa tai sairautensa. Vaikka tällaisissa hyvinvointisovelluksissa otettaisiinkin tarkasti huomioon esimerkiksi päihderiippuvaisten ongelmat ja tarpeet, taiteessa ihminen on aina ensin ihminen.

Toiseksi kyselyllä pyrittiin saamaan vastaus siihen, minkälaista tukea, apua, koulutusta tai tietoa taiteilijat ja kulttuuritoimijat tarvitsevat tuottaakseen taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasryhmille. Vastausvaihtoehtoiksi annettiin seuraavat: tieto rahoitusmahdollisuuksista, rahoitus, yhteistyöverkostot ja kontaktit hyvinvointialalle, apu markkinointiin, asenteiden muutos taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia kohtaan, koulutus palvelujen tuottamiseen sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisryhmille, koulutus ryhmien ohjaamiseen, kokemus sekä tieto jo toteutuneista työpajoista ja projekteista. Vastaajia pyydettiin merkitsemään, mitä kaikkea he näistä tarvitsevat sekä lisäksi ilmoittamaan omasta mielestään kaikista tärkeimmän. Seuraavassa kaaviossa (kaavio 26) on kuvattuna, kuinka paljon kukin vaihtoehto sai mainintoja riippumatta toisistaan.

Rahoituksen puute on selkeästi keskeisin ongelma, kuten aikaisemmin siteeratuista avoimista vastauksistakin saatoi päätellä. Tässä ei ole sinänsä mitään yllättävää, sillä taiteilijoiden huono taloudellinen asema pitäisi jo olla päättäjien tiedossa. Tärkeää on kuitenkin se, että avoimien vastausten perusteella monet taiteilijat kokevat edelleen huutavansa kuuroille korville. Tieto rahoituksesta sai toiseksi suurimman osuuden kaikista vastauksista. Onkin oletettavaa, että tämä kohta liittyy kiinteästi ensimmäiseen, sillä mikäli rahoitusta ei ole saatu ei tietoa rahoitusmahdollisuuksistakaan voi olla. Toisaalta on ehkä aiheellista kysyä, onko taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen rahoitusmahdollisuuksia todella edes tarjolla.

Mitä seuraavista tarvitsette tuottaaksenne taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita? (N=38)

Kaavio 26

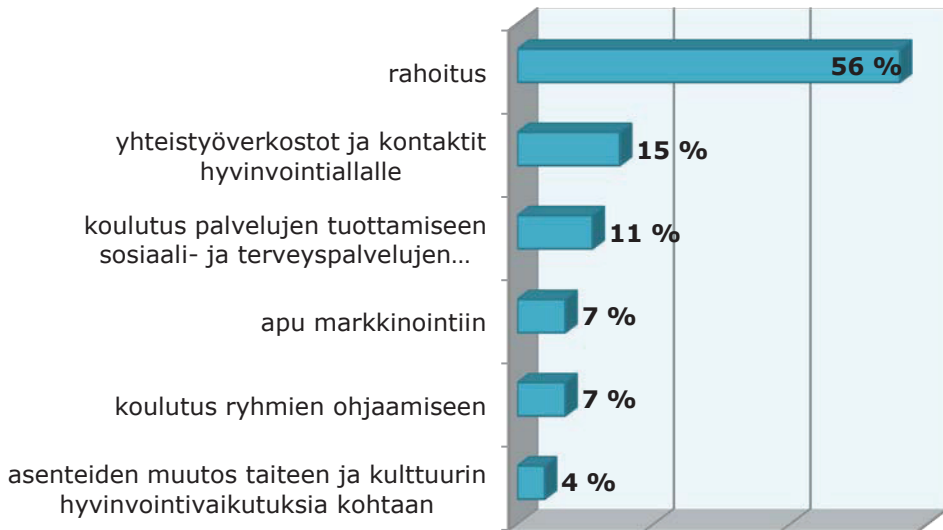
Yhteistyöverkostojen luominen sosiaali- ja terveysalalle on taiteilijoiden mukaan myös tärkeää. Halutun yhteistyöverkoston muoto, tarkoitus ja toimijat ovat kuitenkin hieman epäselvät. Kysymystä asetellessani ajattelin, että mikäli toimijat tunsisivat toisensa ja tunsisivat toinen toistensa toiminnan sisällön ja edellytykset, yhteistyösuhteen rakentaminen kävisi paljon helpommaksi ja todennäköisemmäksi. Kysyntä ja tarjonta ovat olemassa, mutta ne eivät syystä tai toisesta kohtaa, ja näin tarpeelliseksi sen, että toimijat tuotaisiin yhteen miettimään toiminnan edellytyksiä ja oppimaan toisistaan. Tällainen ajattelu ei vaikuta kuitenkaan saavan vastakaikua taiteilijoiden puolelta, sillä vain 32 % vastaajista näki tarpeelliseksi minkäänlaisen koulutuksen palveluiden tuottamiseen sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisryhmille. Sen sijaan 55 % taiteilijoista kokee asenteiden muutoksen taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia kohtaan olevan paikallaan, joten ainakin tämä osa kyselyyn vastanneista taiteilijoista on sitä mieltä, että he ovat joutuneet kohtaamaan jonkinlaisia negatiivisia asenteita taiteen sovellusmahdollisuuksia, taiteen tekemistä tai taiteilijuutta kohtaan.

Tieto aikaisemmista projekteista ja kokemus on vastausten perusteella aina tervetullutta, vaikka sitä ei selvätkään nähdä ratkaisevana tekijänä. Aikaisemmat projektit ja erilaiset kokemukset toimivat erinomaisina lähtökohtina, kun taidetoimintaa suunnitellaan ja kun yritetään motivoida ja innostaa taiteilijoita taiteen soveltavaan käyttöön, mutta rahoitusongelmia ne eivät ratkaise. Ratkaisuksi ei myöskään nähdä markkinointia.

Vastaukset kaikista tärkeimmistä tiedosta, tukimuodosta tai koulutuksesta valaisee taiteilijoiden näkemyksiä hieman (kaavio 27). Rahoitus on edelleen kaikista tärkein ja yhteistyöverkostot toiseksi tärkein, mutta kolmanneksi tärkeimpänä nähdään yllättäen koulutus palvelujen tuottamiseen sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisryhmille, joka kaiken

kaikkiaan suhteellisen vähän mainintoja edellisessä kysymyksenasettelussa. On siis ehkä olemassa pieni joukko taiteilijoita, jotka pitävät tällaista koulutusta hyvinkin tärkeänä. Tässä vaiheessa pitää kuitenkin muistaa, että vaikka kaaviossa prosentuaalisia eroja onkin, 11 % ja myös 15 % ovat yksittäisinä vastaajina vain muutama taiteilija.

Mikä tarvitsemistanne tukimuodoista, koulutuksista tai tiedoista on tärkein? (N=27)

Kaavio 27

Koulustarpeisiin ja sovellettavissa oleviin taidetoiminnan muotoihin ja sisältöihin liittyy eräänlainen ajattelutapa, jota on tarpeen tarkastella tässä yhteydessä. Taiteilijoita, jotka merkitsivät kaikki annetut vaihtoehdot potentiaalisiksi taidetyöpajojensa kohderyhmiksi, oli vastauksissa kaiken kaikkiaan 11. Toisin sanoen kaikista vastaajista 30 % kertoi taide-toimintansa sopivan osaksi niin päihdekuntoutujan, maahanmuuttajan kuin kehitysvam-maisenkin sosiaalisia ja terveydellisiä tukipalveluita. Kuitenkin näiden vastaajien joukosta vain 3 taiteilijaa katsoi tarvitsevansa koulutusta palvelujen tuottamiseen sosiaali- ja terveyspalvelujen erityisryhmille ja kaikista taiteilijoistakin vain 32 % katsoi tämän tarpeelli-seksi. Tähän vielä liittyen eräässä avoimessa vastauksessa eräs taiteilija oli todennut näin:

Ei ole olemassa erillistä hyvinvointitoimintaa - tarvitaan elämän kokonaisu mielekkyys ja se koskee maailman tilaa laajemmalti, ei vain yksilön viihtymiseksi ja tyytyväisyydellä huumaamiseksi tehtyä koristelua. Vaikutusmahdollisuudet vääryyksien poistamiseen ovat hyvinvointia. (Kuvataiteilija, Joensuun seutu, nainen)

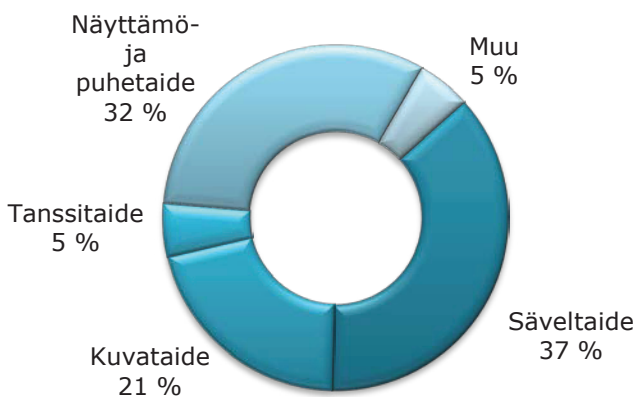
Kuvataiteilija vastustaa sitä, että ihmiselämän toiminnoista voitaisiin erottaa jokin tietty toiminta, joka lisää hyvinvointia, ja peräänkuuluttaa kokonaisvaltaista näkökulmaa hyvin-

vointiin. Tietyllä tavalla taiteilija on oikeassa, mutta toisaalta tässä näkökulmassa on selviä ongelmia. Jos ei ole olemassa erillistä hyvinvointitoimintaa, ei myöskään ole olemassa erillistä taide- ja kulttuuritoimintaa, joka tuottaisi hyvinvointia. Kaikki taide- ja kulttuuri ei kuitenkaan tuota automaattisesti hyvinvointia. Päinvastoin, kuten Nuutinen (2007: 19) on tuonut esille, hyväksi tarkoitettu taide ja kulttuuri saattaa herättää levottomuutta, pahaa oloa, ahdistusta ja surua. Kaikki taide ja kulttuuri ei sovellu kaikille eikä mitä tahansa taidetoimintaa voi soveltaa taide- ja kulttuurisisältöisenä hyvinvointipalveluna sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaille. Jokainen ihminen on erilainen ja jokaisella on erityiset tarpeet. Kun puhutaan ihmisten hyvinvoinnista, ei heidän hyvinvointiin liittyviä tarpeita voi niputtaa ongelmitta yhteen niin, että sama taidetyöpaja sopisi heille kaikille ja tuottaisi heille kaikille automaattisesti hyvää oloa ja hyvinvointia.

TAIDE- JA KULTTUURIYHDISTYKSET TAIDE- JA KULTTUURISISÄLTÖISTEN HYVINVOINTIPALVELUJEN TUOTTAJINA

Taide- ja kulttuuriyhdistyksille lähetetyn kyselyn vastausprosentiksi muodostui lopulta 34 %. Tämä tarkoittaa sitä, että 56 yhdistyksestä 19 yhdistystä lopulta vastasi. Näistä 58 % on Joensuun seudulta, 37 % Pielisen Karjalan seudulta ja 5 % Keski-Karjalasta. Kysely lähetettiin kaikille Pohjois-Karjalan taidetoimikunnasta vuosina 2006–2010 valtionavustuksia hakeneille sellaisille yhdistyksille, joiden pääasiallinen toimiala on taide ja kulttuuri. Kaiken kaikkiaan tällaisiksi toimijoiksi luokiteltiin 81 yhdistystä ja muuta tahoa, joille kaikille lähetettiin sähköpostitse sähköinen kysely. Osa yhdistyksistä ja muista toimijoista oli kuitenkin lakannut jo toimimasta, ja näiden kohdalla sähköpostien lähetyksen epäonnistui, koska vastaanottaja oli tuntematon. Onnistuneesti kysely lähetettiin lopulta 56 yhdistykselle joko suoraan yhdistyksen omaan sähköpostiin tai taidetoimikunnan tietoihin merkityn yhteystien henkilön sähköpostiin.

Vastaukset taiteenalakohtaisesti (N=19)

Kaavio 28

Yhdistyksiä ei valikoitu taiteenalakohtaisesti sen enempää kuin seutukuntakohtaisesti, sillä kysely lähetettiin kaikille taidetta ja kulttuuria päätoimisesti tuottaville yhdistyksille ja oppilaitoksille, jotka olivat valtionavustuksia hakeneet. Näin ollen kysely lähetettiin taiteenalakohtaisesti seuraaville tahoille: kirjallisuus- ja sanataide 4 %, kuvataide 12 %, tanssitaide 7 %, näyttämö- ja puhetaide 25 %, muut / poikkitaiteelliset 9 % ja säveltaide 43 % (N=56). Alla olevassa kaaviossa (kaavio 28) on kuvattuna vastausten lopullinen taiteenalakohtainen jakautuminen, josta voidaan todeta, että suhteellisesti lähetettyihin kyselyihin nähden näyttämö- ja puhetaiden sekä kuvataiteen taiteenelöjen toimijat vastasivat kyselyyn ahkerimmin.

Taide- ja kulttuuriyhdistyksistä 78 % vastasi, tuottaneensa sellaisia työpajoja ja projekteja, joita he ovat jo soveltaneet tai joita voisi tulevaisuudessa soveltaa sosiaali- ja terveyspalveluissa taide- ja kulttuurisisältöisinä hyvinvointipalveluina (N=18). Kaikki nämä 14 taide- ja kulttuuriyhdistystä vastasi myös kysymykseen: ”Jos olette jo tuottaneet taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita sosiaali- ja terveysalalla, jatkuuko projektinne edelleen?”, mistä voidaan vetää se johtopäätös, että myös taide- ja kulttuuriyhdistykset ovat ottaneet taiteen ja kulttuurin hyvinvointinäkökulman hyvin osaksi taiteellista tuotantoaan, kuten yksittäiset taiteilijat ja kulttuuritoimijatkin. On myös positiivista huomata, että kyselyn vastausten perusteella taide- ja kulttuuriyhdistysten tuottamat taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut vaikuttavat kestoaltaan pidemmiltä kuin yksittäisten taiteilijoiden ja kulttuuritoimijoiden tuottamat yhteisötaideprojektit ja taidetyöpajat. 57 % taide- ja kulttuuriyhdistyksistä sekä oppilaitoksista nimittäin kertoi projektinsa jatkuvan edelleen ja 29 % vastaajista kertoi projektinsa jatkuvan ainakin osittain. Taide- ja kulttuuri-alan yhdistyksistä ja oppilaitoksista vain 14 % kertoi projektin päättyneen.

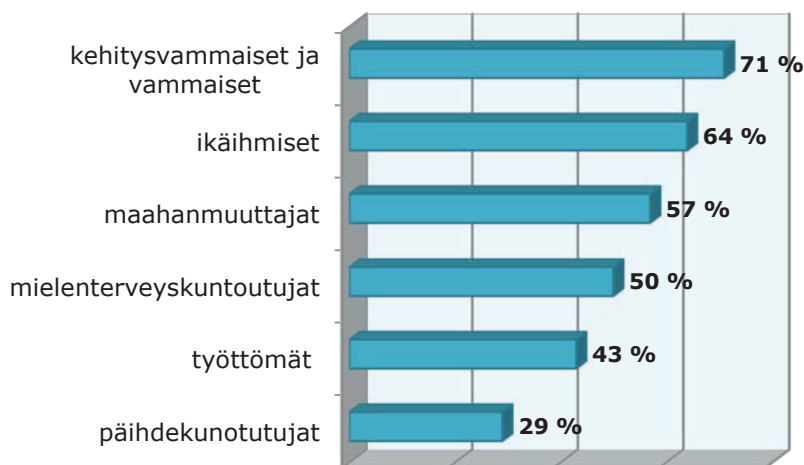
On selvää, että taide- ja kulttuurialan yhdistysten sekä oppilaitosten kautta, taiteilijoilla on paremmat mahdollisuudet luoda kestävämpiä suhteita sosiaali- ja terveysalalle kuin yksittäisenä toimijana. Monesti yhdistykset sekä oppilaitokset koetaan luotettaviksi toimijoiksi ja yhteistyö heidän kanssaan saattaa olla monella tavalla mutkattomampaa kuin yksittäisten toimijoiden. Näin erityisesti siksi, että yksittäiset taiteilijat tulisi palkata osaksi työyhteisöä, mikä ei aina ole aivan ongelmatonta (ks. luku ”Haastattelu kuvataiteilijan kanssa” tässä selvityksessä); taiteilijat kun verrattain vähän toimivat vielä toiminimillään, kun taas yhdistysten ja oppilaitosten kanssa yhteistyötä tehtäessä työsuhdetta ei yleensä tarvitse erikseen luoda ja näin tästä ”ylimääräisestä menoerästä” on helppo tarvittaessa luopua.

Toisaalta yhdistyksiä vaivaa yhteiskunnassamme laajalti pula aktiivisista toimijoista. Yhdistyksiä perustetaan yhä useammin yhtä vääryyttä, ongelmaa tai asiaa vastaan, ja niiden toimintaan liitytään, kun se ajaa toimijan omaa etua. Kun näin ei enää ole, aktiivisuus vähenee, ja yhdistys lakkaa ennen pitkää olemasta. Tämän ovat huomanneet myös Keto ja Takamaa (2008: 10), jotka ovat todenneet, että järjestötoiminnan pohjaksi on muodostumassa yhä enemmän yksilölliset tarpeet ja että tällaisia yksilöllisiä tarpeita tyydyttäviä erityisuuksia syntyy ja kuolee nopeassa tahdissa. Samaan aikaan kolmannesta sektorista kaavaillaan yhä suurempaa sosiaali- ja terveyspuolen palveluntarjoajaa, ja osin kaavailut ovatkin jo toteutuneet, mistä voidaan nähdä merkinä se, että kolmannen sektorin merkitys erityisesti nuorten ja pitkäaikaistyöttömien työllistäjänä on merkittävästi kasvanut. Tästä voi myös ajan kuluessa olla selvää hyötyä taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tulevaisuuden saatavuuden kannalta, sillä 94 % kyselyyn vastanneista yhdistysten

ja muiden vastaavien tahojen edustajista kertoi yhdistyksensä olevan tulevaisuudessa kiinnostunut tuottamaan tällaisia taidepalveluja ja vain 6 % ei ollut tällaisesta toiminasta kiinnostuneita (N=17).

Seuraavassa kaaviossa (kaavio 29) on kuvattu vastaajien jo sosiaali- ja terveystaloudellisesti sovellettujen tai sovellettavissa olevien taideprojektien tai -työpajojen toimijat. Verrattuna taiteilijoiden vastauksiin, taide- ja kulttuuriyhdistykset tekevät tai tekisivät taiteilijoita selkeästi useammin töitä esimerkiksi kehitysvammaisten ja vammaisten kanssa, kun taas taiteilijat ovat tehneet tai tekisivät enemmän projekteja työttömien kanssa. Molemmissa, sekä taiteilijoiden että taide- ja kulttuuriyhdistysten vastauksissa, on kuitenkin silmiinpistävä se, että päihdekuntoutujien kanssa työskenteleminen on sekä teoriassa että käytännössä selkeästi harvinaisempaa kuin minkään muun ryhmän kanssa työskenteleminen. Kyselyssä oli myös mahdollisuus kuvailla myös jokin muun ryhmä, mikäli sellainen listalta puuttui, ja sekä "vuodeosaston potilaat" että "lapset ja varhaisnuoret" saivat kumpikin yhden maininnan. Lisäksi eräässä vastauksessa yhden maininnan sai myös "kaikki". Vastauksia, joissa jokainen kohta oli merkitty, oli kuitenkin vain 4 kpl eli 29 % niistä, jotka ilmoittivat jo tuottaneensa taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita tai sellaisina sovellettavissa olevia taidetyöpajoja, -projekteja yms.

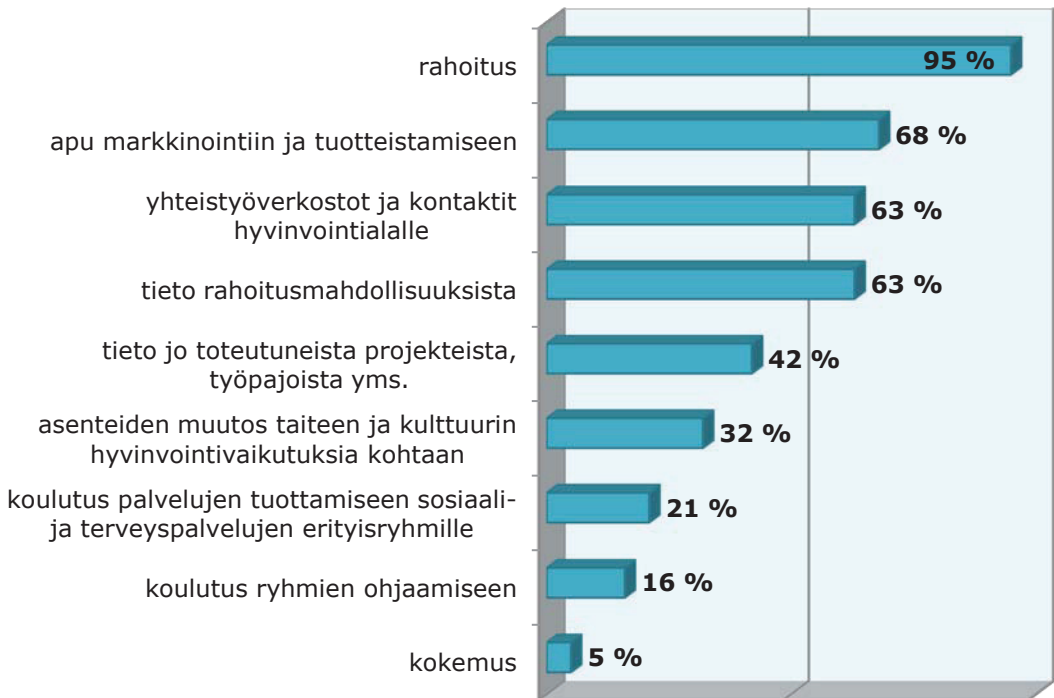
Kenelle tuottamanne taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut tai sellaisina sovellettavissa olevat taidetyöpajat, -projektit yms. on suunnattu?
(N=14)

Kaavio 29

Kysyttäessä mitä taide- ja kulttuuriyhdistys tarvitsee tuottaakseen taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita, vastaukset noudattelevat samaa kaavaa kuin taiteilijoidenkin vastauksissa. Selkeästi tärkein kaikista on rahoituksen saaminen, ja yhtä vähän ellei jopa vähemmän tärkeänä yhdistykset, niin kuin taiteilijatkin, näkevät koulutuksen palvelujen tuottamiseen sosiaali- ja terveysalan erityisryhmille. Seuraavassa kaaviossa (kaavio 30) on kuvattu taide- ja kulttuuriyhdistysten aktiivien vastauksia.

Mitä seuraavista yhdistyksenne tarvitsee tuottaakseen taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita?(N=19)

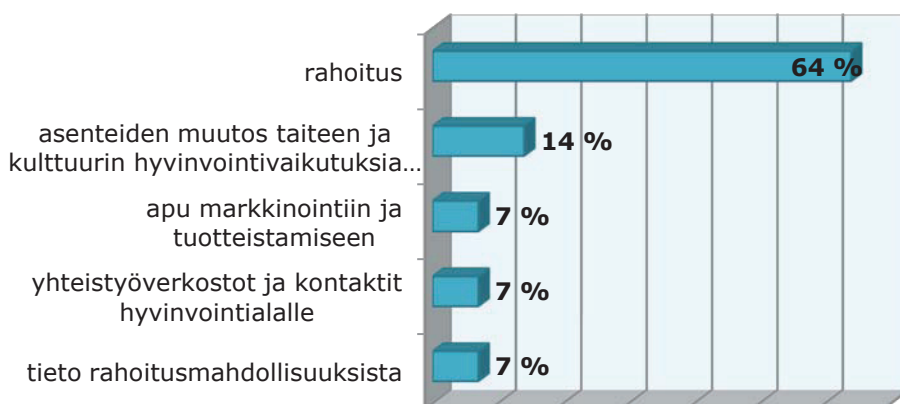

Kaavio 30

Yhdistykset näkevät taiteilijoita useammin markkinoinnin tarpeellisena. Selityksenä tähän saattaa olla se, että taide- ja kulttuuriyhdistysten sekä muiden tähän kategoriaan luettujen tahojen edustajat näkevät yhdistyksensä tai muun organisaationsa selkeämmin palvelujen tuottajana kuin yksittäiset taiteilijat. Joillekin taiteilijoille ajatus palveluntuottajana olemisesta saattaa jopa olla vastenmielinen. Taide- ja kulttuuriyhdistysten edustajat ovat merkanneet avun markkinointiin ja tuotteistamiseen jopa tärkeämmäksi kuin yhteistyöverkostot. Tämä kuvaa todennäköisesti todellisuutta, sillä erilaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajien on varmasti hyvinkin helppo lähestyä taide- ja kulttuuriyhdistyksiä ja yhdistysten puolestaan lähetyä heitä ilman ”virallisia” kontaktejakin. Yksittäiselle taiteilijalle tämä ei sen sijaan ole niin selviö. Tätä tulkintaa tukee myös se, että vastanneista yhdistyksistä vain 32 % katsoo tarpeelliseksi jonkinlaisen asenteiden muutoksen, kun tämä luku vastanneiden taiteilijoiden kohdalla oli 55 % eli huomattavasti korkeampi. Onkin todennäköisesti niin, että yksin toimivat taiteilijat joutuvat useammin kohtaamaan negatiivisia asenteita kuin jonkin taide- tai kulttuuriyhdistyksen edustaja, joka toimii yhdistyksen mandaatilla ja johon siksi suhtaudutaan eri tavalla. Vastaukset kysymykseen tärkeimmästä tukimuodosta, koulutuksesta tai tiedosta eivät varsinaisesti muuta edellä esittämäni tulkintaa millään tavalla, mutta valottaa sitä hieman (ks. kaavio 31)

Mitä yhdistyksenne tarvitsee eniten tuottaakseen taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita?

(N=14)

Kaavio 31

Rahoitus on edelleen kaikista suurin tarve. On kuitenkin yllättävää, että toiseksi tärkeemmäksi kipusi edellisellä listalla suhteellisen vähän mainittu asenteet. Luultavasti onkin niin, että ne ihmiset, jotka ovat joutuneet kohtaamaan negatiivisia asenteita, pitävät niitä selkeästi suurimpana ongelmana, kun taas ne, jotka eivät ole negatiivisia asenteita kohdannut, eivät ajattele niiden olevan ongelma ollenkaan. On siis kyse kaksisuuntaisesta perspektiiviharhasta, sillä taiteilijoiden kokemia negatiivisia asenteita pitäisi kartoittaa laajemmin, jotta päätelmiä kumpaankin suuntaan voitaisiin tehdä. Suuntaa-antavaa on kuitenkin todeta, että pääsääntöisesti sosiaali- ja terveystoimen työntekijät, lautakuntien jäsenet ja työvoiman palvelukeskuksen yhteistyöorganisaation henkilökunta suhtautui positiivisesti taide- ja kulttuurisisältöisiin hyvinvointipalveluihin ja niiden tärkeyteen.

HAASTATELU KUVATAITEILIJAN KANSSA

Kuvataiteilija Tarja Tellan haastattelun tarkoituksena oli tuoda konkreettiseksi se, miten taide voidaan soveltaa osaksi paitsi hoidollisia menetelmiä myös ylipäänsä osaksi ihmisten hyvinvointia. Haastattelussa pyrittiin näkemään sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatiot taiteilijan näkökulmasta: mitä niihin sisälle pääseminen edellyttää taiteilijalta, minkälaista taidetoimintaa näissä organisaatioissa on mahdollista harjoittaa ja mitkä ovat taidetoiminnan suurimmat esteet sosiaali- ja terveysalan organisaatioissa. Lisäksi tarkasteltiin sitä, miten taide sekä terveys ja hyvinvointi ovat toisiinsa kytköksissä ja miten tällaista taidetoimintaa käytännössä suunnitellaan ja toteutetaan. Haastattelu suoritettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, jossa keskeiset teemat koskivat siis toimintaympäristöjä ja rooleja, käytännön suunnittelua ja työn toteutusta sekä taiteen soveltamismahdollisuuksia hyvinvointityössä Pohjois-Karjalassa. Haastattelu on taltioitu, ja tallenne on selvittäjän hallussa.

Haastateltavaksi valittiin kuvataiteilija Tarja Tella. Tella on työskennellyt Pohjois-Karjalan sairaanhoito- ja sosiaalipalveluiden ky:n Psykiatrian klinikalla psykiatrisena sairaan-

hoitajana vuodesta 1983, ja tämän työn puitteissa hänellä oli ensimmäisen kerran vuonna 1994 mahdollisuus soveltaa sekä psykiatrisen alan tietämystään että taideopintojaan Paiholan sairaalan mielenterveyspotilaiden kuvataideryhmän ohjaajana. Tella valmistui kuvataiteilijaksi vuonna 1995, ja vuodesta 1999 alkaen Tellan ohjaama kuvataideryhmä sekä kuvan avulla tapahtuva yksilötyöskentely ovat olleet osa psykiatrisen erikoissairaanhoidon toiminnallista kuntoutusta. Tellan työ ja toimenkuva on koko Suomen tasolla harvinainen, sillä vakinaisessa virassa sairaalaorganisaatiossa toimivia taiteilijoita ei Tellan mukaan todennäköisesti ole Suomessa muita. Eripituisilla hankerahoituksillakin taiteilijoita on onnistuttu integroimaan vain vähän osaksi jonkin sosiaali- tai terveydenhuollon organisaatiota. Tosin Tellan toimenkuvan on mahdollistanut pitkälti hänen sairaanhoitajan koulutuksensa ja 80-luvulta periytyvä virka Paiholan sairaalassa.

Taideterapeutti Tella ei ole eikä hän kuvataideryhmissään sen enempää kuin yksilötyöskentelyssäkään tee perinteistä kuvataideterapiaa, vaan yhdistää psykiatrisen sairaanhoitajan ja kuvataiteilijan ammattikoulutuksen tuomaa tietoa osaksi potilaiden kokonaisuhoitosuunnitelmaa. Taideterapia, taiteen terapeuttinen käyttö sekä virkistykseksi tarkoitettu taidetoiminta ovat erilaisia lähestymistapoja taiteen soveltavaan käyttöön hoitotyössä. Taideterapiaa voivat antaa vain siihen koulutetut henkilöt. Tellan mukaan taiteen terapeuttista käyttöä voi toteuttaa terveydenhoidon eri tasoilla vähintään eriasteisen hoitoalan pätevyuden ja riittävän taiteellisen ammattitaidon hankkinut henkilö. Taidetoimintaa voi sen sijaan Tellan mielestä ohjata periaatteessa kuka tahansa taiteellisista menetelmistä perillä oleva henkilö, kunhan huomioi kohderyhmän tarpeet huolella. Virikeohjaajat, toimintaohjaajat yms. tulee erotella edellä mainituista, sillä heidän työnsä ei lähtökohtaisesti sisällä taiteellisten menetelmien käyttöä tai edes tuntemusta.

Tella on itse kutsunut itseään sairaalataiteilijaksi ja verrannut työtään niin sairaalapas-torin kuin sairaalaklovninkin työhön. Sairaalataiteilija -nimitys on peräisin Tellan vuonna 1998 aloittamasta, Pieni on kaunista -sairaalataiteilijaprojektista. Projektin toteutettiin Pohjois-Karjalan sairaanhoitopiirin keskussairaalassa sekä Paiholan sairaalan psykiatrian yksikössä, ja se oli osa Unescon *Arts in Hospital* -hanketta. Tellan tapauksessa projektin rahoitti Pohjois-Karjalan taidetoimikunta, ja sen tavoitteena oli lisätä taiteen ja kulttuurin sovelluksia sosiaali- ja terveydenhuollossa. Projektin mahdollistamana Tella ohjasi muun muassa kuvataideryhmiä keskussairaalan lastenosaston lapsipotilaille ja heidän omaisil-leen, keskussairaalassa tutkimuksissa oleville muistisairaille sekä Paiholan psykiatrian klinikan avo-osastolla mielenterveyskuntoutujille. Projektin myötä syntyi lisäksi Suomen ensimmäinen sairaalagalleria MOKOMA Pohjois-Karjalan keskussairaalan tiloihin.

Tella on siis sekä soveltanut taidetta terapeuttisesti sekä ohjannut kuvataidetoimintaa erilaisissa ryhmissä, kuten aikaisemmin mainituille lapsipotilaille, muistisairaille ja mie-lenterveyskuntoutujille. Näiden lisäksi Tella on ohjannut ryhmää esimerkiksi Kontiolahden vastaanottokeskuksessa maahanmuuttajanaيسille sekä toteuttanut erilaisia ympäristö-taideteoksia, sisävärisuunnitteluja sekä seinämaalauksen erilaisissa laitospäristöissä. Kokemusta laitoksissa toimimisesta hänellä on siis runsaasti. Sosiaali- ja terveysalan lai-tokset, ja varsinkin sairaalat, ovat Tellan mukaan erittäin hierarkkisesti rakentuneita sekä horisontaalisesti ja vertikaalisesti jakautuneita erilaisiin ammattiryhmien mukaisiin pie-nempiin saarekkeisiin. Tämä on mahdollisten tulevien sairaalataiteilijoiden näkökulmasta selkeästi yksi haasteista.

Elikä kyllähän joka organisaatiossa, joka alalla on se oma toiminta ja puhekuluttuuri ja... sanon sen nyt ihan tässä ääneen koska se on musta niin selkeesti jossain sairaalamaailmassa niin... miten nyt vois sanoo että kaikilla ei oo sellasta puheoikeutta. Tää voi olla aika rumasti sanottu mut että tosiasia on se että harva ylilääkäri ja sairaala-apulainen on kahvilla samaan aikaan tai ruokasaleissa siellä on lääkäreitten pöydät. Tää on edelleenki niinkun se maailma. (24:38)

Tellan mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon erilaisia laitoksia ohjaavat lukuisat säännöt, ohjeet ja lait, jotka laitokseen astuvan taiteilijankin pitää tuntea ja osata ottaa huomioon. Vaitiolovelvollisuus ja yksityisyydensuojakysymykset ovat yksi tällainen selkeä sääntökönaisuus, ja näistä asioista Tellan mielestä pitäisi järjestää taiteilijoillekin jonkinlaista koulutusta. Toinen tärkeä koulutussisältö olisi hänen mielestään sosiaali- ja terveydenhuollon laitoksien toimintaan liittyvä peruskäsitteistö mm. päätöksentekoprosessit, lupamenettelut, rahaliikenne, erilaiset ammattinimikkeet, toimenkuvat ja henkilöstörakenne. Näiden lisäksi taiteilijan tulisi Tellan mukaan saada perustietoa sosiaali- ja terveydenhuollon terminologiasta ja työskentelymalleista erikoisaloittain kuten päivittäin käytetyt hoitotyön keskeiset lähtökohdat ja menetelmät. Tällaiset koulutukset helpottaisivat taiteilijan pääsyä instituutioiden sisälle ja hänen työntekoaan niiden sisällä.

Tellan mukaan taiteilija voi olla myös hoitoalan ammattilainen – niin kuin hän itse. Tästä on hänen mukaansa monenlaista hyötyä. Esimerkiksi vain tällöin taiteilijalla voi olla pääsy potilaskertomuksiin, ja vain tällöin taidetoiminta voi olla osana hoitoa, sillä ilman hoitoalan koulutusta taiteilija ei voi Tellan mukaan tarjota taidetoimintaa osana hoitoa, vaan ainoastaan virikkeeksi tai ajanvietteeksi. Toisaalta hoitoalan koulutus auttaisi myös taiteilijaa itseään jaksamaan työssään.

Ehkä se, missä se helpottaa nyt tässä kun mietin tarkemmin niin on se et se oma jaksaminen. Siit ei ehkä kauheesti oo sille tullu puhetta mut että se ei oo mitään helpoo olla ihmisten kanssa tekemisissä joillon jotain ongelmia. Varsinki jos se on ryhmä... tai et ne on aika vaikeita ne asiat mitä siellä ihmisillä on ja vaikei niitä käsiteltäkään niin ne on läsnä siinä. Se ihminen saattaa puhua puolet ajasta niistä vaikka jos on kovia kipuja tai varsinkin jossain psykiatriassa niin ihminen ihan oikeesti ei sitten jaks jos on masentunut mut silti haluaa jotain tehdä. Ni se on läsnä se juttu siinä että miten sie sitten tuut ite toimeen sen kanssa... . Et siinä sit taas se ammattikoulutus jos sitä on joskus hankkinu nii siit on hyötty siinä omassa jaksamisessa. (39:17)

Sairaalaorganisaatiossa työskentelemiseen, samoin kuin missä tahansa vieraassa laitoksessa työskentelemiseen, vaaditaan kuitenkin muutakin kuin koulutusta tai tietämystä tietystä säännöistä. Taiteilijan on oltava valmis liikkumaan erilaisten roolien välissä ja välillä.

Siihen on paineita et sitä pitäs muokata just tälle et pitäs suostua soveltamaan. No mites sitä käy tän niin sanotun taiteen ja taiteilijuuden. Eli tääki on sellanen et osa taiteilijoista ei halua sotkea näitä, osa ei kykene siihen et ne sotkis ne... täs pitää olla tietyllä tavalla sosiaalinen, suostua siihen että sä oot siinä koko ajan jotenkin käytettävissä sen sijaan kun sä oot yksin täällä omassa kontrorissas niin sä oot vaan sen tekemises kanssa, se on se maailma niin erilainen. Osa ei halua ja osa ei kykene siihen musta ketään ei voi pakottaa eikä edes velvoittaa, mutta monella on myös halu siihen ihan sen takia että se taiteilijan työ on niin yksinäistä ja sit haluaakin mennä (7:50)

Jotta taiteilija voisi Tellan mukaan työskennellä esimerkiksi sairaalaorganisaatiossa taiteilijana, tämän täytyy olla valmis sopeutumaan toisenlaiseen taiteilijan rooliin kuin se, mihin hän on tottunut työskennellessään omassa työtilassaan yksin. Tämä on monille raskasta eivätkä kaikki pysty tai halua luovia erilaisten roolien tai identiteettien, kuten Tella sanoo, välillä. Sairaalaorganisaatiosta irrottautuminen ja paluu oman taiteellisen työskentelyn pariin on haaste taiteilijalle.

Tella kokee, että hän on esimerkiksi psykiatrian toiminnallisessa kuntoutuksessa kuvataideryhmää ohjatessaan välitilassa. Hän ei ole täysin hoitaja, mutta ei taiteilijakaan. Hänen mukaansa taiteilija on usein jossakin organisaatiossa työskennellessään tällaisessa tilassa, jolloin taiteilija on myös siinä asemassa, että hän uskaltaa sanoa asioita, joita kukaan muu ei uskalla sanoa, ja esittää sellaisia näkökantoja, joita kukaan muu ei osannut ajatellakaan. Tässä roolissa taiteilija voi Tellan mukaan olla mukana monenlaisessa työryhmässä, liittyipä se sitten sairaalaan tai vaikka tekniikkaan. Omalla kohdallaan Tella on onnistunut saavuttamaan aseman, jossa hän tuntee Paiholan sairaalan käytännöt, säännöt ja ihmiset niin hyvin, että hän pystyy omien sanojensa mukaan hyödyntämään tiettyjä ”porsaan reikiä” ja mahdollistamaan sitäkin kautta oman taiteellisen toimintansa sairaalainstituution sisällä.

Mäoon tosiaan sitä sairaanhoitajan työtä tehnyt siellä ja mielenterveystoimistossa ja Lappeenrannassa olin mielenterveystoimistossa opiskeluaikana ni sen päälle on niinku ollut hirveen helppo rakentaa tää mitä mä nyt teen ja kun ne ihmiset tunsu minut, jotkut ylihoitajat ja muut siellä niin, ne niinku anto mulle luvan... sillä tiellä on niinku menny eteenpäin ja... Et jos menis noin vain ja kysys pääsisikös teille nyt niinku taiteilijana tämmöstä tekemään niin ehkä se jossain onnistus muutamaksi kuukaudeksi. Mutta kun ei sille ollu budjetissa määrätty rahaa niin tommonen byrokrania niin se ei joustu. (15:34)

Nykyään hän ei näe itseään enää hoitajana vaan ensisijaisesti taiteilijana. Toiminnallisen kuntoutuksen kuvataideryhmä- tai yksilötyöskentelyssä Tella on kuitenkin potilaalle aina hoitaja, joka saattaa olla hieman erillinen muusta hoitohenkilökunnasta, mutta hoitaja joka tapauksessa. Hänellä on nimikyltti, jossa lukee sairaanhoitaja, ja toteutettu terapeutin taidetoiminta on osa hoitosuunnitelmaa. Työyhteisö ei ole kuitenkaan aina ollut valmis tähän.

Se oli sillan alussa kun mä aloittelin vuonna yhdeksänkytöksän ni ensimmäiset vuodet jotenki ei tuntunut vielä siltä että ois ... minä oisin kyllä ollut valmis, mutta ehkä se muu yhteisö ei ollut valmis siihen että se on tällasta hoidollisempaa. Mä tarjosin sitä tämmösenä myös ajanvietteenä ja virkistäytymisenä, mut hoitoajat on lyhentynyt nykyisin niin paljon ja tehokkuusvaatimuksetki tullut että se ollut mahollista myös mulle sitten sanoa et okei nyt keskitytään vaan hoitoon. (20:50)

Taidetoiminta sairaalainstituutiiossa tai muussa vastaavassa laitoksessa ei anna ainoastaan taiteilijalle mahdollisuutta liikkua erilaisten roolien välillä vaan myös potilaalle. Perinteisesti potilas on ollut passiivinen hoitotoimenpiteiden kohde. Hoitotyön piirissä on kuitenkin yhä enenevässä määrin alettu puhua asiakaslähtöisistä menetelmistä, jolloin potilas nähdään aktiivisena asiakkaana, itseään koskevien päätösten tekijänä ja oman sairastamisensa tai kuntoutumisensa subjektina (ks. Kettunen et al. 2002: 19). Asiakaslähtöisten menetelmien sijaan voidaan puhua myös voimavaralähtöisistä työotteista, joissa keskeiseksi

nousevat asiakkaan voimavarat ja niiden hyödyntäminen. Voimavarylähtöisyys perustuu ajatukselle, että ihminen kehittyy henkilökohtaisten kiinnostustensa, tavoitteidensa ja vahvuksiensa pohjalta (mts. 42–43). Tällaisilla menetelmillä on paljon yhtymäkohtia taiteellisten menetelmien kanssa, sillä molemmat mahdollistavat potilaan aktiivisen roolin osana omaa hoitoaan. Taidelähtöiset menetelmät tekevät lisäksi potilaasta tai asiakkaasta itsestään oman sairautensa ja oman vointinsa tulkin, jolloin perinteinen hoitotyö ja kommunikointi lääkärin kanssa saa paitsi uusia välineitä ja mahdollisuuksia mutta myös uusia haasteita.

Ku mullon noita kuvataideryhmiä ni me ollaan sit joskus pidetty näyttelyitä, potilaat on, muistan yhenki ihmisen joka halus pitää ihan oman näyttelyn ja meillon tuolla Paiholassa sellaisia tiloja missä on voitu pitää semmosta käytävögalleriaksi... minä sanoin silloin... että hän piti siellä sitten oman näyttelyn. No harva potilas nyt pitää sairaalassa omaa näyttelyä ja sitten niitä muut kommentoi... omalle lääkäriilleenkin siitä maininnut ja sillee siis tavallaan lääkärikin tai omahoitaja tai omainenki sitten joutuu uuteen rooliin, jota ei tavallisesti sairaalassa oo tai ylipäättään se että potilas vie omia kuviaan, tekemiään vaikka maalauksiaan omalle lääkäriilleen kun on sovittu että heillä on joku keskustelu jostain asiasta ja vieki ne kuvat sinne ja ne rupeekin siitä puhumaan. Sehän se voi sotkee täysin sen lääkärin skeeman et mitä täs niinku... Että tulee niinku uus väline jos tuuaan esimerkiksi näitä töitä... siihen keskusteluun. ...siinähän se rooli muuttuu tietenkin (28:42)

Hoitohenkilökunnalta ei välttämättä aina löydä tavallisimmissaakaan potilaskontakteissa yhteistä kieltä puhua potilaan kanssa. Nämä kommunikointiongelmat vaikeutuvat edelleen, kun potilas tulkitsee itse omaa sairauttaan esimerkiksi kuvien eikä hoitohenkilökunta osaa käydä keskustelua potilaan kanssa tämän tekemistä kuvista. Tällöin kuvien tuottamisesta syntyneitä hyötyä ei osata täysin hyväksikäyttää hoitotyössä eikä niitä osata käyttää hoitotyön välineinä. Onkin siis aiheellista miettiä sitä, miten taide ja kulttuuri otetaan huomioon hoitoalan koulutuksessa niin ammattikouluissa kuin ammattikorkeakouluissa ja erityisesti yliopistoissa, joista sairaaloiden ylintä valtaa käyttävät kuitenkin tulevat. Onko lääkäreillä kompetenssia keskustella potilaan tekemästä taiteesta tämän kanssa ja arvioida taiteen merkitystä osana hoitoa? Toisaalta tulee aiheelliseksi miettiä myös sitä, kuten Tella sanoi, miten taidetoiminta merkitään potilaskertomuksiin vai merkitäänkö sitä sinne ollenkaan. Tellan mukaan jos jotakin ei ole potilaskertomukseen kirjattu, sitä ei ole virallisesti tapahtunut potilaalle eikä potilas ole sitä tehnyt eikä kokenut. Tämä puolestaan vaikuttaa suoraan siihen, onko olemassa minkäänlaista näyttöä taiteen mahdollisuuksista osana potilaan hoitoa.

Taiteellinen toiminta ja erityisesti terapeuttinen taidetoiminta sekä yhteisötaiteesta ammentava taidetoiminta on lähtökohdiltaan prosessiluontoista. Se sisältää niin psykologisia, luovia, emotionaalisia kuin sosiaalisiaakin prosesseja, joiden lopputulosta ei voi aina ennustaa etukäteen. Lopputulos ja sen ennakoitavuus on kuitenkin erityisen tärkeää sellaiselle taidetoiminnalle, joka pyrkii vaikuttamaan myönteisesti ihmisten hyvinvointiin. Tällöin haluttuna lopputuloksena on herättää ihmisessä tunne- ja ajatusprosesseja, jotka tuottavat hyvää oloa. Tellan mukaan hänelle on tärkeintä tietää, kenet hänen on tarkoitus kohdata: minkä ikäisiä he ovat, mitä he sairastavat ja mikä on heidän elämäntilanteensa. Tällä hän pyrkii välttämään sen, että hän herättelisi ihmisissä sellaisia ajatus- ja tunneprosesseja, jotka ovat itse asiassa enemmän haitaksi kuin hyödyksi.

Jos sanotaan, ihminen on vaikka itsetuhonen, psykiatriassa ihmiset ovat sairaalassa yleensä hyvin vaikeassa tilanteessa, ni jos on itsetuhonen kenties yrittänyt vaikka itsemurhaa kerran tai useamman kerran tai on sen takia hoidossa että on elämänsä ensimmäisen kerran yrittänyt ni kyllähän se on niinku - se ei ole ihan sama millä tavalla mä ohjeistan häntä tekemään ja mitä materiaaleja mä tarjoan tai - tai mitä teemoja mä hänelle tarjoon kuviksi koska se on taas sitä semmosta hoidollista kuvantekemistä että pitää nää asiat selvittää. Mä voin tavallaan ruokkia jotain sellasta, joka vie väärään suuntaan sitä hänen toipumistaan tai kuntoutumistaan. (58:44)

Silloin, kun taidetoimintaa käytetään terapeuttisesti ja se on osa hoitoa, on Tellan mukaan hyvin tärkeää suunnitella oma toimenkuva suhteessa kohderyhmään sekä tavoitteet toiminnalle. Mikä on hyväksi kenellekin? Milloin taide aiheuttaa hyvää oloa ja milloin pahaa oloa? Tämä koskee siis erityisesti hoidollista taidetoimintaa, mutta tätä on aiheellista pohdita myös virikkeellisen taidetoiminnan yhteydessä, sillä esimerkiksi viattomalta vaikuttava muistisairaiden muisteluryhmä saattaa joissakin potilaissa herättää enemmän hämmennystä ja ahdistusta kuin hyvää oloa. Tellan mukaan taiteilijan pitääkin ymmärtää joitakin perusasioita niistä sairauksista, joita kohderyhmän henkilöt sairastavat, jotta taidetoiminta voisi olla virkistävää ja voimia antavaa. Toisaalta vastuu kuuluu Tellan mukaan hoitotiloksissa myös henkilökunnalle, ja joissakin tilanteissa olisi hyväksi, että henkilökunta arvioisi potilaan kyvyn osallistua taidetoimintaan.

Näiden lisäksi taiteilijan on työtä suunnitellessaan otettava Tellan mukaan huomioon myös käytännön asiat, kuten tilat ja välineet. Missä tiloissa taidetoiminta järjestetään, mikälaiselle taidetoiminnalle ne ovat sopivat, ovatko ne sopivat juuri tämän kohderyhmän taidetoiminnalle, mitkä välineet sopivat kohderyhmälle sekä kuka ostaa ne? Tähän liittyen, ainakin Tellan ohjaamissa ryhmissä, varsinaisen taidetoiminta, oli se hoidollista tai virikkeellistä, alkaa välineiden käytön opetuksella. Varsinaiset taiteellisen työskentelyn aiheet nousevat yleensä asiakkaan omasta elämästä olipa kyse taidetoiminnasta osana psykiatrisen sairaalan potilaan hoitoa tai osana virikkeellistä taidetoimintaa esimerkiksi lastenosastolla tai vaikkapa psykiatrisen avo-hoidon puolella, sillä Tellan mukaan taiteen sekä terveyden ja hyvinvoinnin yhdistävä tekijä on tunteet. Tunteet ja tunnetilat puolestaan pohjaavat omiin kokemuksiin.

sillon kun ihminen on sairastanu jotakin tai sairastuu tai on sairastanu kauan tai on jonku sairaan omanen ni tunteet on niinku se voimavara joka siinä voi niinkun auttaa jaksamaan jos niitä tunteita osataan oikein ottaa huomioon ja siinä taide voi olla avuksi, kaikki taiteen lajit ja se on niinku mun mielestä se --- jota ei ehkä riittävästi ole silleen --- huomioitu että se menee aina siihen taideterapiaan että siellä on sitten niitä psykiatriassa niitä taideterapiaa ja tunteita vaan et musta se on niinku aina Hyvä taide koskettaa aina tunne-elämää ihmisessä ja sitä kautta tulee ne omat muistikuvat ja mielikuvat ja ja voi tulla jotain katharttisia kokemuksia tai ahdistusta tai se jää vaivoamaan... hyvä elokuva tai musiikkiesitys (01:27:02)

Koska taide vaikuttaa aina tunne-elämään, on Tellan mukaan erittäin tärkeää tietää, kenet taiteellisessa toiminnassaan kohtaa. Negatiivista reagoitua Tella ei ole koskaan potilaan tai asiakkaan taholta kokenut, mutta joskus hän on ollut tilanteessa, jossa taide, kuvan tekeminen, ei ole onnistunut tavoittamaan eikä koskettamaan potilasta tai asiakasta eli jos-

sa taidetoiminnalla ei ole ollut potilaalle tai asiakkaalle merkitystä. Kuvan tekeminen ei välttämättä ole ihmiselle se omin ilmaisun muoto vaan joskus ihminen ilmaisee itseään esimerkiksi mielummin kirjoittamalla tai laulamalla.

Tellan mukaan taidetoiminnan järjestämiseksi sairaaloihin ja muutenkin osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa, rahoitus ja koulutus ovat kaikkein tärkeimmät. Hankerahoitusta Tella ei pidä ratkaisuna ensinnäkin seuraavasta syystä:

Mä jotenkin koen että kun nyt oon saanu juurrutettua itseni tuohon Paiholan kuvioihin siihen toiminnalliseen kuntoutukseen ja saan tehdä sitä niin minä saan siellä toetuttaa sen osan itsestäni ja saan sillä sen perustoimeentulon jolla mä voin tehdä taidetta. Koska tää ... musta tää on hirveen hyvä muistaa --- että uskallan melkein väittää että jos ei nyt kaikki niin ainakin iso osa taiteilijoista tekee tämmösiä siksi että ne saa rahaa, ihan niinku se että opetetaan että saa rahaa että voi sitten tehdä taidetta (7:01)

Taiteilijan ensisijainen tehtävä on Tellan mielestä tehdä taidetta, jolloin taiteen erilaiset sovellukset ovat vain keino ansaita rahaa taiteen tekemiseen. Kun rahoitus on kuitenkin hankkeiden muodossa, taiteilijoiden omaan taiteelliseen työskentelyyn tarkoitettu aika hupenee hakemusten kirjoittamiseen. Taiteilija joutuu jatkuvasti muutenkin taiteellista työtään mahdollistaakseen tekemään runsaasti erilaisia hakemuksia. Toiseksi Tellan mukaan erilaisia projekteja ja hankkeita on tehty jo 1990-luvulta asti, mutta mitään pysyvää toimintamallia ei taiteen sekä hyvinvoinnin ja terveyden yhdistämiseksi hoitotyössä ole saatu aikaiseksi, jolloin erilaisten hankerahoitusten tarkoituksenmukaisuus voidaan hyvällä syyllä asettaa kyseenalaiseksi. Koulutus koskee puolestaan sekä taiteilijoita että hoitoalan henkilökuntaa. Tella ehdotti, että esimerkiksi taiteilijaopiskelijoille sekä sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille järjestettäisiin yhteistä koulutusta, jonka aikana he toteuttaisivat sekaryhmissä jonkinlaisen taidetta ja hoitotyötä yhdistävän projektin. Toisaalta yhtä tärkeää on se, että myös yliopistoissa mm. lääkärinkoulutuksessa taide ja kulttuuri ja ns. luovat hoitomenetelmät otettaisiin paremmin huomioon osana kokonaishoitoa.

Rahoituksen ja koulutuksen lisäksi Tella tuo esiin myös sen, että sairaaloita ja muita sosiaali- ja terveydenhoidon instituutioita sitovat tietyt säännöt siitä, kuka voi olla työsuhteessa organisaatioon ja millä koulutuksella. On nimittäin olemassa tietty lista ammattinimikkeistä, jotka voivat työskennellä esimerkiksi sairaalaorganisaatiossa. Näitä säännöksiä tulisi Tellan mukaan tarkistaa niin, että myös taiteilija voisi soveltuvien osin olla osa hoitavaa tai kuntouttavaa henkilökuntaa, sairaalataiteilija. Toisaalta taiteilija voi ohjata sairaaloissa taidetoimintaa vain virikkeeksi, jolloin taidetta ei siis hyväksikäytetä osana hoitoa tai hoidon välineenä ja jolloin taiteilija olisi samanlaisessa asemassa kuin esimerkiksi sairaalapastori. Sairaalapastorit eivät ole työsuhteessa sairaanhoitolahtokseen vaan heidän palkkansa maksaa yleensä seurakunta, jolloin heidän toimintansa rajat ovat organisaation sisällä selkeästi määritelty. Myös taiteilijoita voisi Tellan mukaan työllistää sairaaloihin ja muihin laitoksiin samalla tavalla olettaen, että on olemassa tai luodaan jokin taho, joka maksaisi taiteilijan palkan. Osa-aikaisuus toimisi Tellan mielestä parhaiten, sillä silloin taiteilijalle jäisi aikaa tehdä myös omaa taidetta ja hakea sieltä välillä inspiraatiota jakaakseen sitä muillekin.

Esimerkiksi tää minun sairaanhoitajan toimi... mitä minä teen puolet työajasta 19 tuntii viikossa ni se on se minun palkka ja meillä oli jossain vaiheessa musiikkiterapeutti sillä toisella puolikkaalla elikä yksi... erikoissairanhoitajan toimi työllisti kaksi tällaista luovan työn soveltamista. Että periaatteessahan se on ihan mahdollista. (45:56)

Toistaiseksi Pohjois-Karjalassa taide- ja kulttuurisisältöisiä ostopalveluita on käytetty hyväksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa maltillisesti. Ostopalvelun tarjoaminen on kuitenkin taiteilijoille, taideyhdistyksille ja taideinstituutioille ehkä helpoin tapa päästä sisään byrokraattiseen, hierarkkiseen ja jopa suljettuun sairaalayhteisöön. Tellan mukaan taiteilijat voisivat myös tehdä yhteistyötä työterveyspalveluja tarjoavien organisaatioiden kanssa ja tarjota niiden kautta palvelujaan paitsi muille työyhteisöille myös sosiaali- ja terveysalan työyhteisöille. Hyvätkään ideat eivät kuitenkaan saa aina vastakaikua sosiaali- ja terveyspuolelta, ja Tella summaakin myöhemmin lähettämässään sähköpostissaan syitä näin.

...pohjoiskarjalaiset terveydenhuoltoalan laitokset eivät ole kovinkaan motivoituneita yhteistyöhön taiteilijoiden (minkään alan) kanssa kun otetaan huomioon kuinka kauan tätä on tullut pyöritettyä alueellamme (ainakin vuodesta 1998 alkaen). Edistymistä on tapahtunut ja erityisesti yksittäisiä aktiivisia alueita on olemassa. Syitä voivat olla mm. erilaiset rajoittavat ohjeet ja säännökset nimenomaan sairaalamaailmaan päästettävistä "ulkopuolisista" ammatinharjoittajista, potilasturvallisuus, vaitiolovelvollisuus jne., hoitohenkilökunta ei välttämättä millään koulutusasteella pysty riittävästi hahmottamaan taiteen ja luovuuden menetelmien ja sisältöjen vaikuttavuutta ja keinoja osana potilaan hoitoa (ja yhteistyötä potilaan ja omaisten kanssa), ammatillisissa koulutuksissa (Suomessa) ei lähihoitajakoulutuksia lukuun ottamatta paljoakaan paneuduta taiteen ja luovuuden hoidollisiin mahdollisuuksiin. (sähköpostikeskustelu Tarja Tellan kanssa 26.2.2011)

Eli jos todella haluamme saada taiteen ja luovuuden ihmisen hyvinvoinnin edistäjäksi sairaaloissamme niin perus- kuin erikoissairanhoidossa on mentävä lääkärikoulutuksen sisällön täydentämiseen. Kun lääkäri hyväksyy näkemyksen voivat se helpommin hyväksyä muutkin terveydenhuoltoalan henkilöt osaksi potilaan kokonaishoitoa. Ja sille on myös helpompi tulla näkyväksi potilastyössä, kun se ei ole mitättömien asioiden listalla. Lisäksi rahoituskanavat ja budjetti voisi avautua hieman raolleen taiteen kulkea sairaalan arkeen! (sähköpostikeskustelu Tarja Tellan kanssa 26.2.2011)

Sosiaali- ja terveysalalle tarvitaan siis ajattelutavan muutos, jotta taiteen ja kulttuurin sovellukset voisivat tulla osaksi sosiaali- ja terveyspalveluita, mutta myös taiteilijan on mietittävä suhdettaan omaan taiteilijuuteen ja taiteelliseen työskentelyyn. Viime kädessä on kyse siitä, miten taiteilija suhtautuu oman taiteellisen työn sekä soveltavan taidetoiminnan väliseen suhteeseen, ja siitä, näkeekö hän sen ylitsepääsemättömänä ristiriitana vai niin kuin Tella:

Mut kyllähän itse asiassa jos ajatellaan mitä se taide sitten on näyttelyssä niin sehän on... minun mielestä se on sitä, että se kuva on väline että taiteilija ja kuvan katsoja voi jollain lailla kohdata vaikka ne ei niinku muuten kohtaiskaan et se kuva on väline joka tapauksessa kommunikoinnissa. (01.17.00)

Inspiraatio ja into taiteen tekemiseen nousevat varmasti taiteilijan vapaudesta toteuttaa omaa luovuuttaan; kokeilla sitä ja leikkiä sillä. Välillä akut pitää ladata, että niissä olisi virtaa. Taidetta ei kuitenkaan tehdä tyhjiössä. Taide on aina oman aikansa tuote, ja sellaisena sillä on aina jokin funktio. Sellaisena taide on aina välineellisessä asemassa eikä tämä vähennä sen enempää taiteen kuin taiteilijuudenkaan arvoa.

Taide- ja kulttuuri- sisältöisten hyvinvointi- palvelujen tulevaisuus Pohjois-Karjalassa

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointisovelluksista, ”sosiokulttuurisesta toiminnasta” sekä taiteen ja terveyden välisestä suhteesta on tehty paljon tutkimusta, joista muutama on toteutettu Itä-Suomessa ja jopa Pohjois-Karjalassa, kuten Hanna-Liisa Liikasen paljon siteerattu *Taide kohtaa elämän – Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa* (2003), Arja Jämsénin ja Tuula Kukkoson toimittama *Voimavirtaa arkeen – Taide ja kulttuuri sosiaalialan työssä* (2004) sekä Teija Nuutisen toimittama *Elämänilon välähdyksiä – Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia* (2007). Näissä, yleensä johonkin hankkeeseen tai verkostotoimintaan perustuvissa tutkimuksissa on muun muassa nostettu ”esille esimerkkejä siitä laajasta ja pitkäjänteisestä yhteistyöstä, jota sosiaali- ja kulttuurialalla on Pohjois-Karjalassa tehty” (Jämsén & Kukkonen 2004: 7). Reilun vuoden mittaiselle Keinun -projektille, jota Nuutinen koordinoi, oli puolestaan asetettu sellaisia tavoitteita, joiden parissa valtakunnallinen kulttuuripolitiikka on paininut jo toistakymmentä vuotta (ks. Nuutinen 2007: 14). Lähtökohdat näissä tutkimuksissa ovat siis olleet yhtä suurelliset kuin tavoitteetkin.

Näissä tutkimuksissa on myös pohdittu laajasti mahdollisuuksia toiminnan jatkumiseen ja kehittymiseen. Liikanen (2003: 154) on esimerkiksi määritellyt kuusi edellytystä, joiden avulla taide- ja kulttuuritoiminta onnistuisi ja kehittyisi osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Ensimmäisenä edellytyksenä hän mainitsee sen, että taide- ja kulttuuritoiminta tulee nähdä tärkeäksi osaksi jokaisen ihmisen tarpeita, myös sosiaali- ja terveyspalvelujen piirissä. Toiseksi taiteen ja kulttuurin sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattiryhmien asenteiden tulee muuttua toistaan kunnioittavaksi, jotta yhteistyö olisi mahdollista. Kolmanneksi Liikanen näkee joustamattomat päivärutiinit ja neljänneksi riittämättömän henkilökunnan määrän ongelmalliseksi hedelmällisen taidetoiminnan järjestämisessä. Viidenneksi Liikanen edellyttää, että kuntien kulttuuritoimet näkisivät hoitolaitoksissa olevat ihmiset tasavertaisina kulttuurintuottajina muiden kanssa ja että kulttuuria vietäisiin kulttuuritoimien puolesta myös hoitolaitoksiin. Kuudentena ja viimeisenä hän mainitsee määrärahat, jotka ovat olemattomat. (Liikanen 2003: 154–155.)

Liikasen esille nostamat asiat ovat tärkeitä. Kyselyjen ja haastattelujen perusteella voin todeta, että taide- ja kulttuurisisältöisiin hyvinvointipalveluihin suhtaudutaan pääsääntöisesti hyvin myönteisesti sekä sosiaali- ja terveysalalla että työvoiman palveluyksiköissä huolimatta siitä, että aina ei ollutkaan selvää, mitä taide- ja kulttuurisisältöisillä hyvinvoin-

tipalveluilla tässä yhteydessä tarkoitetaan. Myönteiset asenteet ja mielipiteet eivät kuitenkaan ole johtaneet taidetoiminnan lisääntymiseen, eikä se, että taide ja kulttuuri nähdään tärkeinä asioina ihmisen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kannalta maksa vielä taiteilijoille heidän palkkaansa. Se ei myöskään tuo ammattiryhmien välistä kunnioitusta eikä joustavia päivärutiineja, joissa luovuudellakin olisi jokin tila ja paikka. Taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen tuottaminen nähdään kyselyjen vastauksissa selkeämmin kolmannen sektorin toimialana kuin minkään muun tahon, kun taas esimerkiksi luovan alan yritykset harvemmin nähdään vastuun ottajina tällä alueella. Tämä kertoo mielestäni siitä, että taiteesta ja kulttuurista ei olla valmiita maksamaan sen täyttä hintaa, ja tätä tukee myös useiden taiteilijoiden kommentit kyselyn avoimissa vastauksissa. Näin ollen lähdän itse etsimään taiteen ja terveyden käytännön kohtaamisen edellytyksiä jostakin muualta.

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointisovelluksia on tarkasteltu rajapinnoilla olemisena (Brandenburg 2008: 11) tai kohtaamisena (Nuutinen 2007 ja Liikanen 2003: 153). Näissä tutkimuksissa ei ole kuitenkaan huomioitu sitä, kuinka kykeneväisiä tai halukkaita toimijat ovat tulemaan rajapinnoille tai kohtaamaan toinen toisensa. Keskustelin selvitystä tehdessä 32 eri alan ihmisen kanssa, tutkin 127 sähköiseen kyselyyn vastanneen ihmisen vastauksia erikseen ja yhdessä, pyrin löytämään niistä jonkin logiikan, ja tulin siihen tulokseen, että monet eri toimijat rakentavat tahtomattaankin itselleen argumentatiivisesti sellaisia asemia, joista ei ole mahdollista tulla tälle rajapinnalle. Metaforisesti toimijat ovat kaivautuneet poteroihinsa, joissa he ovat puolustusasemissa. He puolustavat kukin omaksi katsomaansa tehtävää tai työtään sellaisena kuin he ovat tottuneet sitä tähän saakka tekemään.

Useissa selvitystä varten käymissäni keskusteluissa puhuttiin resursseista, sillä se oli yksi asioista, joita selvityksellä haluttiin kartoittaa. Minkälaisia resursseja erilaisilla toimijoilla on olla osa yhteistyötä? Resurssit merkitsivät toimijoille kuitenkin hyvin usein rahaa ja sen puutetta, mikä on sinänsä todellinen ongelma, mutta resursseja ja niiden puutetta on myös muunlaisia kuin taloudellisia, kuten henkilökunnan osaaminen, persoonallisuus, maailmankatsomustapa ja motivaatio. Kun esimerkiksi kysyin sähköpostitse erään kirjaston resursseista järjestää taide- ja kulttuurisältöistä toimintaa, sain vastaukseksi listan niistä (todella vähäisistä) apurahoista ja hankerahoituksista, joita kirjastolle on täksi vuodeksi saatu. Tämä on ongelmallista, sillä kun resursseina nähdään vain raha, ohitetaan paljon sellaisia voimavaroja, joita toimijoilla on ja joita voisi käyttää enemmänkin hyödyksi.

Se, että resurssit nähtiin vain taloudellisesta näkökulmasta, on eräänlainen opittu argumentatiivinen strategia, joka on helppo liittää etenkin kuntatasolla uusliberalistisiin tehokkuusvaatimuksiin. Se saa myös miettimään, kuinka paljon tätä opittua argumentatiivista strategiaa käytetään poteroihin kaivautumiseksi ja siellä pysymiseksi. Siltala (2007: 424–435) on kirjoittanut siitä, kuinka pitkälle nykypäivän työelämässä työntekijät ovat valmiita menemään työpaikan rutiinien ja harmonian ylläpitämiseksi. Tämä on Siltalan (2007: 333–338) mukaan seurausta 1990-luvun alun lamasta, jolloin työnsä säilyttäneitä työntekijöitä painoi nöyräksi paitsi syyllisyys työnsä säilyttämisestä myös pelko sen menettämisestä: ”nykyään töissä ollaan elinikäisellä koeajalla” (338). Tällaisessa ilmapiirissä tietynlaisista argumenteista tulee helposti opittu mantra, jota työntekijät kuuliaisesti toistavat, kun jokin uhkaa sitä, mihin on totuttu ja mihin koko työpaikan olemassaolon on kerrottu perustuvan. Tämä näyttää koskevan erityisesti kunnallisia taide- ja kulttuuri-instituutioita, mutta paikka paikoin myös hoiva-alaa.

Sosiaali- ja terveystieteiden sekä erityisesti nykypäivän suomalainen hyvinvointipolitiikka on saanut kansalaisilta 2000-luvun aikana ankaraa kritiikkiä osakseen esimerkiksi vanhusten hoidon laadusta. Liikasen (2003: 99) mukaan hoitolaitosten arkea rytmittävät ruokailu- ja hoitotoimenpiteet ja toistuvat rutiininomaiset raportoinnit työvuorojen välillä. Tuleekin mielestäni aiheelliseksi kysyä, missä on esimerkiksi vanhuksen paikka hoitolaitoksissa ja kuka tai mikä on hoivatyön kohde. Siltalan (2007: 455) mukaan kunnallisissa palveluissa työn toteuttaminen ja organisointi siirrettiin 1990-luvun alussa mahdollisimman alas, jotta se voitaisiin paremmin sopeuttaa asiakkaan tarpeisiin. Byrokraattinen kontrolli vaihdettiin tulosohjaukseen sekä erilaisiin projekteihin ja hankkeisiin. Työn oli tarkoitus ohjata ja kehittää itse itseään. (Siltala 2007: 456.) Kävi kuitenkin niin, että byrokraatiasta tuli itsetarkoituksellista toimintaa, jonka jalkoihin jää tänäkin päivänä potilas, asiakas, ihminen. Byrokraatiasta pyritetään, jotta voidaan tehdä töitä eli pyörittää byrokraatiasta. Tällaisessa hoivatyössä asiakas on täysin passiivinen hoitotoimenpiteiden kohde eikä aktiivinen oman vointinsa asiantuntija ja tulkkki. Itse asiassa passiivinen potilas ei ole edes hoitotoimenpiteiden kohde vaan hoitotoimenpiteiden ikävä sivutuote hoitotoimenpiteiden ruokkiessa itse itseään eli sitä systeemiä, joka pitää näitä hoitotoimenpiteitä yllä ja mahdollistaa ne. Työ on siis irtaantunut kohteestaan.

Tähän pyörytykseen on totuttu, ja tähän työpaikan olemassaolon ajatellaan perustuvan, ja tietyllä tavalla sen olemassaolo perustuu siihen. Kaikki, joka uhkaa tätä byrokraattista sirkusta, torjutaan, koska vaikka pelko työpaikan olemassaolon lakkaamisesta ei enää hoiva-alalla olisikaan todellinen, vakiintuneista tavoista toimia on hyvin vaikea irrottautua yhden tai useammankaan innostuneen hoitohenkilökunnan jäsenen toimesta. Nuutinen (2007: 17) on kirjoittanut siitä, kuinka taidetoiminta eri vanhusten palvelukodeissa nähtiin joidenkin työntekijöiden toimesta joutilaana istuskeluna oikeaan hoitotyöhön verrattuna ja kuinka hoitajat eivät yleensä tästä syystä tulleet mukaan taidetoimintaan tai jos tulivat, niin omalla ajallaan. Jotkin hoitajat kokivat taidetoiminnan tarpeettomana ja häiritsevänä rutiinien keskeyttämisenä ja ylimääräisenä rasitteena. Tähän liittyen taiteilija, joka oli Keinu -projektin kautta vanhusten palvelutalossa toteuttamassa yhteisöllistä taidetoimintaa, kuvaili Nuutiselle palvelutaloa ympäristönä näin:

Työnjaosta tuli sellainen olo, että kaikki (hoitohenkilökuntaan kuuluvat) keskittyivät vain siihen omaan tehtäväänsä. Tehtävät olivat kaikkea muuta kuin ne vanhukset, ja jokin työ oli heillä aina kesken. Vanhuksiin otettiin ruokailussa se kontakti, kun heidät piti viedä syömään ynnä muuta... se kiire, mikä siellä leijaili koko ajan, tuntui itseisarvoolta, että täytyy olla kiire. Silloin näyttää ja tuntuu siltä, että tekee sitä oikeaa työtä..." (Nuutinen 2007: 15)

Myös kiireeseen viittaaminen on puheen tasolla argumentatiivinen strategia, jolla pidetään yllä työn olemassaoloa ja omaa asemaa työssä. Se, että käytännössä ollaan kiireisiä, näytetään kiireisiltä tai toisinaan luodaan kiire, ovat puolestaan osoitus siitä, että puheen tasolla olevat asiat eivät koskaan jää vain sinne vaan ne ovat myös osa tapaa toimia ja työskennellä. Kun on kiire tai ainakin näyttää siltä, ei voi olla tarpeeton työssään eikä voi tehdä tarpeetonta työtä. Joutilaisuus, kaikenlainen istuskelu ja nauraminen, nauttiminen ja vapautuminen, jota taidetoiminta on parhaimmillaan, näyttäytyy tällöin uhkana omalle työlle: sen tarpeellisuudelle ja sen merkitykselle. On siis kyse myös siitä, kuinka minkä tahansa alan työntekijä voi nykypäivänä löytää omasta työstään mielekkyyttä. Edellä sa-

nomassani en vähättele sitä hoiva-alan valtavaa työn määrää, josta kertoo omaa karua tarinaansa sähköiseen kyselyyn vastanneiden hoiva-alan työntekijöiden selkeästi esiin tuoma riittämättömyyden tunne, mutta väitän, että kiire, siitä puhuminen ja siltä näyttäminen, on yhteydessä työn tärkeyden ja mielekkyyden kokemiseen. Työn byrokraattisuus, joka on lisääntynyt osittain ammattimaistumisen, erikoistumisen ja tiedon jatkuvan lisääntymisen sekä osittain taloudellisuuteen tähtäävän tehostamisen ja järkeistämisen vuoksi, on hämärtänyt työn todellisen kohteen ja asettanut myös työn kokonaismielekkyyden koetukselle.

Työn irtaantuminen kohteestaan koskee mielestäni kaikenlaista työtä suomalaisessa yhteiskunnassa – myös taiteellista työtä. Taiteellisen työn kohdalla irtaantuminen työn kohteesta on kuitenkin mielestäni tapahtunut eräänlaisena vastareaktiona talousliberalismin toisin kuin esimerkiksi hoivatyön kohdalla, joka nykyisellään on tehokkuusajattelun ja byrokratian läpäisemä. Toisin kuin hoivatyö, taide oli suomalaisessa yhteiskunnassa siinä asemassa, että se kykeni pitämään asemansa markkinoistumista vastaan ja vastareaktiona tälle se käpertyi itse itseensä. Tämä itseensä käpertyminen on tietynlainen puolustusmekanismi, ja se on edelleen toiminnassa, mikä selittää myös mielestäni sen, miksi taiteesta ei olla halukkaita maksamaan. Taiteen itse itseensä käpertyminen saa ruumiillisen muotonsa taiteellisen työn, taiteilijuuden ja taiteen määritelmässä. Kuvataiteilija Tarja Tella kertoi olevansa ikään kuin välitilassa työskennellessään mielenterveyspotilaiden kuvataideryhmän ohjaajana. Hän ei ollut sairaanhoitaja eikä taiteilija. Tellan puhuessa taiteen soveltavasta käytöstä haastattelussa tuli esiin erilaisia taiteellisen työn määritelmiä ja erilaisia taiteilijaidentiteettejä:

Mut et kyllähän se sit välillä tulee sellanen olo.. muutaman kerran oon huomannut itelläkin sellasta ärtymystä siinä et jos se tulee ylhäältä päin, sanotaan jos liikaa alkaa vaikka ministriöt ohjeistaa että taiteilijoiden pitää jotenkin alkaa työllistään itseään vaikka tälläiseen sovelta-vaan taiteen käyttöön niin sillon musta mennään väärälle linjalle et sen pitää olla taiteilijalähtöistä ja mulla on sellanen mielikuva että taiteilijoissa aina on ollu ja on ja tulee aina olemaan sellasia tyyppejä, jotka haluaa soveltaa sitä ei siksi että pitää saada rahaa vaan siksi että se on ihan niinku kivaaki ja sitten niinku tietää mitä tässä maailmassa muutaki tapahtuu ku eikä vaan siellä omassa ateljeessa. Musta se on taiteilijassa yleensä sisäänrakentunut se tarve olla tietoinen, hyvinkin tietoinen mitä ympäristössä, yhteiskunnassa ja maailmassa tapahtuu mut se että yleensä sitä katotaan vähän sivusta tai kuulostellen mut että osa haluaa mennä suoraan sinne keskiöön ja siellä operoida ja taas tulla sinne omaan boksiin yksinään tekemään sitä hommaansa (01:20:28)

Et siin on tää... sit tulaan taas tähän niinku luovuuden tarpeeseen - - ja siihen että sen pitää - - luovuus loppuu jos vapautta ei oo että sitten siihen tulee niinku tää et jos liikaa ruvetaan ohjeistamaan ja velvottamaan ja painostamaan ja syyllistämään niin sillon ei tuu varmasti yhtää mitään... tulee vastustus (01:22:18)

Aikaisemmin haastattelussa kävi selväksi, että taiteen soveltavaa käyttöä ei aina taiteilijoiden näkökulmasta nähdä taiteellisena työskentelynä, vaan ne erotellaan toisiinsa nähdessä hyvin vastakkaisiksi toiminnaksi. Myös sähköisen kyselyn vastauksissa tämä ero tehtiin selväksi niin avoimissa vastauksissa kuin siinä, että kaikki taiteilijat eivät yksinkertaisesti olleet kiinnostuneita tuottamaan taidetta soveltavia hoivapalveluja. Taidetta sovelletaan, jotta saadaan rahaa tehdä taidetta. Tällöin määritellään sitä, mitä taiteilijuus, taiteellinen

työ ja taide on, ja suojellaan argumentatiivisin keinoin sitä, mihin on totuttu. Tällöin taiteen soveltaminen ei voi olla taiteellista työtä sen todellisessa merkityksessä. Argumentatiivisena strategiana käytetään taiteilijan luovuuden tarvetta ja taiteilijan positiointia keskiön ulkopuolella olevaksi. Taiteilijan luovuus on riippuvainen vapaudesta toteuttaa itseään, mutta taiteen soveltaminen ei voi ilmeisestikään tarjota tällaista vapauttavaa itsensä toteuttamista. Miksi? Miksi soveltava taide ei voi olla itsessään taideteos? Miksi soveltavaa taidetta ei voi tehdä niin, että se täyttäisi myös taiteilijan luovuuden tarpeen ja ilon? Kyse on siitä, miten taide, taiteilijuus, luovuus ja taiteellinen työ määritellään.

Itseensä käpertyvä käsitys taiteesta ja taiteilijuudesta on edelleen olemassa ja saattaa ilmetä paikka paikoin voimakkaanakin. Tällöin taidetta tehdään taiteen vuoksi, mikä tarkoittaa sitä, että taiteellisen työn kohteena ja tuloksena nähdään taide, ja ajatellaan, että se riittää. Kaikki muu tulee taiteilijan arvojärjestyksessä toisena, ja tätä perustellaan taiteilijan sisäisellä tarpeella luoda. Taiteilija on eristyksissä, josta hän tarkkailee sivusta ja kuulos-telee sitä, mitä maailmassa tapahtuu. Tuolta ateljeesta hän voi välillä halutessaan tulla tapahtumien keskiöön, ja palata taas takaisin. Taiteellinen työ on kuitenkin irtaantunut työn kohteestaan samalla tavalla kuin hoivatyö. Myös taide, jota tehdään vain taiteen vuoksi, kohtelee katsojaa, kokijaa, näkijää, kuulijaa ja lukijaa passiivisena taiteen sivutuotteena, ja tällöin taide taiteellisen toiminnan kohteena, ei itse asiassa tee mitään muuta kuin ruoki omaa illuusiotaan. Se on samanlainen itse itseään ruokkiva systeemi kuin hoivatyön byrokraattinen sirkus. Yhteisötaide sekä siitä ammentavat, hoivatyössäkin hyväksi käytetyt menetelmät sekä yleensä soveltava taide kuitenkin kyseenalaistavat tämän systeemin.

Eräänlainen argumentatiivinen strategia on myös nähdä erityisryhmien kurssien järjestämisen olevan ristiriidassa kansalaisopistojen tehtävän, eli tarjota kaikille avoimia, aatteellisesti ja poliittisesti vapaita sivistäviä kursseja, kanssa. Kuten eräs haastateltavani toi esille, esimerkiksi mielenterveyskuntoutuja ei ole valinnut ongelmiaan eikä pyytänyt niitä, ja kuitenkin ne saattavat olla niin suuria, että kynnys kansalaisopiston yleiselle kurssille hakeutumiseen on yksinkertaisesti liian suuri. Eikö kansalaisopistojen tule tällöin huolehtia siitä, että heidän kurssinsa ovat saavutettavissa myös heille? Kaikille avoimien kurssien idea ei ole millään tavalla ristiriidassa erityisryhmien kurssien järjestämisen kanssa, vaan niiden päinvastoin voidaan nähdä olevan tavoitteiltaan samat. Kyse on näkökulmasta, ja siitä, käytetäänkö erilaisia argumentatiivisia strategioita poteroihin kaivautumiseen ja siellä pysymiseen vai rajapinnalle menemiseen, jolloin taide- ja kulttuurisisältöisillä hyvinvointipalveluillakin voisi olla jokin tulevaisuus Pohjois-Karjalassa.

Taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut uhkaavat työtä sellaisena kuin olemme sen tottuneet näkemään. Se uhkaa asemaamme työssä ja se uhkaa koko työn olemassaoloa. Taide tai taiteilijuus ei kuitenkaan lakkaa olemasta, vaikka taidetta ei tehtäisikään taiteen vuoksi. Hoivatyö ei lopu, vaikka byrokraattinen sirkus pysäytettäisiinkin. Liikainen (2003: 154) pohtii, ”miten hoitolaitosten jäykkä päiväjärjestys joustaisi ja antaisi myötä luovuudelle ja kokeilulle?” Haluaisin ulottaa tuon edelleen relevantin kysymyksen myös taiteilijoihin ja kaikkiin kulttuurin tuottajiin. Miten itseensä käpertyvä käsitys taiteellisesta työstä, taiteesta ja taiteilijuudesta sekä taide- ja kulttuurilaitoksen jäykkä käsitys omasta tehtävästään ja tarkoituksestaan joustaisi ja antaisi myötä luovuudelle ja kokeilulle? Taide ei tule koskaan olemaan vain soveltavaa luonteeltaan, mutta taiteen, taiteilijuuden ja taiteellisen työn määritelmien tulisi antaa tilaa myös taiteen soveltavalle käytölle. Kaikkien taiteilijoiden ei tarvitse olla ”sairaalapastoreita”, mutta myös tällainen työ tulisi sisällyttää

taiteellisen työn ja taiteilijuuden piiriin. Vastaavasti taide- ja kulttuurilaitosten tehtävien ei tule keskittyä yksinomaan taiteen soveltamisen ympärille, mutta soveltamisen tulisi mahtua myös niiden toimintakentän sisälle. Nämä asiat eivät ole riippuvaisia yksin hoitohenkilökunnasta, taiteilijoista sekä taide- ja kulttuuritoimijoista, vaan edellyttävät toimenpiteitä myös poliitikoilta ja muilta päättäjiltä.

Lopuksi

Se, miten määrittelemme itsemme ja oman olemassaolomme määrittää sitä, mitä voimme ja emme voi tehdä. Siksi erilaisten taiteen ja kulttuurin hyvinvointisovellusten lisääntymisen esteenä on se, miten eri toimijat määrittelevät itsensä ja edelleen omat toimintansa mahdollisuudet. Selvitystä tehdessäni esiin nousi kuitenkin kaksi muutakin asiaa, jotka eivät ehkä tärkeydellään yllä hoivatyön ja taiteellisen työn uudelleen määrittelyn vertaiseksi eivätkä ilman työn uudelleen määrittelyä pysty muuttamaan tilannetta mihinkään, mutta jotka kuitenkin haluan nostaa esiin. Jotta taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut voisivat olla osa sosiaali- ja terveystalv palveluja tulevaisuudessa Pohjois-Karjalassa, pitää siis kaksi keskeistä haastetta ratkaista. Ensinnäkin taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen tuottamiseksi tulee luoda kestävä rahoituspohja ja toiseksi rakentaa toimiva taide- ja kulttuurialan toimijoiden, sosiaali- ja terveysalan toimijoiden sekä työvoimapaalvelujen toimijoiden yhteistyöverkosto. Nämä haasteet limittyvät kuitenkin toisiinsa, ja ne tuleekin ratkaista suhteessa toinen toisiinsa niin, että kestävä rahoituspohja on aktiivisen toimijaverkoston yhteistyön tulos.

On ensiarvoisen tärkeää luoda kestävä rahoituspohja, sillä erilaiset hankkeet ja lyhytkestoiset projektit eivät luo kestäviä toimijaverkostoja, toimintatapoja eikä kestäviä työsuhteita. Taiteilijakyselyn avoimissa vastauksissa nousi esiin turhautuminen erilaisiin lyhytkestoisiin hankkeisiin, jotka eivät tuota mitään jatkoa. Kuvataiteilija Tarja Tella muistutti haastattelussaan, että erilaisia hankkeita taiteen ja kulttuurin soveltamiseksi hyvinvointityöhön on ollut Pohjois-Karjalassa ainakin vuodesta 1998, jolloin hän itse toteutti ensimmäiset taidetta soveltavat kuvataideryhmät, eivätkä nämä projektit ole edelleenkään tuottaneet minkäänlaista kestävää taidetoimintaa hoitolaitoksiin. Myöskään asiakkaiden kannalta myönteiset tulokset hyvinvointiin ja terveyteen eivät ole kestäviä, ja ne on jopa kokonaan kyseenalaistettu. Nuutinen (2007: 19) esimerkiksi kirjoittaa, että olisi tärkeää pohtia lyhytaikaisten projektien eettistä vastuuta ja jatkuvuutta, sillä projektien taidetoiminnassa liikkeelle lähetetyillä tunneprosesseilla ei ole mitään tapaa purkautua projektin päätyttyä eikä projektissa aina osata ottaa tällaista edes huomioon.

Käytännössä kestävä rahoituspohja voidaan rakentaa monilla tavoilla, joista tulisi keskustella laajasti eri toimijoiden kanssa. Kestävän rahoituspohjan luomisen edellytyksenä onkin hedelmällinen toimijaverkosto, joka on toinen keskeisistä haasteista. Jotta kauniit puheet saataisiin osaksi käytäntöä, verkostoitumisen tulee koskea nimenomaan niitä ihmisiä, jotka käytännössä tekevät työtä taiteen ja kulttuurin sekä hyvinvoinnin ja terveyden alueilla. Toimijaverkoston rakentamisen yhtenä tavoitteena on nimittäin kommunikatioyhteyksien avaaminen taiteilijoiden, kulttuuritoimijoiden sekä sosiaali- ja terveysalan toimijoiden välille sekä taideinstituutioiden ja hoito- ja hoivainstituutioiden keskinäinen kynnyksien madaltaminen niin, että jo olemassa oleva kysyntä ja tarjonta voisivat kohdata.

Myös toimijoiden välinen ns. hiljainen tieto tulee ”virallistaa”, jotta toimijoiden vaihtuessa koko taidetoiminta ei lakkaisi ja jotta jo olemassa oleva, enemmän tai vähemmän vakiintunut taidetoiminta hoitolaitoksissa, palvelukodeissa ja päiväkeskuksissa tulisi näkyväksi. Aikaisemmin toteutettu, toimivaksi todettu taidetoiminta tulisi näin vakiinnuttaa, sillä kun yhteinen toiminnan muoto on ensin luotu, sitä on sen jälkeen helppo ylläpitää.

Toisaalta rahoitus pohjaa suunniteltaessa on välttämätöntä saada eri alojen virkamiehiä sekä päättäviä tahoja mukaan suunnitelmiin. Ideaalitapauksessa rahoitus muodostettaisiin tavalla, joka sitouttaisi niin taide- ja kulttuurialan kuin sosiaali- ja terveysalan sekä työvoimahallinnon toimijat mukaan toimintaan. Näin kunkin toimijan odotukset kohtaisivat paremmin ja tarjontaa voitaisiin helpommin suhteuttaa kysyntään. Erityisesti toiminnan alkuvaiheessa näen tarpeelliseksi, että joku taho ottaisi selkeästi vastuun prosessin etene- misestä, avaintoimijoiden kokoamisesta, yhteistyöverkoston luomisesta ja lopulta kestä- vän rahoitus pohjan rakentamisesta. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämi- nen tulee tässä vaiheessa antaa jonkin jo olemassa olevan organisaation vastuulle tai luoda sellainen organisaatio, jonka huomassa toimintaa voidaan toteuttaa yhteistyössä taide- ja kulttuurialan, sosiaali- ja terveysalan sekä työvoimapalvelujen toimijoiden kanssa.

Alueellisen toimijaverkoston luominen on siis kaiken taiteen ja kulttuurin hyvinvoin- tivaikutuksia edistävän toiminnan edellytys. Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksia edistävä toiminta alkaa sillä ja jatkossa perustuu sille. Kestävän rahoitus pohjan sekä hedel- mällisen toimijaverkoston esteenä on Pohjois-Karjalassa kuitenkin eri toimijoiden jousta- maton tapa nähdä oma työnsä ja tehtävänsä. Taiteen ja terveyden rajapinnalle tuleminen ja siellä aidosti kohtaaminen on mahdotonta, jos toimijat erilaisin argumentatiivisen strate- gion puolustavat omaa totuttua toiminnan alaa ja totuttua tapaa tehdä työtään.

Lähteet

- von Brandenburg, Cecilia 2008. Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetusministeriön julkaisuja 2008: 12.
- Hohenthal-Antin, Leonie 2009. Muistot näkyviksi. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyyryläinen, Esa 2002. Palvelut, johtaminen ja kehittäminen kunnallisessa vapaa-aikatoimessa. KuntaSuomi -tutkimuksia nro 35. Helsinki: Suomen kuntaliitto
- Jyrkämä, Jyrki 2003. Ikääntyvä yhteiskunta ja vanhusten elinolot. Teoksessa Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Toim. Marjatta Marin & Sinikka Hankonen. Jyväskylä: PS-kustannus. s. 13-21.
- Jämsén, Arja & Kukkonen, Tuula 2004. Esipuhe. Teoksessa Voimavirtaa arkeen. Taide ja kulttuuri sosiaalialan työssä. Toim. Arja Jämsén ja Tuula Kukkonen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja C: Tiedotteita, 19. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Kelo, Leea & Takamaa, Mari 2008. Kansalaisopiston aika, paikka ja merkitys yhteiskunnassa Selvitys kansalaisopistoista alueensa kulttuuritoiminnan kehittäjinä. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 1 / 2008. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Kettunen, Reetta; Kähäri-Wiik, Kaija; Vuori-Kemilä, Anne & Ihalainen, Jarmo 2002. Kuntoutumisen mahdollisuudet. Helsinki: WSOY
- Kortelainen, Anna 2007. Amor Omnia Vincit? Per Olov Enquistin hysteerikot. Teoksessa Taide ja taudit. Tutkimusretkiä sairauden ja kulttuurin kosketuspinnolla. Toim. Laura Karttunen, Juhani Niemi & Amos Pasternack. Tampere: Tampereen yliopistopaino. s. 16-37.
- Kurvinen, Arja & Sihvonen, Timo 2007. Pohjois-Karjalan Työpooli-projektin loppuraportti. <http://www.pkky.fi/dman/Document.phx/pkky.fi/Projektit/Tyopooli/Loppuraportti-011007?folderId=pkky.fi%2FProjektit%2FTyopooli&cmd=download> 19.2.2011.
- Liikanen, Hanna-Liisa 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010: 1.
- Liikanen, Hanna-Liisa 2003. Taide kohtaa elämän. Arts in Hospital -hanke ja kulttuuritoiminta itäsuomalaisten hoitoyksiköiden arjessa ja juhlassa. Keuruu: Otava
- Liiri, Henna, Hattunen, Niina & Kahreman, Maria (toim.) 2011: Luovat alat Pohjois-Karjalassa. Pohjois-Karjalan Ammattikorkeakoulu C:48.Joensuu. http://cm.pkamk.fi/component/docman/doc_download/48-luovat-alat-pohjois-karjalassa-pdf
- Martsola, Marke-Riitta 2004: Työtä päin – luovat menetelmät työllistymisen tukena. Teoksessa Voimavirtaa arkeen. Taide ja kulttuuri sosiaalialan työssä. Toim. Arja Jämsén & Tuula Kukkonen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja C: Tiedotteita, 19. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Mäki, Outi 1998. Muistelu – kuntouttavaa hoitotyötä parhaimmillaan. Teoksessa Kuntouttava työote dementoituvien hoitotyössä. Toim. Sirkkaliisa Heimonen & Päivi Voutilainen. Helsinki: Kirjayhtymä Oy. s. 103-122.
- Nuutinen, Teija 2007. Keinu – Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia. Teoksessa Elämänilon välähdyksiä. Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia. Toim. Teija Nuutinen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja C: Tiedotteita, 24. Jyväskylä: Kopijyvä Oy. s. 12-23.
- Pohjola, Anneli 2001. Nuorten myyttinen ongelmallisuus. Teoksessa Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla. Toim. Minna Suutari. Nuorisotutkimusverkosto / Nuorisotutkimusseura, Julkaisuja 20. Yliopistopaino: Helsinki. s. 287-204.

- Rhodes, Colin 2004. Toinen taide – luovat erot. Suom. Tomi Snellman. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Sosiaali- ja terveysministeriön kuntatiedote 22.3.2001. <http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/kuntatiedote/tiedote.htm>, 4.2.2011.
- Siltala, Juha 2007. Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Muutokset hyvinvointivaltioiden ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Uudistettu laitos. Teos ilmestyi ensimmäisen kerran 2004. Helsinki: Otava.
- Saarelainen, Jaana 2009. Kotipalveluselvitys. Raportti Joensuun seutukirjaston ja Juuan kunnankirjaston yhteisen kirjaston kotipalvelumallin kehittämisestä ja toteuttamisesta 21.8.2008–30.4.2009 <http://www.jns.fi/dman/Document.phx?documentId=ac19009085131734&cmd=download>, 8.2.2011.

Selvitystä tehtäessä on oltu yhteydessä seuraaviin henkilöihin:

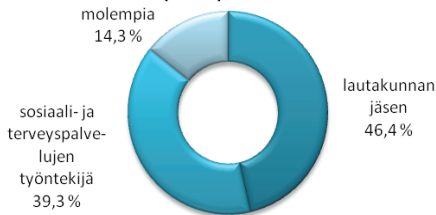
- Ulla Pennanen, Joensuun taidemuseo
- Iris Hieno, Pohjois-Karjalan museo
- Merja Marin, Outokummun kaivosmuseo
- Marjatta Heikkilä, Kotikartanoyhdistys ry
- Mika Nousiainen, Möhkön ruukki, Ilomantsin museosäätiö
- Meri Rossander, Nurmeksien kaupunginmuseo
- Tarja Tella, kuvataiteilija
- Jaana Valkila, Joensuun kaupunginteatteri
- Pirre Raijas, Joensuun kaupunginorkesteri
- Tuula Parviainen, Kesälahden kirjasto
- Arja Pesonen, Valtimon kirjasto
- Rebekka Pilppula, Joensuun seutukirjasto
- Eeva Miettinen, Outokummun kirjasto
- Riitta Kurvinen, Tohmajärven kirjasto
- Lea Tserni-Puittinen, Lieksan kirjasto
- Tuulikki Riikonen, Rääkkylän kirjasto
- Sinikka Panttila, Kiteen kirjasto
- Sinikka Väyrynen, Juuan kirjasto
- Paula Ruokonen, Honkalampisäätiö KASKI Työvalmennus Nurmes
- Timo Kovanen, Nurmeksien kirjasto
- Asko Saarelainen, Lieksan kansalaisopisto
- Sirkka-Liisa Röppänen, Keski-Karjalan musiikkiopisto
- Minna Kajander, Pielisen Karjalan musiikkiopisto
- Saara Immonen, Ilomantsin kansalaisopisto
- Ulla Huhtilainen, Keski-Karjalan kansalaisopisto
- Tero Väänänen, Joensuun seudun kansalaisopisto
- Juha Pasanen, Joensuun seudun kansalaisopisto
- Eero Korhonen, Puruvesiopisto
- Arto Sihvonen, Ylä-Karjalan kansalaisopisto
- Marja Kononen, Juuan kansalaisopisto
- Liisa Mäenpää, Tohmajärven kirjasto ja Tohmajärven kansalaisopisto
- Pasi Hirvonen, Joensuun konservatorio

Liitteet

LIITE 1

Kyselyjen tulokset: kuntien sosiaali- ja terveyslautakuntien, sosiaalilautakuntien ja perusturvalautakuntien jäsenet sekä kunnan sosiaali- ja terveystoimen työntekijät

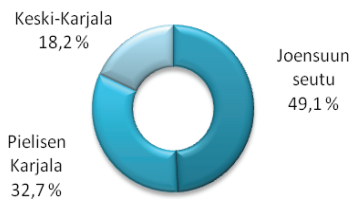
Oletteko lautakunnan jäsen, sosiaali- ja terveyspalvelujen työntekijä vai molempia?
(N=56)

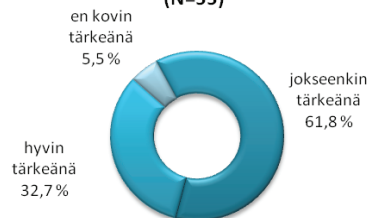
Jos olette sosiaali- ja terveystoimen työntekijä, kuulutteko työtä johtavaan vai työtä toteuttavaan tasoon? (N=31)

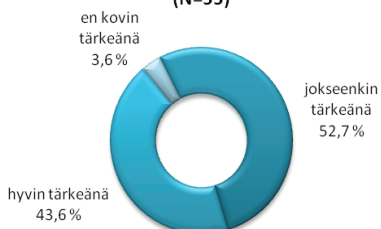
Minkä seutukunnan alueella olette sosiaali- ja terveyspalveluiden työntekijänä tai lautakunnan jäsenenä? (N=55)

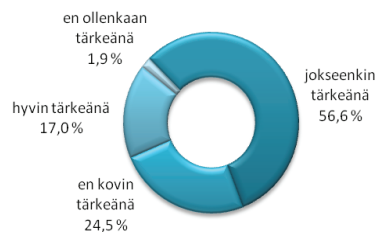
Kuinka tärkeänä näitte taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen osana erilaisten sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien hoitoa tulevaisuudessa?
(N=55)

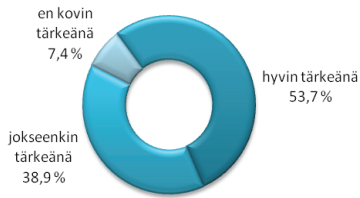
Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen osana sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaiden omaehtoista toimintaa?
(N=55)

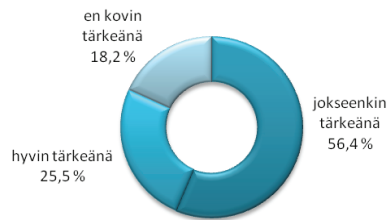
Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen osana kuntien tarjoamaa sosiaali- ja terveyspalvelujen palvelukokonaisuutta?
(N=53)

Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen osana kolmannen sektorin tarjoamaa sosiaali- ja terveystalvvelujen palvelukokonaisuutta? (N=54)

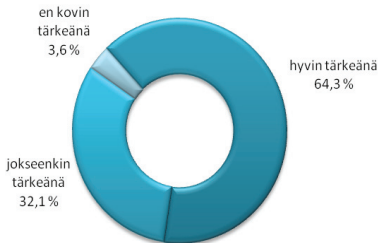

Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen osana yksityisten palveluntuottajien tarjoamaa palvelukokonaisuutta? (N=55)

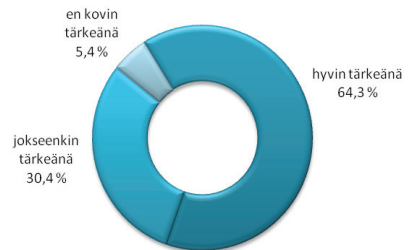

Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalvelujen merkityksen esimerkiksi seuraavilla sosiaali- ja terveystalvvelujen osa-alueilla?

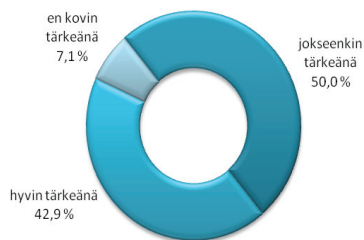
Mielenterveys (N=56)

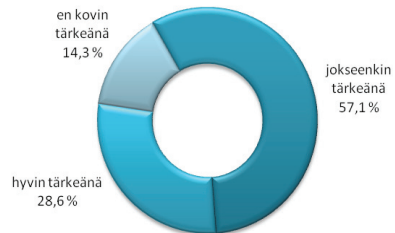
Syrjäytyminen ja yksinäisyys (N=56)

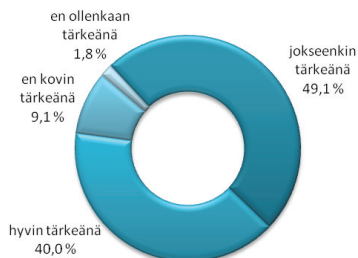
Muistisairaudet (N=56)

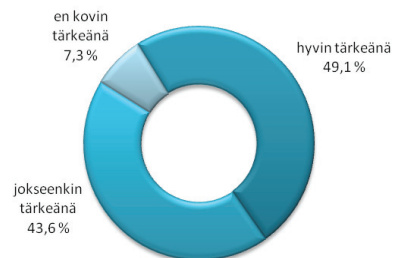
Työttömyys (N=56)

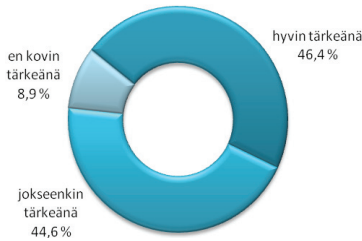
Kotouttaminen (N=55)

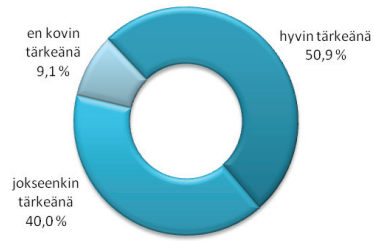
Nuorisotyö (N=55)

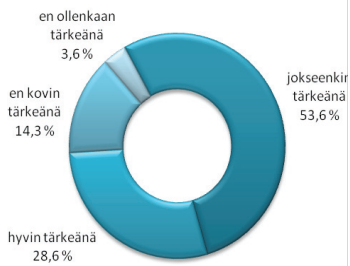
Lapset ja perheet (N=56)

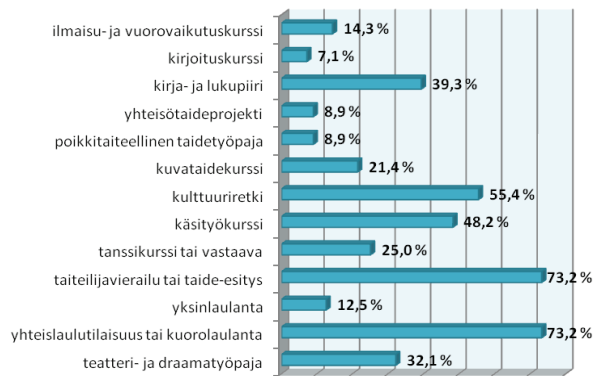
Vammaistyö (N=55)

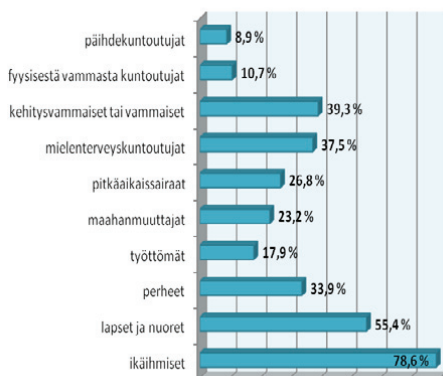
Päihderiippuvuus (N=56)

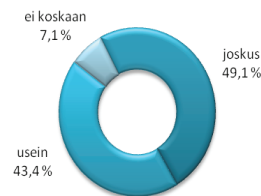
Minkälaisia taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointipalveluja kunta on tarjonnut sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaille 2000-luvun aikana? (N=56)

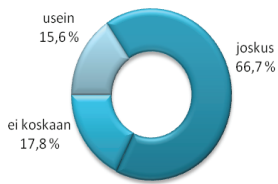
Ketkä olivat näiden hyvinvointipalvelujen kohderyhmä? (N=56)

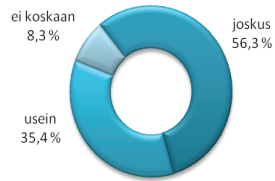
Järjestäessänne taide- ja kulttuurisältöisiä palveluja sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkailleen, kuinka usein olette tehneet yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa? (N=53)

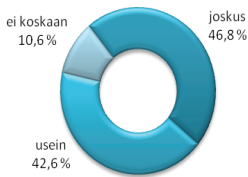
Järjestäessänne taide- ja kulttuurisältöisiä palveluja sosiaali- ja terveystalvelujen asiakkailenne, kuinka usein olette tehneet yhteistyötä yksittäisten toimijoiden kanssa? (N=45)

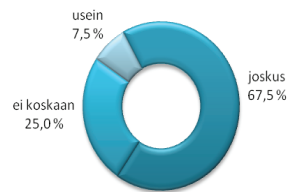
Järjestäessänne taide- ja kulttuurisältöisiä palveluja sosiaali- ja terveystalvelun asiakkailenne, kuinka usein olette tehneet yhteistyötä muun julkisen sektorin kanssa? (N=48)

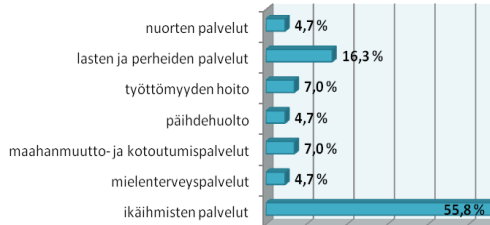
Järjestäessänne taide- ja kulttuurisältöisiä palveluja sosiaali- ja terveystalvelujen asiakkaille, kuinka usein olette tehneet yhteistyötä kunnan muiden tahojen kanssa? (N=47)

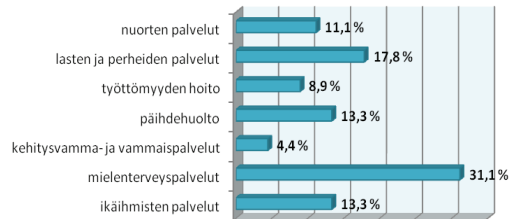
Järjestäessänne taide- ja kulttuurisältöisiä palveluita sosiaali- ja terveystalvelujen asiakkailenne, kuinka usein olette tehneet yhteistyötä yrityssektorin kanssa? (N=40)

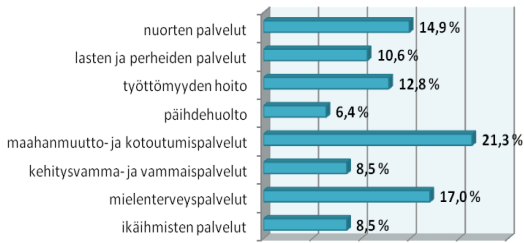
Minkäläisten sosiaali- ja terveystalvelujen tuottamiseen kunta tarvitsee mielestänne eniten lisäresursseja? (N=43)

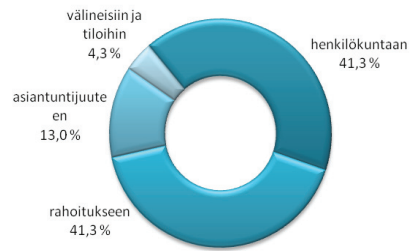
Minkäläisten sosiaali- ja terveystalvelujen tuottamiseen kunta tarvitsee mielestänne toiseksi eniten resursseja? (N=45)

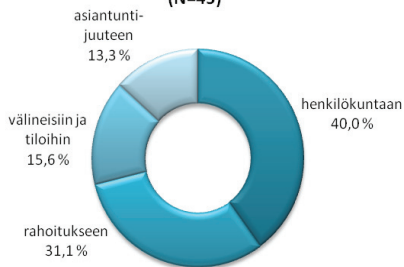
Minkäläisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottamiseen kunta tarvitsee kolmanneksi eniten lisäresursseja? (N=47)

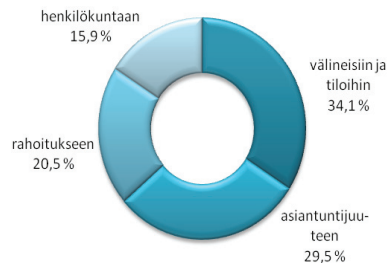
Mihin lisäresurssien tarve kohdistuu eniten? (N=46)

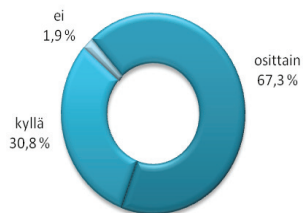
Mihin lisäresurssien tarve kohdistuu toiseksi eniten? (N=45)

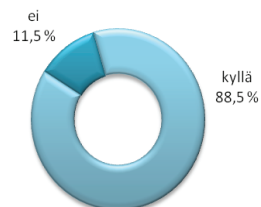
Mihin lisäresurssien tarve kohdistuu kolmanneksi eniten? (N=44)

Voisivatko taide- ja kulttuurisältöiset hyvinvointipalvelut mielestänne vastata näihin palvelutarpeisiin? (N=52)

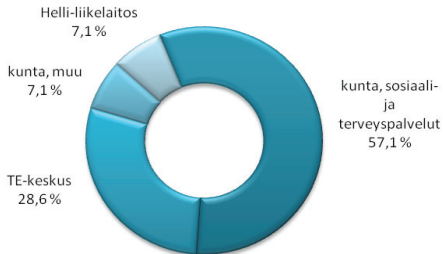
Onko teillä tarpeeksi tietoa siitä, minkälaisia sosiaali- ja terveystyöhön sopivia taide- ja kulttuurisältöisiä hyvinvointipalveluita Pohjois-Karjalassa on tarjolla? (N=52)

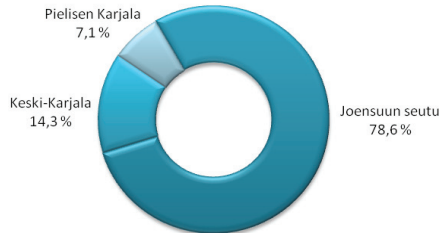
LIITE 2

Kyselyjen tulokset: Työvoiman palvelukeskuksen yhteistyöorganisaation henkilökunta

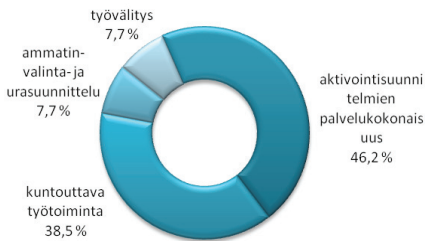
Minkä tahon työntekijä olette? (N=14)

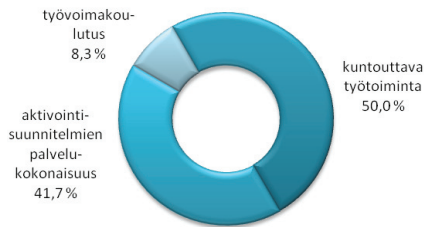
Minkä seutukunnan alueella työskentelette? (N=14)

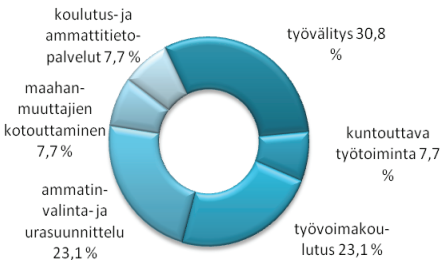
Mikä on tärkein työvoimapalvelu, joka mielestänne tarvitsee lisäresursseja? (N=13)

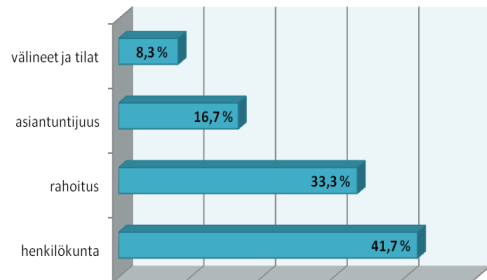
Mikä on toiseksi tärkein työvoimapalvelu, joka mielestänne tarvitsee lisäresursseja? (N=12)

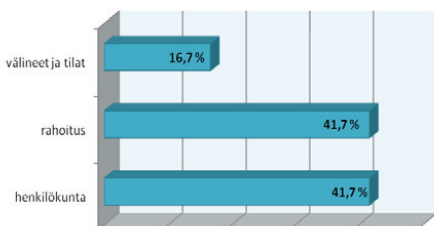
Mikä on kolmanneksi tärkein työvoimapalvelu, joka mielestänne tarvitsee lisäresursseja? (N=13)

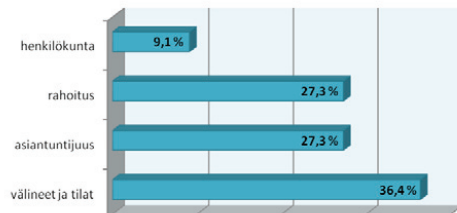
Mihin lisäresurssien tarve kohdistuu eniten? (N=12)

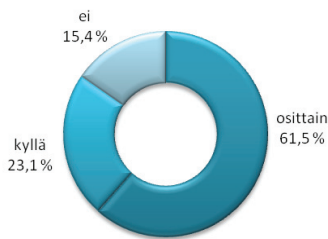
Mihin lisäresurssien tarve kohdistuu toiseksi eniten? (N=12)

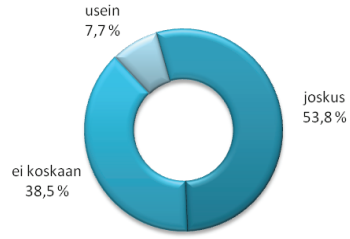
Mihin lisäresurssien tarve kohdistuu kolmanneksi eniten? (N=11)

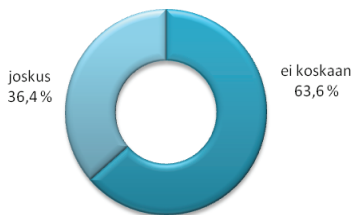
Voisivatko taide- ja kulttuurisältöiset hyvinvointipalvelut mielestänne vastata näihin tarpeisiin? (N=13)

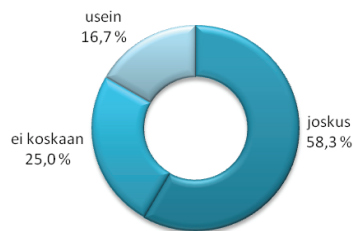
Kuinka usein olette tehneet kunnan eri tahojen kanssa yhteistyötä järjestäessänne taide- ja kulttuurisältöisiä palveluita asiakkaillenne? (N=13)

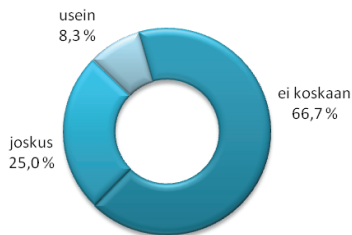
Kuinka usein olette tehneet valtion eri tahojen kanssa yhteistyötä järjestäessänne taide- ja kulttuurisältöisiä palveluja asiakkaillenne? (N=11)

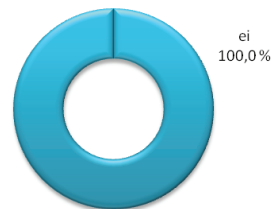
Kuinka usein olette tehneet kolmannen sektorin kanssa yhteistyötä järjestäessänne taide- ja kulttuurisältöisiä palveluita asiakkaillenne? (N=12)

Kuinka usein olette tehneet yrityssektorin kanssa yhteistyötä järjestäessänne taide- ja kulttuurisältöisiä palveluja asiakkaillenne? (N=12)

Onko teillä riittävästi tietoa siitä, minkälaisia työvoimapalveluihin sopivia taide- ja kulttuurisältöisiä palveluita Pohjois-Karjalassa on tarjolla? (N=12)

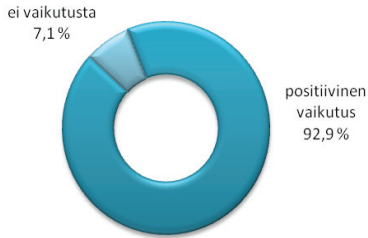
Minäläinen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne itseluottamukseen ja itsearvostukseen? (N=14)

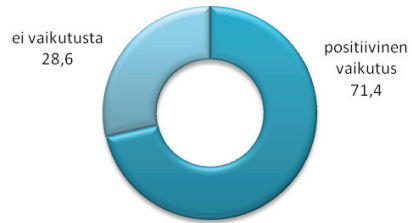
Minkäläinen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne vuorovaikutus- ja ilmaisutaitoihin? (N=14)

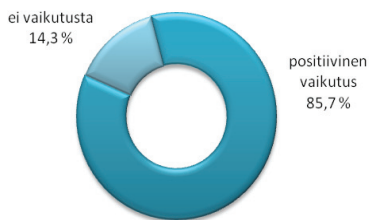
Minkälainen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne psyykkiseen toimintakykyyn ja vireystilaan? (N=14)

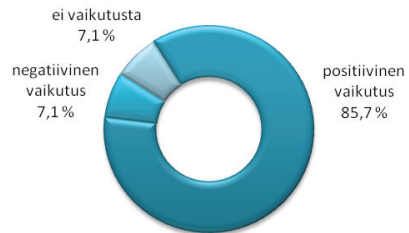
Minkälainen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne fyysiseen kuntoon ja toimintakykyyn? (N=14)

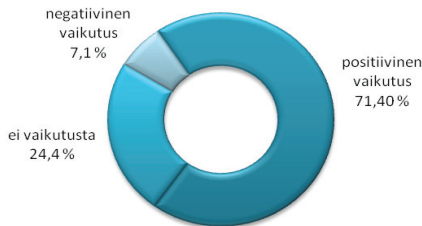
Minkälainen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne sosiaaliseen toimintakykyyn ja vireystilaan? (N=14)

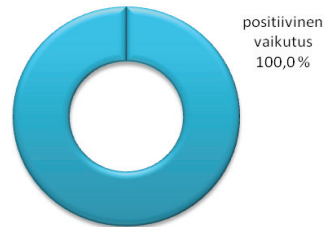
Minkälainen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne yhteiskunnalliseen aktiivisuuteen? (N=14)

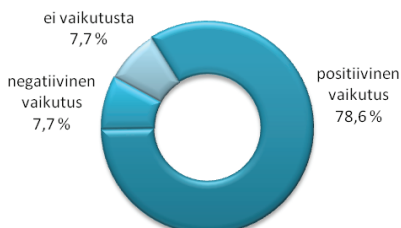
Minkälainen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne päihteiden käyttöön? (N=14)

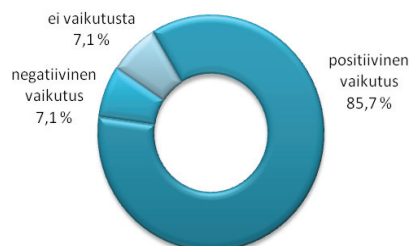
Minkälainen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne mielenterveyteen? (N=14)

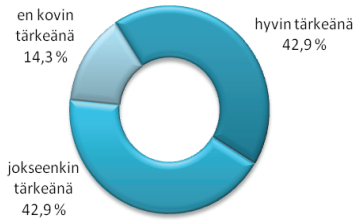
Minkälainen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne syrjäytymisen tai syrjäyttämisen ehkäisyyn? (N=13)

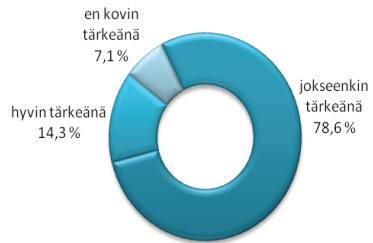
Minkälainen vaikutus taide- ja kulttuurisältöisillä palveluilla on mielestänne työkykyyn? (N=14)

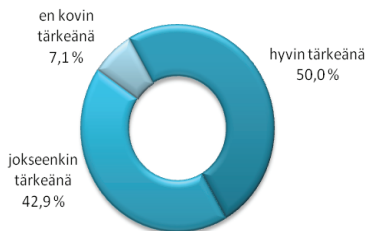
Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten palveluiden merkityksen osana työttömyyden negatiivisten seurausten hoitoa tulevaisuudessa? (N=14)

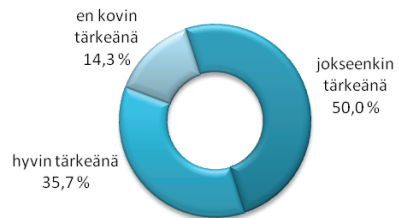
Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten palvelujen merkityksen osana työllistymistä lisäävää toimintaa? (N=14)

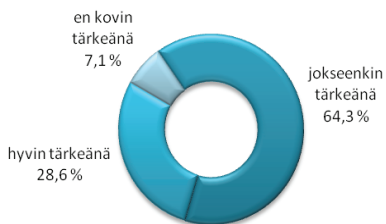
Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten palvelujen merkityksen osana työttömien omaehtoista työkykyä ylläpitävää ja parantavaa toimintaa? (N=14)

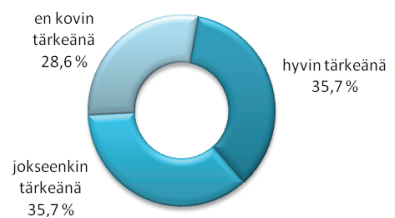
Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten palveluiden merkityksen osana kuntien tarjoamaa työttömille suunnattua työkykyä ylläpitävää ja parantavaa toimintaa? (N=14)

Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten palvelujen merkityksen osana kolmannen sektorin työttömille suunnattua työkykyä ylläpitävää ja parantavaa toimintaa? (N=14)

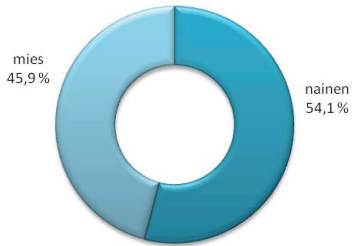
Kuinka tärkeänä näette taide- ja kulttuurisältöisten palveluiden merkityksen osana yritys sektorin työttömille suunnattua työkykyä ylläpitävää ja parantavaa toimintaa? (N=14)

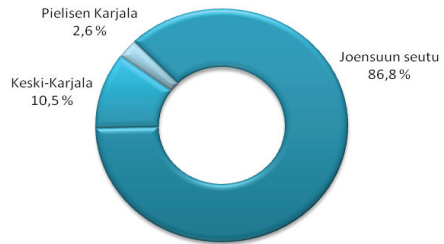
LIITE 3

Kyselyjen tulokset: Taiteilijat ja kulttuuritoimijat

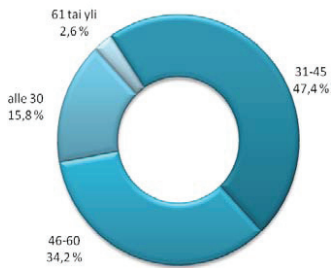
Vastausten sukupuolijakauma (N=37)

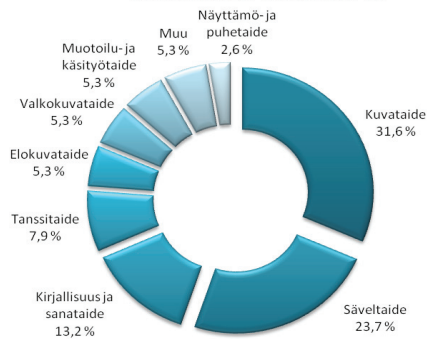
Minkä seutukunnan alueelta olette? (N=38)

Vastausten ikäjakauma (N=38)

Mitä taiteenala edustatte? (N=38)

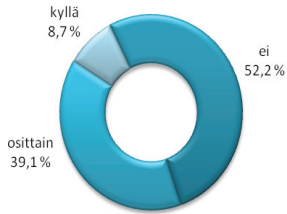
Oletteko omissa taiteellisissa työskentelyssänne tuottaneet sellaisia projekteja, työpajoja tms. joita olette soveltaneet tai joita voisi soveltaa sosiaali- ja terveysalalla taide- ja kulttuurisisäiltöisinä hyvinvointipalveluina? (N=36)

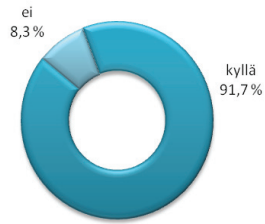
Mikä oli tai voisi olla taidetyöpajan, projektin tms. kohderyhmä? (N=38)

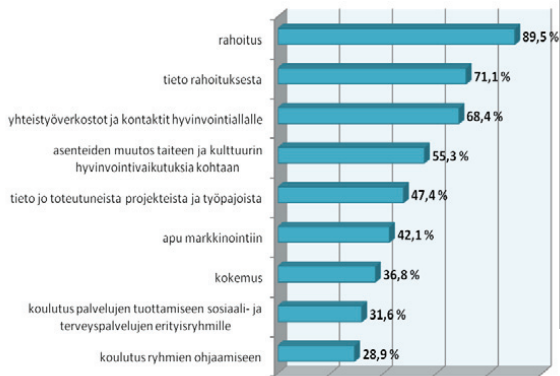
Jos olette jo tuottaneet taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita, jatkuuko projektinne edelleen? (N=23)

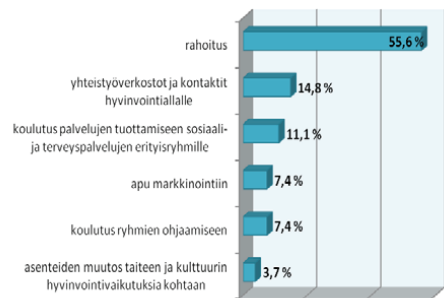
Onko teillä kiinnostusta tuottaa taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita tulevaisuudessa? (N=36)

Mitä seuraavista tarvitsette tuottaaksenne taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita? (N=38 / kohta)

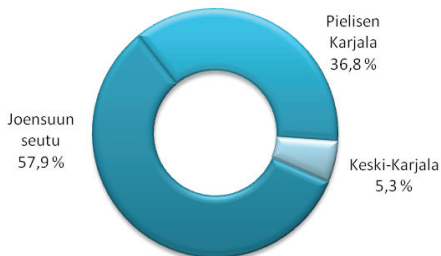
Mikä tarvitsemistanne tukimuodoista, koulutuksista tai tiedoista on tärkein? (N=27)

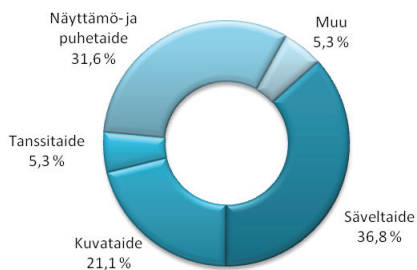
LIITE 4

Kyselyjen tulokset: taide- ja kulttuuriyhdistykset sekä muut tähän kategoriaan kuuluvat tahot

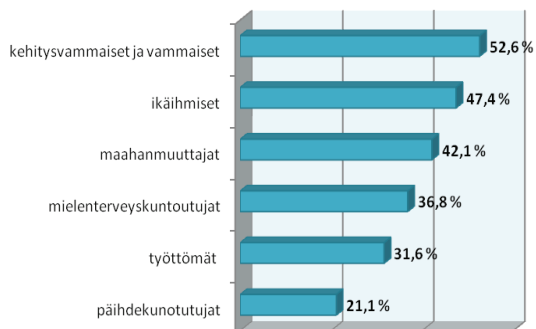
Minkä seutukunnan alueella yhdistyksenne kotipaikka on? (N=19)

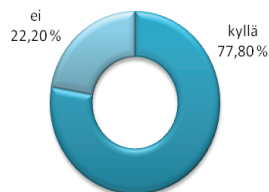
Mikä on yhdistyksenne taiteenala? (N=19)

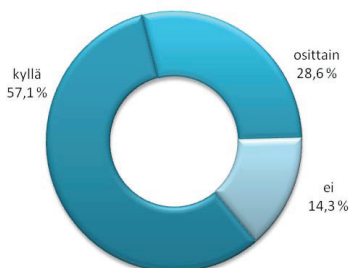
Kenelle tuottamanne taide- ja kulttuurisisältöiset hyvinvointipalvelut tai sellaisina sovellettavissa olevat taidetyöpajat, -projektit yms. on suunnattu? (N=19)

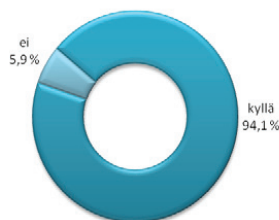
Oletteko yhdistyksenne toiminnassa tuottaneet sellaisia taidetyöpajoja, projekteja tms. joita olette soveltaneet tai joita voisi soveltaa sosiaali- ja terveysalalla taide- ja kulttuurisisältöisinä hyvinvointipalveluina? (N=18)

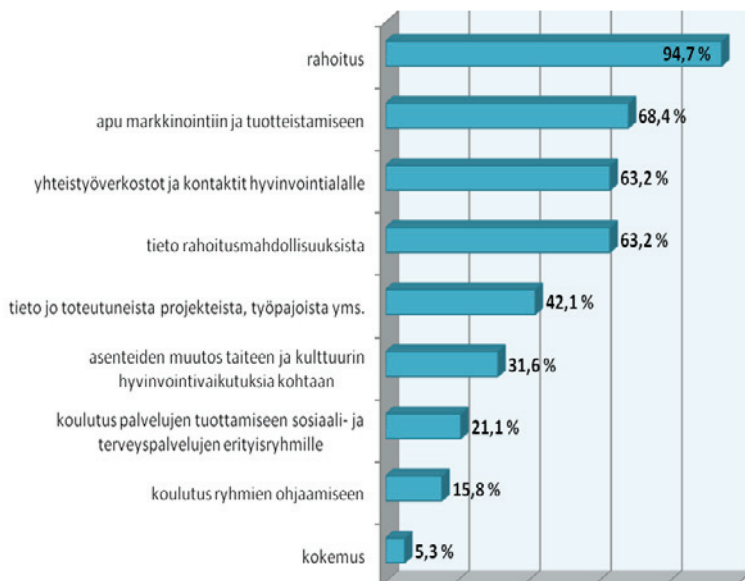
Jatkuuko projektinne edelleen? (N=19)

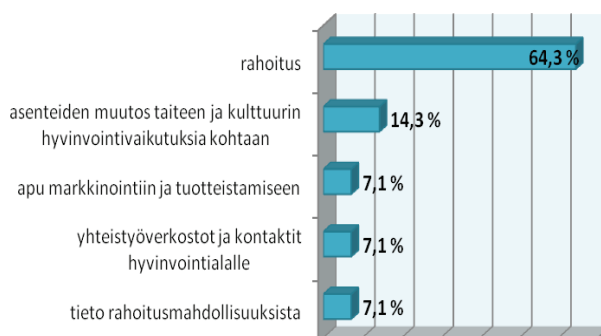
Onko yhdistyksenne kiinnostunut tuottamaan taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita tulevaisuudessa? (N=17)

Mitä seuraavista yhdistyksenne tarvitsee tuottaakseen taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita? (N=19 / kohta)

Mitä yhdistyksenne tarvitsee eniten tuottaakseen taide- ja kulttuurisisältöisiä hyvinvointipalveluita? (N=14)

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
REPORTS AND STUDIES IN EDUCATION, HUMANITIES, AND THEOLOGY

1. Mervi Asikainen, Pekka E. Hirvonen ja Kari Sormunen (toim.). *Ajankohtaista matemaattisten aineiden opetuksen ja oppimisen tutkimuksessa*. Matematiikan ja luonnontieteiden opetuksen tutkimuspäivät Joensuussa 22.–23.10.2009. 2010.
2. Sinikka Niemi och Pirjo Söderholm (red.). *Svenskan i Finland*. 15 och 16 oktober 2009 vid Joensuu universitet. 2011.
3. Johanna Lintunen. *Taide ja hoiva rajapinnoille. Selvitys taide- ja kulttuurisisältöisten hyvinvointipalvelujen kysynnästä, tarjonnasta ja yhteistyöverkostoista Pohjois-Karjalassa*. 2011.

JOHANNA LINTUNEN

Taide ja hoiva rajapinnoille

*Selvitys taide- ja
kulttuurisisältöisten
hyvinvointipalvelujen
kysynnästä, tarjonnasta
ja yhteistyöverkostoista
Pohjois-Karjalassa*

Taide ja hoiva rajapinnoille on selvitys Pohjois-Karjalan taide- ja kulttuurisisältöisistä hyvinvointipalveluista. Se perustuu pääasiassa kyselytutkimukselle, jota on täydennetty haastatteluilla. Kyselyn kohteena ovat olleet pohjoiskarjalaisten kuntien sosiaali- ja terveyslautakunnan, perusturvalautakunnan tai sosiaalilautakunnan jäsenet, kuntien sosiaali- ja terveystoimen työntekijät, pohjoiskarjalaiset taiteilijat sekä taide- ja kulttuuriyhdistykset.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

PUBLICATIONS OF THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Reports and Studies in Education, Humanities, and Theology

ISBN 978-952-61-0517-8

ISSN 1798-5641